

Nitel Araştırma Yöntemleri

Doç. Dr. Nurşen Aydın

Nitel Araştırma Yöntemleri

Doç. Dr. Nurşen Aydın

Published by

Özgür Yayın-Dağıtım Co. Ltd.

Certificate Number: 45503

📍 15 Temmuz Mah. 148136. Sk. No: 9 Şehitkamil/Gaziantep

☎ +90.850 260 09 97

📞 +90.532 289 82 15

🌐 www.ozgurayinlari.com

✉ info@ozgurayinlari.com

Nitel Araştırma Yöntemleri

Qualitative Research Methods

Doç. Dr. Nurşen Aydın

Language: Turkish

Publication Date: 2023

Cover design by Mehmet Çakır

Cover design and image licensed under CC BY-NC 4.0

Print and digital versions typeset by Çizgi Medya Co. Ltd.

ISBN (PDF): 978-975-447-825-9

DOI: <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub377>

This work is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0). To view a copy of this license, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>
This license allows for copying any part of the work for personal use, not commercial use, providing author attribution is clearly stated.

Suggested citation:

Aydın, N. (2023). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Özgür Publications.

DOI: <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub377>. License: CC-BY-NC 4.0

The full text of this book has been peer-reviewed to ensure high academic standards. For full review policies, see <https://www.ozgurayinlari.com/>

*Eşime ve
Çocuklarıma*

Ön Söz

Geçmişten günümüze geldikçe araştırmalarda, insanı ve toplumu temel alan özellikle eğitim, sosyal ve sağlık bilimleri alanlarında nitel araştırmaların değeri gittikçe artmış, nitel araştırma yöntemleri ile bir davranışın altında yatan neden, yaşam tarzı, kültür gibi konularda daha fazla araştırmalar yapılmaya başlanmıştır.

Nitel araştırma yöntemleri ile elde edilen bilgiler doğru yöntem ile doğru teknikler kullanılarak gerçekleştirilse bile her zaman, her yerde bu bilgiler için fen bilimlerinde üretilen bilgiler gibi değişmeyen gerçekler olduğu söylenemeyebilir. Çünkü içinde insan faktörü olan sosyal ve beşeri bilimlerde gözlemlenen ya da ölçülen gerçekler bir dereceye kadar doğrudur. Yani sosyal kalıp, eğilimler, olasılıklar ya da farklı durumlar için genellemeler olabilir ancak tek gerçek yoktur. İşte bu nedenle sosyal bilimlerdeki sosyal yapılar, kalıplar veya uygulamalar, nitel veri toplama ve analiz yöntemleri kullanılarak ölçülmeye çalışılır. Bunun en önemli nedenlerinden birisi sosyal yapı, kalıp ya da uygulamalardaki istisnai durumlar ya da özel durumları derinlemesine anlama gerekliliğidir.

Sosyal dünya, toplum faaliyetleri ile oluşturulmakta ve sürekli olarak değişmektedir. Sosyal dünyadaki daha büyük kalıpların altında yatan gizli anlamlar ya da bazı tercihlerin anlaşılması istenildiğinde nitel araştırma yöntemlerinden faydalanılır. Nitel araştırmalarda nicel araştırmalardaki sayılarla ölçümden farklı olarak “neden” ve “nasıl” sorularının cevapları bulunmaya çalışılır.

Bu kitabın amacı, nitel araştırma yöntemleri hakkında okuyuculara temel bilgileri sunmaktır. Bu amaçla nitel araştırma yöntemleri hakkında araştırmacılar da gerekli bilimsel bilgi birikimini sağlayacak, hangi tür araştırma sorunlarında hangi nitel araştırma yönteminin tercih edileceği, nitel araştırma yapanların araştırmalarında şeffaflığı nasıl sağlayacakları gibi temel teork bilgiler sunulmuştur.

Nitel araştırma yöntemleri tek başına bir araştırma yöntemi olarak kullanılabildiği gibi nicel araştırma yöntemlerini desteklemek amacıyla da (mixed metod) kullanılabilmektedir. Bazı durumlarda ise nitel araştırma yöntemlerini desteklemek amacıyla nicel araştırma yöntemleri kullanılmakta, hatta bazı yazarlar tarafından nitel araştırma yöntemlerindeki “genellenebilirlik” sorunsalını ortadan kaldırmak için nicel bir araştırma yöntemi ile nitel araştırmanın desteklenmesi ¹ önerilmektedir. Ancak her durumda nitel araştırma yöntemleri sosyal ve sağlık bilimleri gibi konusu insan ve toplum olan araştırmalarda özerk bir araştırma metodolojisi olarak kullanılmaktadır.

Bu kitap ile nitel araştırmalar için zaman zaman gündeme gelen “kanıt temelli” bilimsel araştırma eleştirilerine açıklık kazandırılması ve nitel araştırmalarda elde edilen bulguların bilimsel olarak nasıl kanıtlara dayandırılabileceği ve nitel araştırmaların bilimsel kalitesinin nasıl sağlanacağı hususları ile ilgili bilgi verilmesi amaçlanmıştır. Bu çerçevede nitel araştırmanın ne olduğu, nitel araştırma yöntemleri, sahada nasıl araştırma yapılacağı, veri toplama teknikleri, toplanan verilerin analizi ve son olarak bulguların nasıl yazılacağı açıklanmıştır.

Bu kitapta öncelikle araştırma yöntemleri, nitel araştırmaların tanımı ve doğası, nitel ve nicel araştırmalar arasındaki farklar incelenecek ve daha sonra nitel araştırmaların özellikleri açıklanacaktır. Kitabın devamında nitel araştırmaların ne zaman kullanılacağı, nitel araştırmalardaki geçerlik ve güvenilirlik, nitel araştırmalarda örnekleme ve nitel araştırma yöntemleri hakkında bilgi verilecektir. Kitabın sonuna doğru yaklaştıkça nitel araştırmalarda veri toplama yöntemleri, nitel araştırmalarda analiz, nitel araştırmaların sunulması ve nitel araştırmalarda etik hususlar açıklanmıştır.

Bu kitap ile okuyucular, nitel araştırmaların amacı, nitel araştırmalarda etik, nitel araştırmaların nasıl yapıldığı ve raporlandığı, nitel araştırmalarda bilimsel titizliğin nasıl yakalanabileceği gibi nitel araştırmalarla ilgili temel bilgilere sahip olacaklardır.

Bu kitabın nitel araştırma yöntemleri ile araştırma yapmak isteyen araştırmacılar, akademisyenler ve bu alana ilgi duyanlar için yararlı bir kaynak olması, kıymetli okuyuculara nitel araştırmalar hakkında bir bakış açısı kazandırmasını temenni ediyorum.

Doç. Dr. Nurşen AYDIN

Erzurum, 2023

İçindekiler

Ön Söz	v
Teşekkür	ix
Giriş	1
1 Araştırma Yöntemleri	5
2 Nitel Araştırmaların Tanımı ve Doğası	9
3 Nitel ve Nicel Araştırmalar Arasındaki Farklar	19
4 Nitel Araştırmalarda Etik	21
5 Nitel Araştırmaların Özellikleri	25
Doğal Ortama Duyarlılık	26
Araştırmacının Katılımcı Rolü	27
Bütüncül Yaklaşım	28
Betimsel Veri	29
Süreçle İlgilenmek	30
Tümevarım	30
Anlam	31
Araştırma Deseninde Esneklik	32
Yorumlayıcı Sorgulama	33
Çoklu Veri Kaynakları	33
6 Niteliksel Araştırma Ne Zaman Kullanılır?	35
7 Nitel Araştırmalarda Geçerlik ve Güvenirlik	39
Veri Kalitesi	41
Nitel Araştırmalarda Veri Kalitesi	41
Geçerlik	42
Güvenilirlik	46
Genellenebilirlik	47
Bütünlük	49
Güncellik	49
Nitel Araştırmalarda Araştırmacının Kalitesini Artırmaya Yönelik Stratejiler	55
8 Nitel Araştırmalarda Örnekleme	63
Örneklem Belirleme Yöntemleri	66
Örneklem Büyüklüğü	72
Odak Grup Görüşmeleri için Örnekler	76
Verileri Yorumlarken ve Bulguları Sunarken Örneklem Alma	77

9 Nitel Araştırma Yöntemleri	79
Araştırma Soruları	79
Nitel Araştırma Çeşitleri	81
10 Nitel Araştırmalarda Veri Toplama Yöntemleri	93
Veri Toplama Özellikleri	93
Veri Toplama Yöntemleri	95
11 Nitel Araştırmalarda Analiz	105
Kayıt Tutmak ve Düzenli Olmak	108
Nitel Verilerin Yazılması	109
Nitel Araştırmalarda Yazılım Kullanımı	109
Sürekli Karşılaştırma Yapmak	110
12 Nitel Araştırmaların Sunulması	113
Sonuç	117
Kaynaklar	121
Konu Dizini	127
Ekler	131

Teşekkür

Bu kitapta nitel araştırma yöntemleri ile ilgili temel bilgilerin verilmesi amaçlanmıştır.

Bu kitabın oluşmasında her zaman olduğu gibi büyük bir özveri ve hoşgörü ile destek olan, yardımlarını esirgemeyen eşim Yılmaz AYDIN'a çok teşekkür ederim.

Çalışma sürecince her türlü manevi desteği sağlayan çocuklarıma da çok teşekkür ederim.

Doç. Dr. Nurşen AYDIN

Giriş

Bilimsel araştırma, verilerin sistematik bir şekilde toplanması ve analiz edilmesi süreci olarak tanımlanmaktadır. Bu süreç, genellikle fen bilimleri ve sosyal bilimler olmak üzere iki temel grupta toplanan çeşitli bilim dallarını içerir. Sosyal bilimler, toplumla ilgili olayları ve insanların toplumsal yönlerini inceleyen bir alandır. İnsan ve toplumla ilgili olaylar oldukça karmaşıktır ve bu karmaşık yapıların açıklanması ve mevcut sorunlara çözüm önerisi sunulabilmesi için bilimsel araştırmalar yapılmaktadır¹.

Bilimsel araştırmalarda kullanılan araştırma yöntemleri genel olarak nitel, nicel ve karma araştırma yöntemleri olarak sınıflandırılmaktadır.

Nicel araştırmaların temelinde matematiksel işlemler yer almaktadır. Bu yöntemde değişkenler arasındaki ilişkiler, çeşitli istatistikler ve sayısal verilerle açıklanmaya çalışılır². Başka bir ifadeyle nicel araştırmalar, bireysel ya da toplumsal bir olgu ya da problemi çeşitli varsayımlarla test ederek, sayısal verilerin oluşturulması ve değişik hesaplama yöntemleri ile sonuçlar elde ederek açıklamaya çalışan deneysel bir araştırma yöntemidir³.

İnsan davranışını ve insanların yaşadığı sosyal dünyayı incelemekle ilgilenen araştırmacılar, insan davranışını ölçülebilir terimlerle açıklamada gün geçtikçe daha fazla zorluk çekmektedirler. Bir araştırmada bir şeyin ne kadar ve/veya ne sıklıkta gerçekleştiğini araştırmak amaçlanıyorsa nicel araştırma yöntemlerinin kullanılması uygun olacaktır. Nitel araştırmalar ise sosyal dünyadaki olayların nasıl gerçekleştiği ve kapsamının ne olduğunu anlamamızı sağlar⁴. Nitel araştırma yöntemleri, insanı merkezine alan, insanın kendisini ve çevresini nasıl algıladığını ve tanımladığını anlamaya yönelik yöntemler olarak tanımlanmaktadır⁵.

Nitel araştırmalarda, örneklem, ölçeklerin güvenilirliği ve geçerliliği, parametrik ve parametrik olmayan testler gibi teknik gerekliliklerin nicel araştırmalara göre daha az olduğu ya da en azından daha esnek olabileceği düşüncesi vardır. Ayrıca nitel araştırmalar, insanla ilgilidir ve insanlar arasında güvene dayalı olarak gelişen ilişki ve karşılıklı işbirliğini içerir. Bu düşünceler çerçevesinde nitel araştırmalar bir anlamda daha kolay ve kapsayıcı görünmektedir. Bu nedenle birçok araştırmacının nitel araştırmalara ilgisi giderek artmaktadır. Bunun sonucu olarak günümüzde nitel araştırma yöntemleri popüler hale gelmiştir ⁶. Ancak nitel araştırmalar, araştırmacının ciddi bir zaman harcamasını, dikkatli ve yoğun bir şekilde çalışmasını ve her şeyden önce nitel araştırmalar için tanımlanan metodolojik prosedürleri dikkatli bir şekilde uygulanmasını gerektirdiği için zor bir süreçtir.

Nitel araştırma yöntemleri; insanların bir şeyi nasıl deneyimlediği, görüşlerinin neler olduğu, sorunların neler olduğunun bilinmediği ya da tam olarak tanımlanamadığı gibi araştırma sorusunun keşfedici olduğu durumlarda, yeni uygulanması düşünülen bir hizmetin uygulanabilir olup olmadığı, esnekliğe ihtiyaç duyulan hassas bir konu olduğunda genellikle tercih edilir ⁴.

Son yıllarda nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin yanında bir anlamda nicel ve nitel araştırma yöntemleri yaklaşımlarının bir karması ile gerçekleştirilen, nitel ve nicel araştırma yaklaşımı ile verilerin toplandığı, elde edilen verilerin bütünleştirildiği çeşitli felsefik ve teorik varsayımların olduğu karma araştırma yöntemleri de bilimsel araştırmalarda kullanılmaktadır.

Nitel, nicel ya da karma, hangi araştırma yönteminin daha iyi olduğu, araştırmak istenilen konu ya da öğrenilmek istenen şeye göre değişir. Bir kişinin, grubun ya da toplumun belirli bir konuda ne düşündüğü öğrenilmek istendiğinde örnekleme seçme, verileri toplama, ölçme aracını tasarlama ve test etmede nicel araştırma yöntemi tercih edilir. Bir okulda gerçekleşen değişim süreci ve okuldaki kişilerin nasıl bir değişim yaşadıkları hakkında bilgi alınmak istendiğinde nitel bir araştırma yöntemi daha faydalı olabilir. Nitel araştırma yöntemlerinin de nicel araştırma yöntemlerinin de fayda sağlamayacağı bazı sorular ve konular bulunmaktadır ⁷. Bu gibi durumlarda karma araştırma yöntemleri de tercih edilebilir.

Nitel ve nicel yaklaşımlar bir arada kullanılabilir. Mesela ölçek geliştirme sürecinde öncelikle açık-uçlu görüşme yöntemi yaygın olarak kullanılmaktadır. Aynı konu ya da topluluktan nicel araştırma yöntemleriyle toplanan verileri desteklemek, doğrulamak ve açıklamak ya da tekrar yorumlamak için nitel araştırma yöntemleriyle elde edilen verilerden faydalanılabilir ⁸. Ancak

derinlemesine nitel bir çalışma ile nicel bir araştırmayı eş zamanlı olarak gerçekleştirmek kolay bir süreç değildir.

Sosyal dünya, karmaşık ve değişebilir özelliklere sahiptir. Bu nedenle sosyal olgu ve olayları gözlemlemek ve ölçmek, fen bilimlerindeki yöntemlerden farklılıklar gösterir. Sosyal bilimlerde, doğru yöntem ve teknikler kullanılarak geçerli gözlemler yapılabilir, gerçek veriler ölçülebilir, güvenilir ve anlamlı sonuçlar çıkartılabilir.

Araştırma Yöntemleri

Bilim, olgu ve gerçekleri tarafsız bir şekilde anlama bulma ve doğrulama yöntemi olarak kabul edilmektedir. Bunun için araştırma yöntemlerinden yararlanılmaktadır. Araştırma yöntemlerinin, bilim felsefesinden doğduğu ve bilimsel önermelerin araştırma yöntemleri sayesinde gerçek bilgiye dönüştüğü belirtilmektedir. Bilimsel düşünce kişi, toplum ya da zamana göre değişmez, insan ve/veya topluma faydalı olabilecek olgu ya da olayları ele alır ve eleştirel düşünmeyi gerektirir ⁹.

Genel olarak araştırmalar, önyargıların test edilmesi yoluyla bilimsel veriler elde etmeye yönelik açık ve sistematik yaklaşımları içerir. Bu yolla literatür taraması yapılır, araştırma sorusuna ve tasarımına karar verilir. Verilen kararlar sonucunda toplanacak veriler, bu verilerin nasıl toplanacağı ve nasıl analiz edileceği belirlenir ⁴.

Bir kişinin araştırmacı olabilmesi için herşeyden önce bilimsel bir bakışa sahip olması yani gözlemlerini bilgi ile birleştirerek yeni sorular üretebilmesi gerekir. Bunun için araştırmacının çevresinde gördükleri hakkında farkındalığının olması gerekir. Eğer bir araştırmacının farkındalığı olursa sorgulayabilir, okuyarak öğrendikleri ile çevresinde gördüklerini birleştirebilir ve böylece yeni sorular sorabilir. Böylece yeni bir araştırma planlayabilir. Buna bilimsel bakış döngüsü denir ⁹. Bilimsel bakış döngüsü Şekil 1'de gösterildiği gibidir.

Şekil 1. Bilimsel bakış döngüsü

Bilimsel araştırmalar, sistematik bir süreç çerçevesinde yürütülür ¹⁰ ve genel olarak nitel, nicel ve karma araştırma yöntemleri olmak üzere üç temel alanda gerçekleştirilmektedir.

Nicel araştırmalarda, hipotezler, örneklem ve sorulacak sorular araştırmaya başlamadan önce detaylı bir şekilde tasarlanır. Ancak nitel araştırmalarda bu detaylar daha esnek olabilir ve araştırmacı, olayları daha geniş bir bağlamda anlamak için derinlemesine bilgi elde etmeye odaklanır. Nicel araştırmalar, gözlem ve ölçümlerin tekrarlanabilir ve objektif olduğu araştırmalardır. Bu tür araştırmalarda sayısal veriler kullanılarak toplumsal olaylar nicel olarak analiz edilmeye çalışılır. Nicel araştırma ile gerçekleştirilen ölçümler sonucunda ne kadar kişinin nasıl davrandığı ile ilgili bilgi elde edilebilir ancak bu davranışların nedeni bilinemez ¹.

Merkezinde insan olan araştırmalarda, nicel araştırmaların insanların neden ve nasıl davrandıklarını anlamada yetersiz kaldığı, sosyal olguların, sosyal davranışı açıklayabilecek genellenebilir yasalarla anlaşılacağı gibi nedenler nitel araştırmaları daha fazla gündeme getirmiştir ⁵.

Fen bilimlerinin kapsamına giren fiziksel gerçeklik kişisel yorumlardan bağımsız olarak kabul edilirken, sosyal gerçekliğin her bireyin algılayış biçimine bağlı olarak farklılaşması, sosyal verilerin ancak yorumlandıkları zaman anlam kazanacağı düşüncesiyle nispeten kişisel yorumlama gerektiği ve buna bağlı olarak sosyal gerçekliğin nesnellik kadar özneliği de içerdiği ileri sürülmüştür. Dolayısıyla sosyal verilerin ancak yorumlandıkları zaman anlam kazanacağı kabul edilmiştir ¹¹.

Nitel araştırmalar toplum ve insan davranışlarını ve tutumlarını sayılarla açıklamak zor olduğu için kullanılır. Bu tür araştırmalarda, davranışların ve tutumların nedenlerini anlamaya yönelik derinlemesine analizlere odaklanılır¹.

Nitel araştırmalarda bireysel ya da toplumsal olgularla ilgili çevreden ve diğer değişkenlerden daha karmaşık varsayımlara dayandığından, nicel araştırmalara göre veri deseni de daha karmaşıktır ve yapılacak araştırmanın temel özelliklerinin ayrıntılı bir Şekilde açıklanması gerekmektedir².

Son yıllarda bilimsel araştırmalarda, özellikle sosyal bilimlerde, nitel ve nicel araştırma yöntemlerinin birlikte kullanıldığı karma araştırma yöntemleri de kullanılmaktadır.

Karma araştırma yöntemleri, *“hem nicel hem de nitel verilerin toplanmasını, iki veri biçiminin bütünleştirilmesini ve felsefi varsayımlar ve teorik erevesler içerebilecek farklı tasarımlar kullanılmasını içeren bir sorgulama yaklaşımıdır”*¹². Bu araştırma biçiminde temel varsayım, nicel veya nitel araştırmalardan birisi kullanılarak elde edilecek verilerin zayıf ya da eksik kalan hususlarını, iki yöntemi birlikte kullanarak gidermek, başka bir ifadeyle tek bir yöntemle elde edilecek verilerin ötesine geçerek her iki araştırma yönteminin güçlü yönlerini birleştirerek elde edilecek verilerle daha güçlü araştırmalar yapmaktır.

Bu i araştırma yaklaşımı ile özdeşleşmiş araştırma yöntemleri yaklaşımları vardır. Genel olarak ifade etmek gerekirse, nicel araştırmalarda anketler ve deneyler, nitel araştırmalarda anlatı araştırması, fenomenoloji, temellendirilmiş teori, etnografi ve vaka çalışmaları ve karma yöntem araştırmalarında yakınsak, açıklayıcı sıralı ve keşfedici sıralı tasarımlar kullanılmaktadır.

Bilimsel araştırmalardaki i temel araştırma yaklaşımının amaçlarında da farklılıklar bulunmaktadır. Nicel araştırmalarda amaç, test edilen değişkenler arasındaki ilişki için araştırmacı(lar) tarafından öneri ya da öneriler sunabilmektir. Nitel araştırmalarda ise araştırmacı, araştırma sırasında veya sonunda bakış açısı sunar. Karma yöntem araştırmalarında araştırmacılar, nicel ve nitel yaklaşımlarla ilişkili olarak birçok Şekilde görüş sunarlar.

Nitel, nicel ve karma araştırma yöntemleri aslında birbirinden çok farklı değildir. Nitel ve nicel yaklaşımların katı, farklı kategorilerde ya da zıt kutuplarda görülmemesi gerekir. Bir araştırma nicel ya da nitel olabilir. Nitel ve nicel araştırmalar bir süreklilik dahilinde, farklı uçları temsil etmektedirler. Karma araştırma yöntemi ise nitel ve nicel araştırma yaklaşımlarına ait unsurlarını içerdiği için bu sürekliliğin ortasında yer alır¹².

Nitel Araştırmaların Tanımı ve Doğası

Nitel araştırma, anlatı analizi, etnografya, içerik analizi gibi belli özelliklere sahip çeşitli araştırma yöntemlerini ifade eden bir terimdir.

Nitel araştırmalar ilk olarak, ilkel kabileleri kendi doğal ortamlarında incelemek, o insanların yaşam şekillerini anlamaya çalışmak amacıyla antropolog ve sosyologlar tarafından kullanılmıştır. Araştırmalarını laboratuvarlarında değil de gerçek ortamda yaptıkları için saha çalışması ya da doğal çalışma olarak adlandırılmıştır ¹³.

Nitel araştırma yöntemleri, insanı merkezine alan, sosyal bir varlık olan insanın kendisini ve çevresini nasıl algıladığı ve tanımladığını anlamaya yönelik yöntemlerdir ⁵. İnsanlar, sosyal dünyanın bir parçası olarak ve sosyal dünya ile olan özel etkileşimleri temelinde dünyanın işleyişine dair kişisel bir görüş oluştururlar. Sonuçta insanların gerçeklik olarak kabul ettikleri şey, aslında her bireyin zihninde oluşan bir takım çıkarım, izlenim ve görüşten oluşmaktadır ⁶.

Nitel araştırma, insanların tecrübe ettikleri bireysel ve toplumsal olay ve olguların temel özelliklerini açıklayabilmek amacıyla araştırmacının insanları kendi doğal ortamlarında gözlemesi, olay ve olguların oluşum süreçlerinin incelenmesi ve sonuçta elde edilen verilerin indirgenerek açımlayıcı ve yorumlayıcı bir şekilde ifade edilmesidir ².

Nitel araştırmalarda amaç araştırma konusunun gözlem, görüşme, doküman/içerik analizi vb. nitel araştırma yöntemleri aracılığıyla derinlemesine incelenerek detaylı olarak bilgi alınması ve anlaşılmasıdır ¹. Bu amaçla nitel araştırmalarda araştırmacılar, katılımcılara açık uçlu sorular sorarlar ¹⁴.

Nitel araştırmalar dünyayı yorumlayıcı, doğalcı bir yaklaşım içerir. Nitel araştırmacılar, olayları doğal ortamlarında inceleyerek olgu ve olayları, insanların onlara yüklediği anlamlar bakımından anlamlandırmaya veya yorumlamaya çalışırlar ¹⁵.

Nitel araştırmalar, sosyal olgu ve olaylara ilişkin açıklamalar yapmayı amaçlamaktadır. Bu nedenle içinde yaşanılan sosyal dünyayı ve her şeyin neden böyle olduğunu anlamaya odaklanmakta, bu çerçevede aşağıdaki soruların cevabını bulmaya çalışmaktadır ⁴:

- İnsanlar neden öyle davranıyorlar?
- Görüş ve tutumlar nasıl oluşur?
- İnsanların çevrelerinde olup biten olaylardan nasıl etkilenirler?
- Kültürler ve uygulamalar nasıl ve neden bu şekilde gelişir?

Nitel araştırma yöntemlerinde araştırmacılar dünyadaki olgu ve olayları, alan notları, röportajlar, konuşmalar, fotoğraflar, kayıtlar, belge incelemeleri gibi araçlarla temsile dönüştürürler.

Creswell'e (2007) göre nitel araştırmalar varsayım, belirli bir dünya görüşü, teorik bir yaklaşımın olası kullanımı ve bireylerin veya grupların sosyal veya insani bir soruna yüklediği anlamı araştıran, araştırma problemlerinin incelenmesiyle başlar ¹⁶.

Nitel araştırmacılar bağlamla ilgilidirler ve herhangi bir ortamda gerçekleşen bir durum ya da olayın hangi koşullarda, neden ve nasıl gerçekleştiğini anlayabilmek için belli bir ortama girerler. Bir eylem, sözcük ya da jesti, bağlamından ayırmadan söylemek elde edilen verilerin kalitesini ve niteliksel bakışın değerini artırır ¹³. Bu nedenle nitel araştırmaların, olayların gerçekleştiği bağlamdan ayrılmadan, mümkün mertebe gerçeğe yakın olacak şekilde gerçekleştirilmesi gerekir.

Nitel ve nitel tüm araştırmaların amacı bilgi üretmektir. Bunun için ampirik araştırmalar yapılarak dünya sistematik bir biçimde gözlemlenir ya da veriler toplanır, analiz edilir, sonuçlar çıkarılır ve bulguları yayınlanarak bilgi genişletilmiş, üretilmiş olur ⁶.

Bilimsel bir araştırmanın nicel ya da nitel araştırma olduğu, toplanan verilerin hangi yöntemle toplandığına, analiz yöntemine ve nasıl raporlandığına göre belirlenir. Örneğin bir Ar-Ge araştırmasında veri toplama tekniği olarak anket ya da cihazla ölçme tekniği kullanılmışsa nicel, aynı araştırma gözlem veya mülakat tekniği ile yapılmışsa nitel araştırma olarak adlandırılır. Nitel araştırmalarda üretilen bilginin doğruluğu ve

toplanan verilerin kaliteli olması, gerçekleştirilen araştırmanın bilimsel nitelik kazanmasını sağlar ¹.

Nitel araştırmaların bilimsel nitelik kazanması için en önemli hususlardan birisi veri kalitesidir. Veri kalitesi, araştırma sonucunda belirli kararlara varabilmek (raporlama) için verilerin etkin, ekonomik ve hızlı bir şekilde kullanılabilmesidir ¹⁷.

Tüm araştırmalar, sorulan soru ya da araştırma hipotezine en uygun yöntemi kullanarak, denetlenebilir, disiplinli, sistematik bir şekilde yapılmalıdır ⁴.

Kişilerin davranışının nedenini açıklamaya yönelik araştırmalarda ya da duygu ve tutumların ölçülmesi gereken durumlarda nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılır. Örneğin personel tutumunun ölçüleceği bir araştırmada ya da ölçek geliştirme sürecinde anket maddeleri oluşturulurken nitel araştırmalar kullanılabilir ^{4,5}.

Ayrıca esnekliğin gerekli olduğu hassas konularda, kavramların ya da görüşlerin araştırılması/tanımlanması gereken hallerde, gerçek yaşam bağlamında “uygulanabilirliğin” araştırılması gereken durumlarda da nitel araştırmalar faydalıdır ⁴. Bu kapsamda değerlendirildiğinde, nitel araştırma yöntemlerinin özellikle sağlık veya sosyal bakım ortamlarında, eğitim bilimleri ve sosyal bilimlerde giderek artan bir şekilde kullanımının olduğu görülmektedir.

Nitel araştırmalara genel olarak yöneltile temel eleştiri, örneklem sayısının küçük olması ve katılımcıların tesadüfi olarak seçilmemiş olmasından dolayı araştırma sonuçlarının daha büyük bir evrene genelleştirilemeyeceği şeklindedir. Ancak temel araştırma sorusu, genel nüfus yerine nüfusun belirli bir alt grubu ile ilgili olduğu için araştırma yapılan alt grup, genel nüfustan farklı ve “özel” olarak kabul edilmektedir. Odak noktası araştırma yapılan alt gruptur. Örneğin bazı etnik gruplar, nadir durumlarda görülen hastalıkları olan bazı hasta grupları vb. gibi. Bu gibi araştırmalarda amaç bulguların daha geniş ve/veya çeşitli nüfusa genellenmesi değildir ⁴.

Bazı bilim insanları, sadece tündengelimci ve sonuçları test edilebilen araştırmaların bilimsel değere sahip olduğunu kabul ederler. Ancak bu anlayış, sosyal ve beşerî bilimlerde yapılan araştırmalar için eleştirilmeye başlanmış ve nitel araştırma yöntemleri kullanılmaya başlamıştır. Nicel araştırma yöntemlerinin, insan merkezli olay ya da olguları, sosyal gerçekliği açıklamada yetersiz kalması gibi nedenlerle sosyal bilimlerdeki ağırlığı görece azalmaya başlamıştır. Sosyal olguların, sosyal davranışları belirleyecek

genellenebilir yasalar üreterek değil, o olay ya da durumun kendine özgü yönlerinin araştırılarak anlaşılacağı belirtilmektedir ⁵.

Burada şu hususa vurgu yapmakta yarar vardır. Nitel araştırma yöntemleri de nicel araştırmalar kadar bilimsel bir yaklaşımdır.

Bogdan ve Biklen (1992), bilimselliğin özenli ve sistematik bir şekilde yapılan sorgulama olduğunu ve veri tabanlılığın önemini belirtmiş, Mc Millan ve Shumacher (2001) bilimsel araştırmayı “*belli bir amaca yönelik olarak sistematik veri toplama ve analiz etme süreci*” olarak tanımlamıştır. Bu yaklaşımlarda tanımlanan gereklilikler nitel araştırma yöntemleri içerisinde de yer almaktadır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde nitel araştırma yöntemlerinin bilimsel olduğu kabul edilmektedir ¹³. Günümüzde, nitel araştırma yöntemleri birçok bilim insanı tarafından kabul edilmekte ve her geçen gün daha yaygın olarak kullanılmaktadır.

Nitel araştırmalarda, örneklem, ölçüklerin güvenilirliği ve geçerliliği, parametrik ve parametrik olmayan testler gibi teknik gerekliliklerin nicel araştırmalara göre daha az olduğu ya da en azından daha esnek olabileceği, bunun yanında nitel araştırmaların, insanla ilgili ve insanlar arasında güvene dayalı olarak gelişen ilişki ve karşılıklı işbirliği ile yürütüleceği düşüncesi vardır. Bu düşünceler temelinde nitel araştırmaların bir anlamda daha kolay ve kapsayıcı olduğu kanaati oluşabilir. Ancak nitel araştırma yöntemleri çok çalışma, cesaret, kendine güven, kararlılık ve yüksek düzeyde bilgi gerektirmektedir. Nitel araştırma yöntemleri ile araştırma yapmanın temel bazı zor yönleri aşağıda açıklanmıştır ⁶:

1. Nitel araştırma yöntemleri, bilim ve bilgi felsefesindeki zor konularla uğraşır. Bilginin doğasını keşfetmek ve diğer insanların bilgisine ulaşabilmek için karmaşık ve incelikli bir teori bütünü oluşturulmalıdır.

2. Nitel yöntemlerle araştırma gerçekleştirmek, araştırmaya gönüllü olarak katılacak katılımcıları bulmanın güçlüğü nedeniyle zordur.

3. Nitel yöntemlerle araştırma gerçekleştirecek araştırmacının, diğer insanlarla oldukça yakın ilişkiler içinde oldukça fazla zaman geçirebilecek, arkadaşlıktan hoşlanan bireyler olması gerekmektedir.

4. Nitel araştırma yöntemleri ile veri toplanırken katılımcıların araştırma konusu ile ilgili duygu ve düşüncelerini araştırmacıya serbestçe anlatmaları istenebilir. Bu süreç bazen katılımcılar için acı veren bilgiler içerebilmektedir. Böyle bir durum ise araştırmacıların özel kişisel özelliklere sahip olmasını gerektirir.

5. Nitel araştırma yöntemlerinde, önemli etik sorular gündeme gelebilir. Örneğin, “*Ciddi depresyona sahip bir katılımcıyla yapılan bir röportajda intihar*

düşüncesinin tartışılması, eğer katılımcı görüşmenin sonunda terk edilirse intihar davranışını tetikleyebilir” mi?

6. Nitel araştırma yöntemlerinde hem verileri elde etme hem de verilerin analizi sürecinde, veri toplama, transkripsiyon ve analizlerin gerçekleştirilmesi çok titiz kayıt tutmayı gerektirir. Bu süreç çoğunlukla oldukça fazla zaman alır, hatta sıkıcı hale gelebilir. Genellikle araştırmacıların kendileri tarafından zorunlu olarak gerçekleştirilir.

7. Nitel araştırma yöntemlerinde prosedürlerin ve bulguların raporlanması hususunda bazen özel sorunlar oluşmaktadır. Araştırmacılar, sonuç yazılırken denenmiş ve güvenilen rapor yazma usullerinin dışına çıkmak ve kendilerine has raporlama yöntemi tasarlamak zorunda kalabilirler.

8. Nitel araştırma yöntemleri kullanılarak ulaşılan bilgilerin/sonuçların güvenilirlik ve geçerliliğiyle ilgili bazı tartışmalar vardır. Nitel araştırmalarda genel olarak *“bir hipotez test edilmez ya da geleneksel (nicel) anlamda hiçbir şey kanıtlanmaz.”* Bu nedenle verilerin genellenmesi, sonuçların nasıl çıkarılacağı, bulguların bilimsel ve pratik olarak nasıl faydalı hale getirileceği sorunları gündeme gelebilir.

9. Nitel araştırmalar sonucunda, araştırmacıların çok fazla çaba ve zaman harcamalarına rağmen saatlerce süren çalışmadan ne çıkacağı konusunda belirsizlik vardır ve bundan dolayı risklidir.

Tüm bu nedenlerle nitel araştırma yöntemlerinin kesin ve basit olmadığı, genellikle dağınık ve belirsiz oldukları, başka bir ifadeyle *“kolay”* olmadığı söylenebilir ^{6,15}.

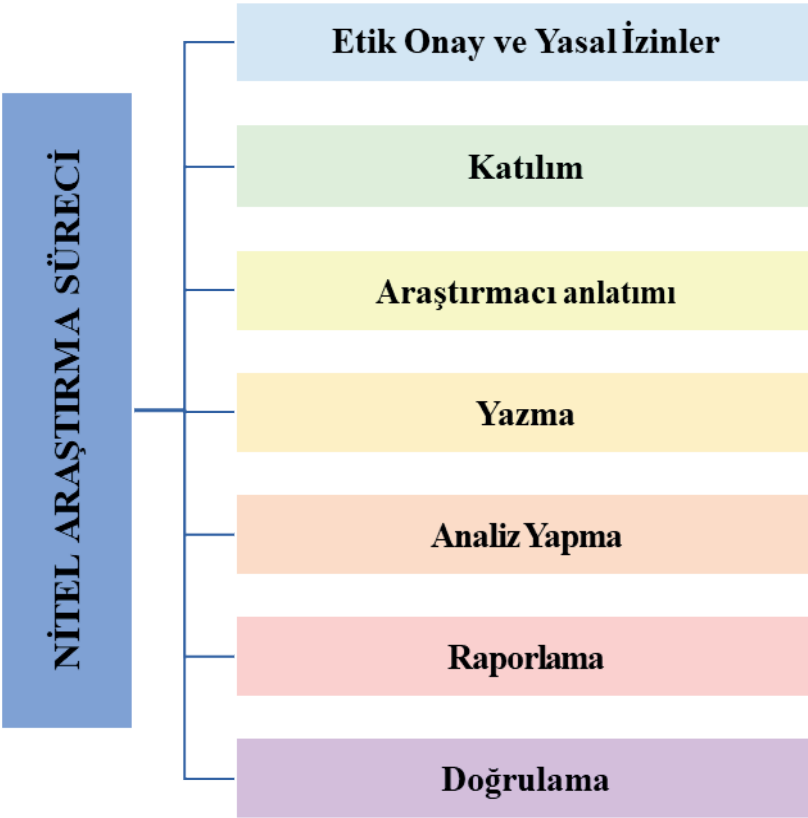
Alan yazındaki araştırmalar incelendiğinde, nitel araştırmaların etik onay ve yasal izinlerin alınması, katılım, araştırmacı anlatımı, yazma, analiz yapma, raporlama ve doğrulama olmak üzere yedi aşaması olduğu söylenebilir:

- **Etik onay ve yasal izinler:** Nitel bir araştırma sürecinin gerekli etik onay ve yasal izinlerin alınmasıyla başlatılması gerekir. Nitel araştırmacılar, insan ilişkileri ve eleştirel öz değerlendirmelerin ön planda olduğu araştırma yöntemini bilinçli olarak tercih ettikleri için araştırmalarının yürütülmesi sürecinde, etik açıdan sorumluluk sahibi olarak araştırmaları için yasal gerekliliklerin ve/veya birçok mesleki standardın ötesine geçmeleri gerekmektedir ¹⁸.
- **Katılım:** Katılım aşaması, araştırmacının araştırmaya katılanlar arasında geçirdiği süreçte katılımcı olacak kişiler ve etraflarında olup bitenlere dikkat etmesi ve katılımcıların dünyasını içsel bir şekilde değerlendirmesidir ¹⁹.

- **Araştırmacı anlatımı:** Araştırmacı anlatımı aşaması, araştırmaya katılanların röportaj, mektuplar, konuşma metinleri, otobiyografi vb. gibi anlatım biçimleriyle araştırmacıya sundukları tabloyu araştırmacının anlatmasıdır. Katılımcıların anlattıkları, genellikle araştırmacı tarafından bir şekilde kayıt edilir ¹⁹. Anlatma aşaması, veri toplama aşamasında gerçekleşir. Burada “araştırmacı anlatımı” ile kastedilen katılımcının ne yaptığı ya da söylediğidir. Araştırmacının ne yaptığı önemli değildir. Bu aşamada katılımcı “söyler”, araştırmacı “toplar.” İnsanlara deneyimlerini anlatmaları söylendiğinde, katılımcılar kendileri için önemli gördükleri ya da özellikle önemsedikleri hususları açıklarlar. Yoksa başlarına gelen her şeyi basitçe tekrar anlatmazlar. Ayrıca genellikle anlatmayı seçtikleri hususları anlatacakları hedef kitleye göre öğrendiğince organize ederek yapılandırılmış bir şekilde sunarlar ⁶. Tüm bu süreç sonunda katılımcıların anlattıkları hem önemsedikleri deneyimlerini ve hem de bu deneyimleri anlatmak istedikleri kesime bir şekilde organize ederek anlattıkları için iki ayrı süzgeçten geçirilmiş olur.
- **Yazma:** Yazıya dökme aşamasında anlatılanlar araştırmacı tarafından yazılı metin haline getirilir ¹⁹. Katılımcıların anlatımı, araştırmacı tarafından yazıya dökülerek, kasete kaydedilerek ya da videoya kaydedilerek bir anlamda “sabitlenir”. Video kaydı en zengin kayıt tutmaya imkanı sunar. Ancak katılımcıların anlatımı ne şekilde kayda alınırsa alınsın sonuçta neredeyse her zaman araştırmacı tarafından yazılı bir kayda dönüştürülür. Bu kayıt aşamasında katılımcının sunduğu tüm bilgiler bulunmaz. Bunun yerine araştırmacının seçtiği ve organize ettiği bilgiler bulunur ⁶. Bu süreçte de sonuçta katılımcıların anlatıları üçüncü bir süzgeçten geçirilmiş olur.
- **Analiz yapma:** Analiz yapma aşamasında transkripsiyonlar, araştırmacı tarafından içerik analizi gibi çeşitli yollarla analiz edilir ¹⁹. Analiz sürecinde alandaki sorunlar, rutinler, uygulamalardaki yapılar ve süreçler keşfedilir ve tanımlamalar yapılır ²⁰. Araştırmacı, yazılı metne dönüştürülen anlatılardan anlam çıkarır ve anlatılara “kod” verir. Araştırmacının beklentileri, ilgileri, tutumları, siyasi yönelimleri vb. bu aşamayı etkilemektedir ⁶. Sonuçta katılımcıların anlattıkları bir kez daha süzgeçten geçmiş olur.
- **Raporlama:** Bu aşama “okuma” olarak da adlandırılmaktadır. Nitel araştırma süreci sonunda elde edilen sonuçların tez ya da araştırma raporu halinde raporlanarak okuyuculara sunulmasıdır ¹⁹. Bu aşamada raporun içeriği oluşturulurken daha önceki aşamalarda olduğu araştırmacı yine bir süzgeçten geçirerek raporu hazırlar.

- **Doğrulama:** Araştırmacılar bu altı aşamaya “doğrulama” adında yeni bir aşama daha eklemişlerdir ^{4,6,21}. Yedinci aşama olan doğrulama aşaması, dış değerlendirmeci ya da alanında uzman kişiler gibi araştırma ekibinin dışında kişilerin araştırma raporunu okuması, incelemesi sonucunda, raporun istikrarlı, güvenilir, faydalı vb. olup olmadığına (yani güvenilir ve geçerli olup olmadığına) karar vermesidir. Bu son aşamada okuyucular, okudukları raporda üretilen bilgilerden belirli çıkarımlar yaparak belirli bir anlayış geliştirirler. Böylece katılımcıların anlattıklarında son bir değişim daha gerçekleşmiş olur.

Nitel araştırma sürecindeki bu aşamalar Şekil 2’de gösterildiği gibidir ^{4,6,19}.

Şekil 2. Nitel araştırma süreci

Nitel araştırmalarda “*sahaya katılım (sahada geçirilen kısım)*”, “*kayıt tutma*” ve bu kayıtları “*kâğıda dökme*” aşamaları, ağırlıklı olarak katılımcılarla ilişkilidir. Bu aşamalarda;

- Hayatı deneyimleme,
- Deneyimlere ilişkin öznel bir anlayış geliştirme,
- Araştırmacıya ne aktarılacağına seçimine odaklanmaktadır.

İkinci grup “*yazıya dökme*” kısmıyla birlikte “*analiz*” ve “*okuma*” aşamaları, ağırlıklı olarak araştırmacıyla ilgilidir. Bu aşamalarda;

- Katılımcıların söylediklerinin kaydedilmesi,
- Bu ifadelerin genel sonuçlarına ilişkin bir anlayış geliştirilmesi,
- Bu anlayışların bir araştırma raporunda diğer insanlara aktarılmasına odaklanmaktadır.

Üçüncü bir grup ise araştırmanın sonuçlandırılması aşamalarında ağırlıklı olarak izleyici/okuyucu kitlesi ile ilgilidir. Bu aşamada;

- Araştırma raporunu okuma (okuma aşaması),
- Bulgularını muhtemelen kabul edilmesi ve benimsenmesine (doğrulama) odaklanmaktadır ⁶.

Bu aşamalar ile katılımcı ve araştırmacıların eylemleri arasındaki ilişki Tablo 1’de özetlenmiştir (Tablo 1).

Nitel araştırma süreci katılımcıların anlattıklarının işlendiği, işleme sonuçlarının diğer insanlara aktarıldığı ve bu kişilerin sonuçları yargıladığı aşamaları içermektedir ⁶.

Belirli sosyal normlar ya da eserler, insanlar tarafından üretilmektedir ve sayısal olarak ölçülmek yerine neden ve niçini anlamaya yönelik olarak değerlendirilmeye gerektirmektedir. Bunun için genel olarak nitel araştırma yöntemleri kullanılmaktadır.

Nitel araştırma yöntemlerinde, etik ve ahlaki hususlar gözönünde bulundurularak, çeşitli veri toplama yöntemleriyle saha araştırması yapılır ve analiz yapılarak raporlama süreci gerçekleştirilir.

Tablo 1. Nitel araştırmanın aşamaları ile katılımcılar ve araştırmacıların eylemleri arasındaki ilişki

Odaklan	Aşama	İçerik
Katılımcılar	Katılım var	Katılımcılar kendi deneyimlerini organize edip sıralıyor ve zihinlerinde bir kayıt saklıyorlar
	Anlatım/Söylev var	Katılımcılar görüşme için deneyimlerinin ilgili yönlerini seçerler
	Metne dönüştürme (ilk adım)	Katılımcılar deneyimlerini araştırmacıya anlatıyor
Araştırmacı	Metne dönüştürme (ikinci adım)	Araştırmacı her katılımcının anlatımını yazar veya başka bir şekilde kaydeder
	Analiz	Araştırmacı her anlatıdan “anlam çıkarır” ve genel resmin farkına varır.
	İletişim (ilk adım)	Araştırmacı bir rapor yazar ve bunu bilgili okuyucuların kullanımına sunar.
Okuyucular	İletişim (ikinci adım)	Rapor bilgili okuyucular tarafından okunur
	Doğrulama	Okuyucular raporun içeriği hakkında bir izlenim edinir ve yararlılığını değerlendirir

Nitel ve Nicel Araştırmalar Arasındaki Farklar

Nicel ya da nitel her iki yaklaşımda da araştırma sürecinin titiz, “sağlam” bilgi sağlayacak biçimde yürütülmesi gerekir. Nitel ve nicel araştırmalar, örneklem belirleme, verileri toplama ve analiz yöntemleri gibi birçok açıdan birbirinden farklılıklar göstermektedir.

Nicel araştırmacılar da veriler matematiksel modeller ve istatistikler kullanılarak analiz edilir ve bulgular objektif bir şekilde üçüncü kişi diliyle sunulur. En önemli temel farklardan birisi sorulan sorular açısından, görüşme protokolü kapsamında nicel görüşmelerde sorulan sorular kapalı uçlu iken nitel araştırmalarda standartlaştırılmış açık uçlu sorular sorulmaktadır ²². Nicel araştırmacılar da soru formu, anket ve sayıları içeren sistematik ölçüm araçları kullanılırken nitel araştırma yöntemlerinde araştırmaya katılanların gözlenmesi, derinlemesine görüşmeler yapılması, belge ve kayıtların analizi, odak grup görüşmeleri, içerik analizi gibi yöntemler kullanılır.

Cropley’e (2022) göre nitel ve nicel araştırma yöntemleri arasında araştırma tasarımı, araştırma ortamı, veri toplama yöntemi, veri türü, veri analizine yaklaşım ve genelleme yapma stratejileri olmak üzere altı temel fark vardır ⁶. Öncelikle nitel araştırmalarda, nicel araştırmalarda vurgulanan “miktar” kavramı yerine “kalite” kavramına odaklanılmaktadır ². Nitel ve nicel araştırmalar arasındaki belli başlı farklılıklar aşağıdaki tabloda (Tablo 2) özetlenmiştir ^{4,7,23,24}:

Tablo 2. Nitel ve nicel araştırmalar arasındaki belli başlı farklılıklar

Nitel araştırma	Nicel araştırma
İnsanların veya insan gruplarının gerçekliğe (genellikle sosyal veya psikolojik gerçekliğe) nasıl farklı bakış açılarına sahip olabileceğine odaklanır.	Genel “yasaların” keşfi yoluyla gerçekliği tanımlama ve anlamaya odaklanır.
Gerçek dünya bağlamında karmaşıklığı hesaba katar ve farklı bakış açılarını dikkate alır.	İlgi odağında kesin tanımı olan ve dış “gürültü”nün azaltılabileceği anlamına gelen teknikler vardır.
Doğal ortamdaki davranışları inceler, genellikle değişkenlere müdahale yoktur	Bazı değişkenlere (bağımsız değişkenler) müdahale edilirken diğer değişkenler, konu dışı ve kafa karıştırıcı değişkenler olarak kabul edilerek sabit tutulur.
Deneyimlerden oluşan raporlara veya sayısal olarak yeterince ifade edilemeyen verilere odaklanır	Belirli bir nüfus için bir şeyin nesnel veya ölçülebilirliği anlamında “doğru” olma ihtimalini değerlendirmek için istatistik teknikleri kullanır.
Açıklama ve yorumlamaya odaklanır. Yeni kavramların veya teorilerin geliştirilmesi ya da organizasyonel bir süreç ile sonuçlanabilir.	Sebeup ve sonuca odaklanır. Örneğin bir hipotezi test etmek (çürütmeye çalışmak) için deney yapar.
Esnek ancak sistematik bir araştırma süreci kullanır.	Araştırma sürecinin önceden tanımlanmasını gerektirir.
Kelimelere (Betimsel) odaklanır.	Sayılarla (Nicel) odaklanır.
Katılımcıların bakış açıları önplandadır.	Araştırmacının bakış açısı önplandadır.
Anlam önemlidir.	Davranış önemlidir.
Bağlamsal anlayışı benimser.	Genelleme yapılıır.
Zengin, derin veriler önemsenir.	Sağlam, güvenilir veriler önemsenir.
Araştırma yapılandırılmaz.	Araştırma yapılandırılır
Araştırma bir süreç halinde yürütülür.	Araştırma statiktir.
Açık uçlu sorular	Kapalı uçlu sorular
Saha notları, fotoğraflar vb.	Operasyonel değişkenler, sayımlar, ölçümler

Hem nicel hem de nitel araştırmaların kendi içinde güçlü ve zayıf yönleri bulunmaktadır. Burada önemli olan araştırmacıların yapılacak araştırmalar için doğru yöntemi seçmesi veya ihtiyaca göre nitel ve nicel yöntemleri uygun bir şekilde birlikte kullanmasıdır.

Nitel Araştırmalarda Etik

Tüm bilimsel çalışmalarda olduğu gibi nitel araştırmalarda da etik ilkelere çok dikkat edilmeli ve araştırma sonucunda ahlaki yönden herhangi bir sorun olmamalıdır.

Bir meslek profesyoneli için hiçbir şey etik olmayan uygulama ile suçlanmaktan daha kötü olamaz. Araştırma etiği *“belirli bir grubun belirli bir zamanda kabul ettiği doğru ve yanlış ifade eden ilkelerdir”* ⁷.

Araştırma sürecinde katılımcılardan rıza almak, katılımcıları aldatmamak, gizliliği korumak gibi etik hususlara çok dikkat edilmesi gerekmektedir ¹⁶.

Nitel araştırmalarda “katılımcılar” ile yapılan araştırmalarda etik açıdan iki temel ilke vardır. Bunlar bilgilendirilmiş onam ve katılımcıların zarar görmemesi ilkeleridir. Katılımcılara, bilgilendirilmiş onam kapsamında araştırma hakkında bilgi verilir ve onların konuyu anlayarak araştırmalara gönüllü olarak katılmaları sağlanır. İkinci temel etik ilke olan katılımcıların zarar görmemesi ilkesi ise katılımcıların elde edebilecekleri kazanımlardan daha yüksek risklere maruz kalmamalarıdır ⁷.

Araştırmaların küçük çocukları ya da yeterince temsil edilmeyen, dışlanmış gruplar gibi savunmasız kesimleri istemeden de olsa istismar etme potansiyeline karşı mutlaka duyarlı olunması gerekmektedir. Araştırma sürecinde görülen ya da duyulan yasa dışı faaliyetlere nasıl müdahale edileceği bilinmelidir. Hatta bazen yetkililere bildirim yapılması da gerekebilir ¹⁶.

Bilimsel araştırmalarla ilgili katılımcıların sömürülmesi ve/veya zarar görmesi konusundaki endişeler ya da tepkiler, zihinsel engelli öğrencilere hepatit virüsünün enjekte edilmesi, frengi olan erkeklerin bilgileri olmaksızın

tedavi edilmemesi gibi olumsuz örnekler nedeniyle ortaya çıkmış ya da artmıştır⁷.

Etik açıdan sorun yaşanmaması için en önemli iki unsur araştırmaya başlamadan önce etik onay alınması ve katılımcılarla yapılacak görüşmelerden önce katılımcılara araştırma hakkında bilgi verilerek onayının alınmasıdır.

Araştırma ile ilgili etik onay genellikle üniversiteler ya da eğitim araştırma hastaneleri gibi kurumların etik kurullarından alınmaktadır. Katılımcılardan alınacak onaylar da genelde bu kurullara yapılan başvurular sırasında düzenlenen “Gönüllü Katılım Formu” aracılığıyla alınmaktadır.

Etik kurullar araştırma önerilerini, bilgilendirilmiş onam, katılımcıların güvenliğini sağlayıp sağlamadığı, araştırmacının katılımcıların karşılaşılabilecekleri zarar ya da elde edecekleri kazançlar bakımından uygunluğunu inceleyerek kontrol eder ve uygunluk verirler⁷.

Nitel araştırmalarda, araştırma sorusu, hipotezleri, evren örnekleme ya da ölçeklerine kadar araştırmacının her aşaması, araştırmaya başlanmadan önce planlanır. Etik kurullara başvurulurken tüm araştırma süreci belirlenmiş olarak başvurulur. Ancak nitel araştırmalarda bu bilgiler önceden belirli değildir. Ancak nitel araştırmalarda da etik kurullara başvurulurken araştırma sürecini yönlendirecek görüşme soruları, araştırmacının nerede, hangi zaman aralığında yapılacağı gibi “temel” tanımlamalar eklenebilir⁷.

Gönüllü katılım formlarında genel olarak araştırmacının adı, amacı, yapılacak işlem, olası riskler, gizlilik, tahmini katılımcı sayısı, çalışma için tahmini olarak ne kadar süre ayrılacağı, araştırmaya katılım kriterleri, araştırmaya katılma ve ayrılma koşulları, yükümlülükler, araştırmacı/ların adı ve alınan etik kurul onayı ile ilgili bilgilerin bulunması gerekir.

Araştırmaya başlamadan önce katılımcılara bu formlarda yer alan (araştırma hakkında) bilgi verilerek tercihen imzalı onaylarının alınması gerekir. Katılanların imzalı onayının alınması, aynı zamanda yapılan bilgilendirmenin delili olarak kabul edildiği için önemlidir. Böylece kişiler araştırmaya, araştırmacının doğasını anlayarak olası riskler ya da zorlukları bilerek gönüllü olarak katılmış olurlar.

Etik ilkeler birçok meslek örgütü ya da kurum-kuruluşlar tarafından tanımlanmaktadır. Etik ilkeler ülkelere ya da meslek örgütlerine göre çeşitli farklılıklar gösterebilmektedir. Diğer araştırmalarda olduğu gibi nitel araştırmalarda da yapılacak araştırmacının kapsamı ve farklı türleri olmakla beraber aşağıdaki ilkelere riayet edilmelidir^{7,13,16};

- *Saygı*: Katılımcılara saygılı davranılmalıdır. Katılımcılara bireysel olarak saygı duyulması, örneğin onların tek tipleştirilmemesi, dillerini ve adlarını kullanırken ayrımcı olunmaması gerekir.
- *İşbirliği*: Katılımcılar, araştırmaya katılmaya zorlanmamalı, katılımcılarla işbirliği yapılmalıdır.
- *Gizlilik*: Bazı araştırmacılar araştırmalar yapılırken gizliliğin olması gerektiğini savunurken, araştırma konusunun sahada söylenmesi ve süreçle ilgili bilgi alınması gerektiği hususunda da genel olarak fikir birliği olduğu belirtilmektedir. Araştırma kapsamında toplanan bilgiler nedeniyle katılımcıların utanmaması ya da bir şekilde zarar görmemesi için katılımcıların kimliklerinin gizli tutulması gerekmektedir. Gizlilik ilkesine araştırmanın her aşamasında dikkat edilmelidir.
- *Onay*: Ses ve görüntü kayıtları, katılımcılardan izin alınarak alınmalı, araştırma hakkında bilgi verilerek yazılı onam alınmalıdır. Reşit olmayan bireyler, yaşlılar ya da engelli bireyler gibi hassas gruplarla yapılacak araştırmalarda onay için hassas davranmalı, lüzum halinde ebeveyn ya da vasilerden onay alınmalıdır.
- *Bilgilendirme*: Gözlem, görüşme vb. yöntemlerle veri toplanacağında görüşme yapılacak katılımcılarla ne zaman görüşüleceği, görüşmenin ne kadar süreceği gibi bilgiler verilmelidir. Bazı etik kurullarda “*Bu görüşmenin bir buçuk saat sürmesi planlanmaktadır. Gerekirse sizden bir randevu talep edeceğim.*” gibi görüşmeye ilişkin bilgilerin etik kurul başvurusu sırasında bilgilendirilmiş onam formuna eklenmesi istenmektedir.
- *Dürüstlük*: Bulguların yazımı ve raporlanması başta olmak üzere araştırma sürecinin her aşamasında dürüst olunması gerekmektedir.
 - o İlk olarak araştırmacıların izin alabilmek için katılımcılara yalan ya da yanlış bilgi vermemesi,
 - o Katılımcılara bilgi verilmeden ve onay alınmadan gizli cihazlarla konuşmaların kayıt altına alınmaması gerekir.
 - o Katılımcılardan onay alınırken ne konuşulduysa ona uygun olarak hareket edilmelidir. Örneğin araştırmacı bulguları yayınlamayacağını belirttiyse bu sözüne uymalıdır.
 - o Araştırma sürecinde elde edilen veriler, analiz ve raporlama sürecinde yazılırken doğru yazılmalıdır. Verilerin uydurulması ya da tahrip edilmesi bilim ahlakına uygun değildir.

Araştırma sürecinin tüm aşamalarında etik hususlara dikkat edilmelidir. Araştırmaya katılanların, araştırmacının araştırma alanına girişinden tutun da araştırma sürecinin hemen hemen her aşamasında, araştırma için ciddi bir zaman ayırmaları gerekmektedir. Özellikle bu husus da dikkate alınarak araştırmacıların çalışmalarında, katılımcıların ayırdıkları zaman ve emeklerine karşılık (karşılıklılık), katılımcıların kendilerini terk edilmiş hissetmemeleri için araştırma sürecinin bitirilmesi ile ilgili bilgi vermeleri ve araştırma sürecinden yavaş yavaş geri çekilmeleri daha uygun olur ¹⁶.

Etik ve ahlaki hususlar, bir araştırma sürecinde dikkat edilmesi gereken en önemli hususlardan birisidir. Araştırmacının daha sonra utanç duyacağı bir husus yaşanmaması ya da etik/ahlaki olmayan bir durumla suçlanmaması için araştırmanın tasarlanma aşamasından raporlanma aşamasına kadar her aşamasında çok dikkatli davranması gerekmektedir.

Nitel Araştırmaların Özellikleri

Bilimsel bilginin, akılcı dünya görüşüyle ortaya çıktığı, belli kural ve ilkelerle elde edildiği ve bu düşüncenin temelinde tek gerçek ve doğru arayışı olduğu belirtilmektedir. Akılcı dünya görüşünün hakim olduğu bilimsel bilgi anlayışında nesnellik önemlidir. Nicel araştırmalarda olay ya da olgularla ilgili üretilmek istenen bulgular, çevre ve zamandan bağımsız olarak ve dışarıdan ölçülüp, gözlemlenerek ya da deney yoluyla ulaşılmaya çalışılır. Burada amaç insan, kültür ve zamana bağlı olmaksızın, gerçekleri bulmak ve bu bulguları evrensel yasalar olarak genelleştirmektir^{1,25}. Bilime bu bakış açısıyla bakıldığı için fen bilimlerinde olduğu gibi sosyal bilimlerde de sosyal olgu ve olaylar, gözlenebilir ve ölçülebilir değişkenler aracılığıyla araştırılmış ve bilimsel bilgi üretilmiştir²⁵. Dolayısıyla sosyal bilimlerde yürütülen araştırmalar da önemli oranda nicel araştırma yöntemleri kullanılarak gerçekleştirilmektedir²⁶.

20 yüzyılda sosyal bilimler alanında gerçekleştirilen bilimsel araştırmalar giderek gelişmiştir. Sağlık ve Sosyal bilimlerde niçin sorusunun cevaplanamaması, insan ve toplum davranışlarının sayılarla, oranlarla açıklanmasında zorluklar yaşanması gibi nedenlerle²⁷ nicel araştırmalar yerine alternatif araştırma yöntemleri oluşmaya başlanmıştır. Bu yeni araştırma yöntemleri yorumlamaya dayalıdır. Nicel araştırmalardaki tek ve değişmez doğru anlayışı yerine, “*bilgi ve doğru, insandan bağımsız değildir*” anlayışı hakim olmuştur. Bu anlayışta bulguların üretilmesi sürecinde, insanlar etkin bir şekilde yer almaktadır. Bilim, sadece nesnel bilgi üretmek değildir. Bu görüşe göre özellikle sosyal olgu ve olaylar, genel yasalar türetmekten ziyade her durum ya da olayın kendine has özellikleri araştırılarak anlaşılabilir²⁵. Bu yeni görüş ile sosyal bilimlerde nicel araştırmalarla birlikte nitel araştırmaların sayısı ve önemi de artmıştır.

Nitel araştırmalarda olay ya da olaylar arasındaki ilişkilerin tanımlanması, betimlenmesi ve açıklanması amaçlanmaktadır. Nitel araştırmalar, nicel araştırmalardan farklı olarak elde edilen bulguları istatistikî yollarla ve nicel veriler çerçevesinde elde etmez. Bu yöntemde bulgulara ulaşmak, niçin ve nasıl sorularının yanıtlarını bulmak için kavramsal çözümler yapılır ¹.

Nitel araştırmalar, klasik araştırma yöntemleriyle açıklanması zor olan soruları cevaplamada kullanılır. Hem nitel hem de nicel araştırmaların, birbirine göre daha bilimsel veya daha iyi olduğu söylenemez. İkisinin de avantajları ve dezavantajları, zayıf ya da güçlü yönleri vardır. Burada doğru yöntemi seçmek ya da bu yöntemlerin her ikisini birden kullanmak önemlidir ¹⁰. Nitel araştırmaların ortak özellikleri aşağıda açıklanmıştır.

1. Doğal Ortama Duyarlılık

Nitel araştırmacılar araştırmalarını, yapay bir ortam olan laboratuvar ya da herhangi bir alet ya da cihaz ile değil, incelenen konu ya da problemin ortaya çıktığı, yaşandığı yer olan katılımcıların yaşadıkları yerde veya ortamlarda yaparlar. İnsanlarla doğrudan konuşarak ve onların kendi bağlamları içinde nasıl davrandıkları ya da hareket ettiklerini görerek verileri toplarlar ¹⁶. Nitel araştırmalarda sorular ve yöntemlerin kapsamı tarihsel geçmişi de dikkate alınarak belirlenir ²⁸. Verilerin bu şekilde toplanması, nitel araştırmaların önemli bir özelliğidir.

Nitel araştırmacılar özellikle bağlamla ilgilendiklerinden, araştırma konusunun en iyi şekilde anlaşılması için olay ya da durumun gerçekleştiği ortamda araştırma yaparlar. Böylece araştırmaya katılanlardan elde edilecek verilerin nerede, nasıl ve hangi koşullarda oluştuğunu, resmi kayıtlarda neler olduğunu ve bunlar gibi diğer verileri tüm yönleriyle ve derinlemesine anlamış olurlar ⁷.

Nitel araştırmalarda araştırılan konunun, içinde bulunulan doğal ortamların da incelenmesi gerekmektedir. İnsan davranışının karmaşık ve değişken olması nedeniyle doğal ortamda gerçekleşen davranışları önceden tahmin etmek zordur ve bu nedenle insan davranışları deneysel bir ortamda test edilemezler. Bu nedenlerle doğal ortamda yapılan araştırmalar çok daha fazla kıymetlidir.

Nitel araştırmalarda insan davranışlarının gerçekleştiği süreç de araştırma süreci kapsamında yer alır. Sosyal olgu ya da olaylar, içinde bulunulan ortama göre şekillendiği için araştırma bulguları ancak bu ortam içerisinde anlam kazanır. Nitel araştırmaların genellenememesinin önemli nedenlerinden birisi de budur. Her olay kendi ortamı içinde şekillendiği için belirli bir ortam içinde oluşan sonuçların elde edildiği ortamdandır.

bağımsız olarak değerlendirilmemesi gerekir. Araştırmanın gerçekleştirildiği belirli bir ortam, fiziksel, sosyal, psikolojik, bilişsel vb. özellikleri açısından aynen oluşturulamayacağı için ulaşılan sonuçların doğrudan başka ortama genellenmesi mümkün değildir ²⁹. Nitel araştırmalarda bulguların genellenmesi yerine derinlemesine incelemeler yapılarak olay ya da durumlar detaylı olarak anlaşılmaya çalışılır ¹.

Sonuç olarak nitel araştırmalarda sonuçların genellenmesi yerine olgu ya da olayların kendi bağlamı içinde araştırılarak katılımcılardan elde edilen verilerin içinde bulunulan koşullarda incelenmesi ve derinlemesine anlaşılması amaçlanmaktadır.

2. Araştırmacının Katılımcı Rolü

Nitel araştırmacılar, diğer araştırmacılar tarafından geliştirilen anket ya da araçları kullanma ve/veya bunlara güvenmek yerine kendileri belgeleri inceleyerek, davranışları gözlemleyerek ve katılımcılarla görüşerek verileri toplarlar. Bu süreçte bir protokol ya da araç kullanabilirler ancak esas olan aslında bilgiyi toplayanların araştırmacıların kendileri olmalarıdır ¹⁶.

Nitel araştırmalarda araştırmacı, bizzat kendisi zaman harcar, kişi ya da gruplarla doğrudan görüşür, tercih ettiği nitel araştırma yöntemi gerektiriyorsa kişi ya da gruplarla birlikte deneyim yaşar, kendi kişisel izlenim ve tecrübelerini verilere yansıtır. Bu nedenle nitel araştırmalarda araştırmacı, araştırma sürecinin doğal bir parçasıdır ve yeri geldiğinde bilgi toplama fonksiyonu da üstlenir ^{1,29}.

Nitel araştırmada, araştırılan konu ya da olay, içinde bulunulan doğal ortama herhangi bir müdahalede bulunulmadan incelenir. Olay ya da durumun gerçek anlamlarını daha iyi anlayabilmek için nispeten az kişiden derinlemesine bilgi alınması amaçlanır. Nitel araştırmalarda, araştırmacı anahtar roldedir. Araştırmacılar okullar, hastaneler, evler gibi alanlarda verileri toplarlar. Veriler toplanırken kâğıt ve kalem ile kayıtlar tutulmaktadır. Ancak çoğu zaman kamera, kayıt cihazları ve diğer görsel kayıt ekipmanları da kullanılmaktadır. Veriler içinde bulunulan ortamdan toplanır, tamamen araştırmacılar tarafından incelenir ve o ortama yönelik anlamlandırmalarla desteklenir. Dolayısıyla araştırmacı, analizin en kilit unsurudur ^{7,30}.

Nitel araştırmalarda araştırmacının araştırma sürecinin bir parçası olması, nicel araştırmalardaki araştırmacının tamamen objektif olması yaklaşımı ile örtüşmemektedir. Bu nedenle nitel araştırmaların nesnel olmadığına yönelik eleştiriler yapılabilmektedir. Bu eleştirilerin kısmen haklı görülebileceği ve nitel araştırmacıların olabildiğince araştırmayı etkilememesi gerektiği kabul edilmektedir. Ancak hiçbir araştırmanın da tamamen nesnel olduğu

söylenemez. Burada araştırmacıların, başarılması neredeyse imkânsız olan “tam nesnellik” için olay veya olguları dışarıdan ve uzaktan incelemeye çalışırken, araştırmacının bir parçası olarak ulaşabileceği çok daha fazla geçerli bilgileri kaybetmemeye dikkat etmesi gerekmektedir. Bu nedenle nitel araştırmalarda öznel olma, olumsuz bir araştırmacı davranışı olarak kabul edilmemeli ve tam tersine bu özneliğin gerektirdiği sorumluluk kabul edilerek bulguların açık bir şekilde ortaya konulmasının önemli ve gerekli olduğu savunulmalıdır ^{21,29}.

Nitel araştırma anlayışına göre gerçeklik kavramı bireyden bireye ve toplumdaki topluma, hatta zamana göre değiştiği için tek bir gerçeklik yoktur. Dolayısıyla tam bir nesnellik de olmaz ¹.

Özetle nitel araştırmalarda araştırmacı araştırma sürecinin doğal bir parçasıdır ve kilit fonksiyondadır. Araştırmacı, bizzat kendisi araştırma için ciddi zaman harcayarak, katılımcılarla birlikte deneyim yaşayarak görüşmeleri kendisi yapar ve kendi kişisel izlenim ve tecrübelerini verilere yansıtır.

3. Bütüncül Yaklaşım

Nitel araştırmalar, olgu ve olayları doğal mecrasında, araştırmaya katılanların bakış açısı ile tarafsız bir şekilde gözlemleyerek sonuçlar çıkarmaya odaklanırlar. Bu süreçte araştırmacının katılımcı rolünün olması, katılımcıların algılarını ortaya çıkarmakta, çalışmalarda araştırmaların doğal ortama duyarlı, bütüncül bir yaklaşıma sahip olmasını ve esnekliği sağlar ³¹.

Nitel araştırmalar, gözlem, görüşme, doküman/içerik analizi gibi nitel veri toplama yöntemleri kullanılarak yapılan araştırmalardır. Algı ve olaylar gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konulur. Bu yaklaşımda insanlar, kendi doğal ortamlarında günlük yaşamlarını sürdürürken incelenirler. Böylece insanların nasıl yaşadıkları, nasıl konuştukları, nasıl davrandıkları ya da hangi durumda nasıl tepki gösterdikleri anlaşılmalı ve açıklanmalı çalışılmaktadır ¹.

Nitel araştırmacılar, incelenen problemin veya konunun karmaşık bir resmini ortaya koymaya çalışırlar. Bunun için birden fazla bakış açısı raporlanır, bir olgu, olay ya da duruma dahil olan birçok faktör tanımlanır ve böylece genel olarak daha büyük resim ortaya çıkartılır. Araştırmacılar, faktörler arasındaki güçlü neden-sonuç ilişkilerine değil, herhangi bir durumda faktörlerin birbirleriyle karmaşık etkileşimlerini tanımlama odaklanırlar ¹⁶.

Nitel araştırmalarda toplanan bilgilerin bütüncül olması yaklaşımında, bu bütünün kendisini oluşturan alt kısımların toplamından daha çok anlam ifade ettiği, insan davranışlarının karmaşıklığı nedeniyle bir davranışın daha

küçük davranışlara kolay bir şekilde bölünemeyeceği varsayımı vardır. Bu nedenle nitel araştırmalarda araştırma konusunun değişkenleri birbirleriyle ilişkili olarak incelenir. Örneğin, kişilerin davranışları doğal ortamları ile birlikte incelenerek çevresel özelliklerin bu davranışlara etkisi bir bütün olarak incelenmelidir (Yıldırım, 1999).

Genel olarak ifade etmek gerekirse nitel araştırmalarda veriler, gözlem, görüşme vb. çeşitli yöntemlerle toplanır, çevre ve içinde buunulan koşullar çerçevesinde değerlendirilir ve hem katılımcıların bakış açıları ile hem de araştırmacının kilit rolüyle bütünleştirilerek toplanırve raporlanır.

4. Betimsel Veri

Nitel araştırmalarda genellikle üç tür veri toplanmaktadır. Bunlar çevresel, süreçle ilgili ve algılara ilişkin verilerdir. *Çevresel veri*, araştırma ile ilgili “*sosyal, psikolojik, kültürel, demokratik ve fiziksel*” özelliklere ilişkindir. *Süreçle ilgili veriler*, araştırma yapılırken yaşanan durum ya da olaylar ve bu durum ya da olayların araştırmaya katılanlara etkileriyle ilişkilidir. *Algılara ilişkin veriler* ise araştırmacıların, yaptıkları araştırma sırasında kendilerinde oluşan izlenim ve düşüncelerine ait verilerdir ^{1,29}.

Nitel araştırma sonucunda elde edilen veriler sayısal bir ölçekle ifade edilme yerine kelimelere dayalıdır. Nitel araştırmalarda veriler, sayılar yerine kelime, resim vb. şeklinde toplandığı için betimseldir. Bu araştırmalarda veriler, görüşme kayıtlarının çözümlenmeleri, sahada alınan notlar, kişisel dokümanlar, kurum kayıtları, fotoğraflar, video ya da diğer dijital kayıtlar ve diğer yasal kayıtlardan oluşur. Araştırmadan elde edilen bulgular ve araştırma sonucunda üretilen yazılı sonuçlarda katılımcılardan “*alıntılar*” bulunur. Nitel araştırmalarda alıntıları göstermede *yazılı ifade* çok önemlidir. Yazılı ifade nitel araştırma yaklaşımının doğası gereği, verilerin kayıtlanabilmesi ve sonuçların yaygınlaştırılması açısından en önemli hususlardan birisidir. Böylece toplanan veriler gösterilmiş ve kanıtlanmış olur. Nitel araştırmacılar verileri analiz ederken, sayfaları azaltmadan ya da verileri sayısal sembollere dönüştürmeden, mümkün merteye kayıtladıkları ve/veya çözümlendikleri haliyle analiz etme gayretindedirler. Buradaki amaç araştırmanın anlaşılır olmasını sağlamaktır ⁷.

Nitel araştırma yaklaşımına göre hiçbir şeyin önemsiz değildir ve her şey araştırma konusunun daha iyi anlaşılması için bir ipucu olabilir. Bu nedenle araştırmacıların verileri toplarken çok titiz davranmaları gerekir. Örneğin;

- “*Öğrenciler sabah tartışma gruplarında tartışmayı nasıl başlatıyorlar?*”
- *Benzer davranışlar farklı öğrenciler tarafından sergilendiğinde öğretmenlerin müdahaleleri neden farklılaşıyor?”*

Başarılı bir çalışma için araştırma kapsamında kayıtlanan hiçbir şey doğrudan kabul edilmeyerek açıklamalar incelenmeli ve tüm ayrıntılara dikkat edilmelidir ⁷.

Nitel araştırmalarda görüşme kayıtları, saha notları, kişisel dokümanlar, kurum kayıtları, fotoğraflar, video vb. farklı yöntemlerle veriler toplanmaktadır. Bu şekilde elde edilen veriler sayılar, oranlar yerine kelime, resim vb. şeklinde ifade edilir. Araştırmadan elde edilen bulguların betimsel analizleri yapılır, özellikle “*alıntılar*” doğrudan alıntı şeklinde gösterilerek raporlanır.

5. Süreçle İlgilenmek

Nitel araştırmalarda sonuç ve/veya ürünlerin yanında araştırma süreci de oldukça önemlidir. İnsanların neyi nasıl algıladıkları, belirli şartlar ve durumların nasıl uygulandığı, araştırılan faaliyet veya etkinliğin geçmişinin ne olduğu vb. soruların cevaplanması, araştırılan konunun anlaşılması açısından daha araştırmanın başında, veriler toplanırken dikkatli bir şekilde sorgulanmalı ve katılımcıların cevapları kayıtlanmalıdır ⁷. Nitel araştırmacılar, kültür kavramı veya cinsiyet, ırk veya sınıfsal farklılıklar gibi konularda, incelenen sorunun siyasi veya tarihsel bağlamını da anlamaya çalışırlar ¹⁶.

Nitel araştırmalarda sadece sonuçlara değil nitel araştırmanın saha araştırması, görüşmeler, kayıtlama, raporlama ve doğrulama aşamaları gibi tüm aşamalara önem verilir. Nitel araştırmanın tüm süreci dikkatli ve özenle gerçekleştirilmeye çalışılır ve dolayısıyla tüm süreç önemlidir.

6. Tümevarım

Bilimsel araştırmalarda tümden gelim ve tümevarım olmak üzere iki yaklaşım vardır. Tümdengelim genel yargıların içerisinde saklı bilgileri açığa çıkarmaya dayalı akıl yürütmeye, tümevarım ise tek tek olgulardan hareketle genel yargılara ulaşmaya denir ⁹. Nicel araştırmacılar tümdengelimsel örnekleme yöntemleri kullanılırken nitel araştırma yöntemlerinde tümevarımsal örnekleme kullanılmaktadır ².

Nitel araştırmalar, elde edilen verilerden hareketle kuram üretme gayretinde olduğundan tümevarımcıdır ¹. Nitel araştırmalarda çalışmaya başlamadan önce hipotez önerilmez ya da hipotez önerilerek bu hipotezlerin kanıtlanması ya da çürütülmesi gibi bir çabaya girilmez. Veriler tümevarımsal olarak analiz edilir. Toplanan veriler ayrıntıları ile birlikte gruplandırılarak çözümlemeler yapılır. Nitel araştırmacılar, verileri düzenleyerek kendi kalıplarını, kategorilerini ve temalarını “aşağıdan yukarıya” doğru oluşturur, toplanan birçok delilden hareket ederek teoriler geliştirirler. Bu tümevarımsal

süreç, araştırmacıların kapsamlı bir temalar dizisi oluşturana kadar temalar ve veri tabanı arasında ileri geri çalışmasını içerir ^{7,16}.

Nitel araştırmalarda bilgi toplama ve teori oluşturma eş zamanlı olarak gerçekleşmektedir. Araştırmacı, bilgi toplama sürecinde belirli aralıklarla ulaşılan bilgileri değerlendirir. Eğer eksik bilgi varsa açıklanan temayı doğrulamak için bilgi toplanmasına devam edilir.

“Teori oluşturma” kavramı, araştırmacı tarafından toplanan bilgilerin değerlendirilerek araştırdığı konuyu açıklaması, yorumlaması ve anlam kazandırma süreci olarak açıklanmaktadır. Teori oluşturma, benzer konuları anlamak için araştırmacılara ne kadar bilgi sağlarsa, araştırma o kadar amacına ulaşılmış kabul edilir ²⁹.

Nitel araştırmalarda bilgi toplama ve teori oluşturma süreci eş zamanlı olarak gerçekleştirilir ve veriler düzenlenerek kendi kategorileri ve temaları oluşturulur. Elde edilen verilerden “aşağıdan yukarıya” doğru kuram oluşturduğu için tümevarımcıdır.

7. Anlam

Nitel araştırmalarda araştırmacılar, katılımcıların sorun, olay ya da olguya yükledikleri anlamı öğrenmeye odaklanırlar ¹⁶. Nitel araştırmalarda temel kaygı anlamdır. Bu yaklaşımda araştırmacılar için insanların hayatlarını nasıl anlamlandırdıkları önemli bir merak konusudur. Yani insanların hayatlarıyla ilgili hangi öngörülerde buldukları, neleri doğal karşıladıkları gibi sorularda katılımcıların bakış açıları araştırılır. Burada nitel araştırma yapan araştırmacılara düşen sorumluluk, araştırmaya katılanların bakış açılarını doğru bir biçimde tespit edebilmektir. Bu amaçla araştırmacılar, katılımcıların kendi anlatılarından oluşan yazıların taslaklarını, mülakat çözümlemelerini ve yorumları kontrol etmelerini sağlayabilir. İkinci bir alternatif ise konular ve bakış açılarının katılımcılarla sözlü olarak teyit edilmesidir ⁷.

Nitel araştırmalarda, araştırma kapsamındaki kişiler önemli bir bilgi kaynağı olarak kabul edilir ve bu kişilerin algılarının ve tecrübelerinin ortaya konması en önemli amaçlardan birisidir. Veriler toplanırken katılımcılara açık ve esnek bir tutum izlenir ve veriler olabildiğince ayrıntılı ve derinlemesine toplanmaya çalışılır.

Bunun için araştırmacının, katılımcılara olabildiğince yakın olması, lüzum halinde katılımcılarla aynı ortamı paylaşması, empati yapabilmesi, etkili iletişim kurabilmesi ve katılımcıların perspektifinden algılarını anlamaya çalışması gerekmektedir ²⁹.

Sonuç olarak nitel araştırmalarda “*anlam*” önemli bir husustur. Bunun için araştırmacılar katılımcılarla iyi bir iletişim kurarak temel bilgi kaynağı olan katılımcıların algı, bilgi ve tecrübelerini detaylı ve derinlemesine toplanmaya çalışırlar.

8. Araştırma Deseninde Esneklik

Nitel araştırmalarda en önemli hususlardan birisi, gözlem, görüşme, doküman incelemesi gibi nitel araştırma yöntemlerinden uygun olan yöntem ve/veya yöntemler tercih edilerek amaca en etkili şekilde ulaşabilmektir. Araştırma konusunun açık ve ayrıntılı bir şekilde araştırılabilmesi, tanımlanması ve açıklanabilmesi için birden çok yöntem kullanılır. Değişik yöntemlerle elde edilen veriler birbirleriyle karşılaştırılır. Bu ulaşılan bilgi ve açıklamaların güvenilirliği ve geçerliliği için önemlidir ²⁹.

Nitel araştırmacılar için araştırma süreci için başlangıçta plan katı bir şekilde belirlenemez. Araştırmacılar alana girip veri toplamaya başladıktan sonra sürecin tüm aşamalarında, örneğin sorular, veri toplama biçimleri, üzerinde çalışılan bireyler vb. gibi değişiklikler olabilir. Bu yaklaşımın ardındaki temel fikir, katılımcılardan sorun veya konu hakkında bilgi edinmek ve bu bilgiyi elde etmek için araştırmaya yönelmektir ¹⁶.

Nitel araştırmalarda araştırma sürecini oluşturan aşamalar, yeni durumlar ya da problemler ortaya çıktıkça süreç içerisinde değişikliklere uğrayabilir ^{32,33}. Sosyal olguların karmaşık yapısı, davranışların önceden tahmin edilememesi gibi nedenlerle nitel araştırmalar esnek araştırma sürecini kabul ederler. Esnek araştırma süreci ile ortaya çıkan yeni bilgi ve durumlara göre araştırma süreci yeniden şekillendirilebilir, yeni kişilerle konuşabilir, yeni gözlemler yapabilir, bilgi toplama araçları yeniden geliştirilebilir, araştırmanın örneklemini daraltılabilir veya genişletilebilir. Nitel araştırmalarda araştırmacının karşılaşılabileceği tüm ihtimalleri önceden bilemediği için nicel araştırmalardaki gibi araştırma desenini araştırmaya başlamadan bütün detaylarına kadar planlama imkânı yoktur. Araştırma için uygun araştırma deseni, ancak araştırmacı araştırma problemini anlamaya başladığında oluşturulabilir ²⁹.

Nitel araştırmalarda araştırma sürecini oluşturan aşamalar, sosyal olguların karmaşık yapısı, davranışların önceden tahmin edilememesi, yeni durum ya da problemlerin ortaya çıkması gibi nedenlerle süreç içerisinde değişikliklere uğramaktadır. Bu durum nitel araştırmalarda esnek araştırma sürecinin kabul edilmesi sonucuna neden olmuştur.

9. Yorumlayıcı Sorgulama

Nitel araştırmalar, araştırmacıların kendi geçmişlerinden, tarihlerinden, bağlımlarından ve önceki anlayışlarından gelen birikimleri ile birlikte araştırma sürecinde gördükleri, duydukları ve anladıklarını yorumladıkları bir araştırma şeklidir. Nitel araştırmalarda, araştırma raporu ya da sonucu yayınlandıktan sonra hem katılımcılar hem de okuyucular yorum yaparak çalışmanın başka yorumlarını ortaya koyarlar. Böylece okuyucuların, katılımcıların ve araştırmacıların hepsinin yorum yapması ile soruna ilişkin birden fazla bakış açısının ortaya çıkması sağlanmış olur ¹⁶.

Nitel araştırmalarda hem araştırma sürecinde hem de araştırma raporu ya da sonucu yayınlandıktan sonra katılımcılar, diğer araştırmacılar ve genel olarak okuyucular yorumlarını yaparak birçok değerlendirme yapılmasına imkan tanır. Bu yaklaşım nitel araştırmaların en önemli özelliklerindedir.

10. Çoklu Veri Kaynakları

Nitel araştırmacılar verilerini genellikle tek bir kaynaktan almazlar. Bunun yerine röportajlar, gözlemler, belgeler gibi çok çeşitli araçlarla verilerini toplarlar. Bir sonraki aşamada araştırmacılar elde ettikleri tüm verileri gözden geçirir ve bunları anlamlandırarak, kategoriler veya temalar halinde düzenler ¹⁶. Nitel araştırmalarda, araştırma sürecinde gözlem, görüşme, belge analizi vb. Çeşitli yöntemlerle veriler elde edilerek, farklı veriler birbirleriyle ilişkilendirilir, bütünleştirilir ve anlamlandırılarak bulgular üretilir.

Niteliksel Araştırma Ne Zaman Kullanılır?

Nitel araştırmalar, bir grubu veya popülasyonu inceleme, daha sonra ölçülebilecek değişkenleri belirleme veya susturulmuş sesleri duyurma ihtiyacı nedeniyle bir problem veya konunun araştırılması için kullanılmaktadır. Nitel araştırmalarda araştırmacılar, araştırmaları yapmak için literatürden önceden belirlenmiş bilgileri kullanmaz veya diğer araştırma çalışmalarından elde edilen sonuçlardan yararlanmaz ^{16,34}. Nitel araştırmalarda aynı zamanda konunun karmaşık ve ayrıntılı bir şekilde anlaşılması amaçlandığı için araştırmacılar insanlarla doğrudan konuşarak, onların evlerine ya da iş yerlerine giderek, bulmayı umduklarını, literatürde var olanlar olmadan katılımcıların hikayelerini anlatmalarına izin vererek gerçekleştirebilirler. Bireylerin hikayelerini paylaşmaları ve seslerini duyurmalarını sağlamak, araştırmacı ile katılımcılar arasında genellikle mevcut olan güç ilişkilerini en aza indirmek istenildiğinde nitel araştırmalar tercih edilmelidir. Güç ilişkisinin önemini biraz daha azaltmak için araştırma soruları gözden geçirilir veya araştırma verilerinin analizi ve yorumlama aşamalarında katılımcılarla işbirliği yapılabilir ¹⁶.

Nitel araştırmaların kullanılmasının uygun olacağı başka bir neden ise resmi/akademik yazım kurallarının gerektirdiği kısıtlamalar olmadan, tiyatro hikayelerini veya şiirlerini aktarabilecek edebi yazıların esnek bir şekilde yazılabilme imkânı olmasıdır. Nitel araştırmalar katılımcıların bir olgu, olay, sorun veya konuyu ele aldıkları bağlamlar veya ortamların anlaşılması istendiğinde kullanılır. İnsanların anlattıkları, bunu söyledikleri ev, iş, aile vb. bağlam ile birlikte değerlendirilir ^{8,16}.

Nitel araştırmalar, nicel araştırmaları tamamlamak ve nedensel teoriler ya da modellerdeki mekanizmaları veya bağlantıları açıklamak için de

kullanılmaktadır. Nicel araştırmalarda ulaşılan teoriler, eğilimler, çağrışımlar ve ilişkilerin genel bir resmini çizerler ancak insanların neden bu şekilde tepki verdiklerini, tepki verdikleri bağlamı ve tepkilerini yönlendiren daha derin düşünceleri ve davranışları anlatamazlar. Belirli bir nüfustaki birey, grup, toplum veya örneklem için kısmen ya da yetersiz teoriler varsa veya var olan teoriler, incelenen sorunun karmaşıklığını yeterince aydınlatamıyorsa bu gibi durumlarda teori geliştirmek için nitel araştırmalar kullanılabilir ^{1,16}.

Araştırmacılar, insanlar ya da gruplarda doğal olarak ortaya çıkan yaşamlarıyla ilgili duyguları, motivasyonları, sembollerini, dil, bireylerin deneyimleri gibi kişiler tarafından anlam yüklenen durumlarda nitel araştırmaların kullanılması daha iyi olur ³⁵.

Nitel araştırmalar, nicel araştırmalarda yapılan ölçüm ve istatistiksel analizlerin sorunu tam olarak ölçemediği, örneğin insanların arasındaki etkileşimleri mevcut ölçümlerle tespit etmenin zor olduğu ve bu ölçümlerde cinsiyet farklılığı, ırk, ekonomik durum ve bireysel farklılıklar gibi konulara duyarlı olmayan durumlar olduğunda kullanılır. Tüm insanları istatistiksel bir ortalamaya eşitlemek, aslında her bireyin benzersiz yapısının göz ardı edilmesine neden olmaktadır.

Nitel araştırma yapmak, olgu, olay ya da sorunu incelemek için güçlü bir kararlılık, zaman ve kaynak gerektirir. Nitel araştırma, iyi bir nicel araştırma ile birlikte yürütülebilir. Nitel araştırmalar, nicel/istatistiksel bir araştırmanın kolay bir alternatifi olarak görülmemelidir. Nitel araştırma yapmak isteyen araştırmacıların aşağıdakileri yapmaları beklenir:

- Nitel araştırmalarda araştırmacı, sahada geniş zaman harcamalıdır. Araştırmacı alanda saatlerce vakit geçirir ve kapsamlı veriler toplar. Erişim, uyum ve katılımcıların gözüyle bakış açısı kazanmaya çalışır.
- Büyük miktarda veriyi sıralamak, bu verileri belirli temalara veya kategorilere indirgemek gibi zor görevler için karmaşık, zaman alıcı veri analizi süreci gerçekleştirebilmelidir. Özellikle veritabanının karmaşık metinlerden ya da resimlerden oluştuğu durumlarda veri toplama ve araştırma süreci oldukça zordur. Bunun için nitel araştırmacıardan oluşan multidisipliner bir ekip oluşturulabilir.
- Araştırmacı, araştırma sonucunda üretilen bilgileri kanıtlarla desteklemesi ve araştırma sonucu ile ilgili birden fazla bakış açısını gösterebilmesi için uzun raporlamalar yapabilmelidir. Ayrıca katılımcıların bakış açılarını gösterebilmek için doğrudan alıntılara yer vermesi gerekmektedir. Bu da çalışmayı uzatmaktadır.

- Araştırmacı, özel prosedür veya kesin yönergeleri bulunmayan, aksine gelişen ve sürekli değişen bir çeşit sosyal ve beşerî bilim araştırması yapabilmelidir ¹⁶.

Özetle, nitel araştırma yapmak isteyen araştırmacıların, sahada geniş zaman harcayabilecek, çok miktarda veriyi sıralayıp bu verilerden belirli tema/kategoriler oluşturabilecek yetkinlikte olması, ayrıca araştırma sonucunda üretilen bilgileri kanıtlarla destekleyebilmesi (bunun için örneğin doğrudan alıntılara yer vermesi) ve araştırma sonucu ile ilgili birden fazla bakış açısı gösterebilmesi için gerektiğinde geleneksel araştırma bulgularının raporlanması sürecinin de dışına çıkarak uzun raporlamalar yapabilmesi gerekmektedir. Bu karmaşık, zaman alıcı veri analizi zor bir süreçtir.

Nitel Araştırmalarda Geçerlik ve Güvenirlik

Nicel araştırmalarda olduğu gibi nitel araştırmalarda da güvenirlilik ve geçerlik en önemli hususlardan birisidir. Bu kısımda nitel araştırmalardaki geçerlilik ve güvenirlilik ve nitel araştırmaların güvenirliliğini artırmak için benimsenen bazı stratejiler açıklanacaktır.

Genel olarak bir bilimsel araştırmada *“amaca yönelik olma, titiz ve sistematik bir çalışma olma, test edilebilir olma, tekrarlanabilir olma, doğru ve güvenilir olma, objektif olma, genellenebilir olma, belirlenen problemi açıklama ve bu problemin çözümünde basitlik anlamına gelen cimrilik ilkesini benimseme”* özelliklerinin olması gerekmektedir ¹.

Cimrilik ya da tutumluluk, bir olgunun birden fazla açıklaması olduğunda, bilim adamlarının her zaman en basit veya mantıksal olarak en ekonomik açıklamayı kabul etmesidir. Cimrilik ya da tutumluluk özelliği sayesinde bilim adamlarının, her şeyden birazını açıklayabilen ama özel olarak hiçbir şeyi açıklayamayan sonsuz sayıda kavram ve ilişkiye sahip aşırı karmaşık veya tuhaf teoriler peşinde koşmaları engellenmiş olur ³⁶.

Güvenirlilik, geçerlilik ve genellenebilirlik terimleri genellikle nicel araştırmalarla ilişkilendirilen kavramlardır. Bir araştırmada güvenirlilik, araştırmada ölçülmek istenilen özelliğin ne derece doğru ölçüldüğü ile ilgilidir. Geçerlilik ise ölçülmesi istenilen özellikleri gerçekten ölçüp ölçmediği ile ilgilidir ⁹.

Araştırma bulgularının güvenirliliği, uygulanan araştırma yöntemi, yöntemin uygulama süreci ve uygunluğu ile elde edilen sonuçların bütünlüğü gibi bir araştırmadaki temel hususlar yani araştırmacıların, araştırmanın gücü hakkındaki kanaatleri ile ilgilidir.

Nitel araştırmalar sıklıkla bilimsel özenden yoksun olduğu gerekçesiyle eleştirilmektedir. Bunun nedeni olarak, benimsenen araştırma yönteminin yetersiz gerekçelendirilmesi, yapılan sistematik analiz/çözümleme sürecinin şeffaf olmaması ve ulaşılan bulguların sadece araştırmacının önyargısı ile ortaya çıkan kişisel görüşlerinin derlemesi olması gibi gerekçeler gösterilmektedir. Bilim insanları tarafından nitel araştırmaların değerlendirilmesi sürecinde gereken standartlarla ilgili kabul edilmiş bir fikir birliği olmadığı için nitel araştırmalara yeni başlayan araştırmacıların bu tür araştırmaları yürütürken titizlik göstermeleri oldukça zordur ³⁷.

Araştırma, bir olay, durum, denek ya da şeyin eleştirel olarak incelenmesi, verilerin toplanması sonucunda bilinmeyenleri keşfetmek, yeni ilişkilere ve sonuçlara ulaşmak amacıyla yapılan arayış ve sorgulamalardır. Gerçekleştirilen tüm araştırmalar bilimsel olarak kabul edilmeyebilir. Bir araştırmacının bilimsel olarak kabul edilebilmesi için problemin tanımlanması, verilerin toplanması, toplanan verilerin analiz edilmesi gibi tüm araştırma sürecinin mantıksal, düzenli ve sistematik bir şekilde yürütülmesi gerekir. Ayrıca araştırmacıların bulgularını doğru ve güvenilir bir biçimde ifade etmeleri de önemli hususlardandır ¹.

Nitel araştırma yöntemleri ile yapılan çalışmalarda örnek seçimi, örnek belirleme yöntemleri ve örneklem hacmi tartışmalara neden olabilmektedir. Bunun sonucu olarak hatalı örnek veya yöntem seçildiği düşünülen birçok nitel araştırmanın geçerlik, güvenilirlik, tutarlık ve inandırıcılığı da sorgulanabilmektedir ².

Araştırmacının hikâyeyi doğru anlaması önemlidir. Ancak şu husus da unutulmamalıdır ki aslında doğru hikâye yoktur. Ancak birden fazla hikâye olabilir ve nitel araştırmaların sonu yoktur, yalnızca soruları vardır ¹⁶.

Nitel araştırmalarda aynı ortam ya da konuları bağımsız olarak araştıran iki araştırmacının aynı bulguları elde etmesi yani “güvenilirlik” tam olarak beklenmemektedir. Araştırmacılar farklı altyapı ve ilgilere sahip oldukları için araştırmalarını alanlarına özgü teorik bakış açısı ile yapılandırarak araştırmalarında farklı veri türleri toplayabilir ve farklı sonuçlar üretebilirler. Nitel araştırmalarda önemli olan verilerin kapsamlı ve doğru olmasıdır. Nitel araştırmacılar için güvenilirlik, *“farklı gözlemlerdeki değişmez tutarlılık yerine, veri olarak kaydedilen ile çalışma ortamında gerçekte neyin ortaya çıktığı arasında uyum olarak”* tanımlanabilir ⁷.

Sonuçta araştırma bulgularının katılımcılarda yankı bulması, katılımcıların anlattıklarının doğru bir şekilde yansıtılabilmesi için genellikle çeşitli kaynaklardan gelen verilerin doğrulanması, üçgenleme, araştırmacının

katılımcılar tarafından gözden geçirilmesi ve düzeltilmesi, araştırmayı diğer araştırmacıların gözden geçirmesi gibi birden fazla strateji kullanılarak doğrulama yapılmalıdır. Böylece okuyucular, katılımcılar, dergi kurulları gibi tarafların araştırmanın kalitesini değerlendirmesini sağlayacak kriterler uygulanmış olacaktır¹⁶.

1. Veri Kalitesi

Veri kalitesi, istatistik, bilişim sistemleri, yönetsel alanlar gibi birçok alanda kullanılan önemli bir kavramdır. Ölçüm hataları, çeşitli sistemlerden elde edilen veri setlerini kullanarak alınacak zor kararları (veri kalitesini) etkilemektedir. Veri kalitesini iyileştirmek amacıyla birçok disiplin bir araya gelerek bilimsel çalışmalar yapmaktadır.

Uygun veri standartlarının olmaması ve verilerin kayıtlanması aşamasında insandan kaynaklanan hatalar nedeniyle büyük kurumlar tarafından kullanılan verilerin %25'inde hata bulunmaktadır¹.

Veri kalitesi, verinin kullanıma uygunluğu ve kullanıcıların ihtiyaçlarını karşılama yeteneği olarak tanımlanmıştır. Başka bir ifadeyle elde edilen verilerin verimli, ekonomik ve hızlı bir şekilde bilgiye dönüştürülebilmesi ve karar alırken kullanılabilme özelliğidir. Veri kalitesi, bir bilgi sisteminden alınan verilerle gerçek dünyadaki aynı verilerin birbirleriyle uyumunun ölçüsü olarak kabul edilmektedir. Eğer bir sistemdeki verilerin %100'ü de gerçek dünyadaki verilerle uyuyorsa mükemmel bir uyum olduğu ve bu verilerin kaliteli olduğu söylenir. Aksi durumda veriler kalitesizleşir. Veri kalitesi ile ilgili en önemli husus, veri kalitesinin mükemmel olmasından ziyade bilgi sistemindeki verilerin, uygun kararlar alınabilmesi için yeterince doğru, ihtiyaç duyulan zamanda ve yeterli seviyede tutarlı olmasının sağlanmasıdır³⁸.

2. Nitel Araştırmalarda Veri Kalitesi

Bir araştırmada toplanan bilgilerin bilimsel niteliğinin artırılması için gerekli en önemli hususlardan birisi veri kalitesini iyileştirmektir. Bilimsel bir araştırmada elde edilen verilerde belirlenen hatalar, ya da bilimsel niteliği azaltan unsurlar genelde sadece bir aşamada oluşmamaktadır. Bu nedenle nitel bir araştırmanın kalitesini artırmak için sadece nihai bulguların değil araştırma sürecindeki verilerin toplanması, kayıtlanması vb. gibi tüm aşamaların sürekli değerlendirilmesi ve iyileştirilmesi gerekir. Araştırmalarda elde edilen bulguların analizi ve yorumlanması sürecinde, araştırmanın amacına uygun analiz tekniklerinin kullanılması, yorumlanırken değerlendirmelerin objektif yapılması gerekmektedir. Nitel araştırmalarda, niteliği artırmak için

geçerlilik, güvenilirlik, genellenebilirlik, bütünlük, güncellik ve etik kurallara uygunluk boyutlarının sağlanması gerektiği belirtilmektedir ¹.

3. Geçerlik

Geçerlilik, kullanılan ölçüm aracının, ölçülmek istenilen özelliğe uygun olması yani elde edilen verilerin, ölçülmek istenen hususların özelliklerini tam olarak açıklayabilmesi demektir. Ayrıca bulguların araştırma amacına hizmet etmesi de gereklidir. Herhangi bir araştırmada elde edilen sonuçlar genellenmeden önce araştırmacının, araştırma süreci ve toplanan verilerin geçerliliği hakkında bilgi vermesi gerekmektedir. Çünkü elde edilen sonuçların bilimsel değeri araştırmanın geçerliliğine bağlıdır ¹.

Nitel araştırmalarda geçerlilik “*araştırmacının araştırdığı olguyu olduğu biçimiyle ve olabildiğince yansız gözlemesi*” olarak tanımlanmaktadır. Başka bir tanıma göre nitel araştırmalardaki geçerlilik sosyal bir olayın tüm gerçekliği ile ortaya koyulması olarak tanımlanmıştır ²¹.

Bir araştırmanın geçerliliğinde genellikle 3 unsur olduğu kabul edilmektedir.

- Birincisi, veri toplama aracının ölçülmek istenen özelliğe uygun olması,
- İkincisi, ölçümün kullanılan yöntemin uygulama ilkelerine uygun olarak doğru bir şekilde yapılması,
- Üçüncüsü ise ölçüm sonucunda elde edilen verilerin, ölçülmek istenen özelliği gerçekten yansıtmasıdır.

Gözlem, görüşme ve yazılı dokümanların incelenmesi gibi nitel araştırmalarda sıklıkla kullanılan veri toplama tekniklerinde, kullanılan ölçüm araçları, araştırmacının kendisi ve araştırma kapsamında araştırmacılara yöneltilen araştırma soruları olduğu için geçerliliğin sağlanabilmesi araştırmacıya ve araştırma sorularına bağlıdır. Nitel araştırmalarda araştırmacının, araştırılan konuya bakışı, sorumluluk seviyesi, konuya hakim olması, iletişim becerileri, empati yapabilmesi ve ön yargılı olmaması araştırmanın başarısı ve geçerli olmasında çok önemlidir ¹.

Cropley (2022), nitel araştırmalarda geçerlilik için temalaştırma, tasarım, veri toplama, metne dönüştürme, yorumlama, raporlama ve doğrulama aşamalarından olmak üzere yedi aşamada kontrollerin yapılması gerektiğini belirtmiştir.

Geçerlilik için temalaştırma aşamasında, araştırma sorusuna neden olan gerekçenin sağlam bir şekilde temellendirilmesi gerekir. İkinci aşamada,

araştırma amacını gerçekleştirme sürecinde kullanılan yöntem(ler)in güvenilir olması gerekir. Üçüncü aşamanın geçerliliği, görüşmecinin ve katılımcıların “güvenilirliği” ile ilişkilidir. Görüşme, gözlem gibi veri toplama sürecinde hem katılımcılara sorulan soruların kalitesi hem de katılımcıların verdikleri bilgilerin görüşmeci tarafından kontrol edilmesinde gösterilen dikkat önemlidir.

Nitel araştırmalarda geçerlilik için tanımlanan yedi aşama Tablo 3’de gösterildiği gibidir (Tablo 3) ⁶.

Tablo 3. Nitel araştırmalarda geçerlilik kriterleri

Faz	Kriter
Temalaştırma	Araştırma sorusunu çözerken sağlam akıl yürütme
Tasarım	Araştırmanın temelindeki düşüncenin açık ve net bir şekilde açıklanması
Veri toplama	Katılımcılara sorulan soruların kaliteli olması ve verilen cevapların kontrol edilmesi
Metne dönüştürme	Katılımcıların anlattıklarına ait kayıtların doğru bir şekilde yapılması
Yorumlama	Araştırmaya katılanların anlattıklarının, araştırmacı tarafından yorumlanmasının mantığı
Raporlama	Araştırmacının anlatılanlar, gözlemler vb. yollarla elde ettiği bilgilere yönelik açıklamalarının doğruluğu
Doğrulama	Sonuçların güvenilirliği. Gerçek hayatta uygulamaya yönelik pratik önerilerin faydası

Katılımcılardan elde edilen bilgilerin (sözlü ifadelerin) yazılı kayda dönüştürülmesi sürecinde, yazılanların katılımcılar tarafından gerçekten söylenip söylenmedikleri, yazıya dökme aşamasının geçerliliğini gösterir.

Yorumlama aşamasındaki geçerlilik, araştırmacının yaptığı yorumların mantıklı olmasıyla ilişkilidir. Raporlama aşamasında ise araştırma raporunun, araştırmayı ve araştırmadan elde edilen bulguları doğru olarak açıklaması ve pratik çıkarımlar yapılması halinde geçerli olur. Nihayet doğrulama aşaması, araştırma hakkında dış değerlendiricilerin (uzmanlar) araştırmayı güvenilir bulmaları, bulguların dikkat çekici olması ve bu bulguların belirli bir topluluk için fayda sağlaması halinde geçerli olur ⁶.

Araştırmacının tarafsızlığını nasıl göstermesi gerektiği, nitel araştırmalarda geçerliliği sağlama sürecindeki en önemli sorunlardan birisidir. Tarafsızlık,

verileri toplama, kaydetme veya yorumlama aşamasında ortaya konulması gereken bir özelliktir. Geçerliliği yüksek iyi bir nitel araştırma için tarafsızlığın en az seviyede olması gerekir. Tarafsızlığın en az seviyeye indirilebilmesi için verilerin detaylı bir biçimde raporlanması ve araştırma sonuçlarına nasıl ulaşıldığının aşama aşama açıklanması gerekir ²¹. Böylece geçerliliğin sağlanmasına önemli katkı sağlanmış olur.

Genel olarak nitel araştırmalarda, araştırmacıların ön yargı ve/veya tutumlarının elde edilen verileri etkileyeceği düşüncesi bulunmaktadır. Gözlemcinin topladığı verilerde ifade edilenlerden ziyade kendi görmek istediği şeyi kaydetmiş olabileme ihtimali nedeniyle bilhassa, toplanan verilerin kağıda dökülmesi aşamasında, öznelliğin artabileceği endişesi duyulmaktadır ^{7,39}.

Nitel araştırmalarda yapılmak istenilen şey, araştırılmak istenilen konunun öznel durumlarının nesnel olarak incelemesidir. Araştırmacıların araştırma bulgularına kendi ön yargılarını yansıtmeması için herşeyden önce nitel araştırma yöntemlerinin kendisi bu sürece katkı sağlar.

Öncelikle nitel araştırma süreci, hızlıca yapılmış bir ziyaret ya da birkaç konu ile sınırlı bir sohbetin ardından yapılan izlenimci araştırmalar olmayıp araştırmacı tarafından veri yığınlarının büyük bir zahmetle toplandığı, gözden geçirmek için ciddi bir zaman harcadığı bir süreçtir ⁷.

Elde edilen bulgularda yapılan yorumun güçlü olması için araştırmacıların kendi görüş ve ön yargıları ile elde ettikleri verileri sürekli olarak karşılaştırmaları önerilmektedir. Araştırmacılara ait birçok görüş ya da ön yargıların yüzeysel olduğu oysa toplanan verilerin oldukça kapsamlı ve ayrıntılı olduğu, araştırmacıların öncelikli amaçlarının yargılama olmayıp teori, bilgi ya da anlam oluşturmak olduğu dikkate alınmalıdır.

Bir araştırmacının değeri teori, bilgi, açıklama ya da anlayış üretme derecesine göre değişir. Nitel araştırmacılar, belirli bir durumu ya da olayı, bir kişi ya da kurumu suçlamak, “iyi” veya “kötü” şeklinde damgalamak başka bir ifadeyle ön yargılarla analiz yapmak demek sonuçta yüzeysel bir çalışma olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle nitel araştırma yapan araştırmacıların araştırılan olay ya da durumun karmaşıklığını kabul ederek araştırma alanını dar bir çerçeveden değil de çok boyutlu olarak analiz etmeye çalışmaları gerekmektedir ⁷.

Burada önemli bir husus da nitel araştırma yapan araştırmacıların, alandan elde ettikleri araştırmaya katılanlara ait düşünceleri yansıtan öznel ifadeleri ayrıntılı bir şekilde yazarak kendi ön yargılarına karşı korumaya çalışmalarıdır. Bazı nitel araştırmacılar, bir takım olarak çalışarak alandan elde

edilen notları birlikte değerlendirir ve meslektaş eleştirileri ile ön yargılara karşı ek bir kontrol ve koruma sağlarlar ⁷.

Nitel araştırmalarda geçerlik ile ilgili farklı tanımlar ve sınıflandırmalar bulunmaktadır. Aşağıda Maxwell (1992) tarafından yapılan betimsel, kuramsal, yorumlayıcı, genellenebilir ve değerlendirmeci olmak üzere beş alt gup tan oluşan geçerlik tanımı kısaca açıklanacaktır:

- *Betimsel Geçerlik*: Araştırmacının, araştırma süreci boyunca incelediği olay hakkında ne gördü ya da duyduysa, bunların hepsini rapor etmesi gerekmektedir. Araştırmacının elde ettiği verileri, araştırma konusuna uygun olarak betimlemesi halinde doğru sonuçlara ulaşılacağı belirtilmiştir. Betimsel geçerlikte ulaşılan veriler, genelleme yapmak için değil ancak mümkün merteye verilerin objektifliğini sağlamak amacıyla sayısal veriler kullanılarak istatistiksel olarak desteklenebilir.
- *Yorumlayıcı Geçerlik*: Nitel araştırmacılar, araştırma yaptıkları alanda mevcut nesnelere, insanları veya davranışları hem fiziksel olarak tanımlarlar hem de araştırılan olay içinde insanların nasıl davrandıkları, olayların içerisinde nasıl yer aldıkları gibi hususları incelerler. Yani araştırma yapılan alan hakkındaki farkındalık, inançlar, bunların olaylara etkisi gibi her şey araştırılır. Burada araştırmacının, araştırılan konuyu anlaması ve bunun bir parçası olabilmesi savunulmaktadır.
- *Kuramsal Geçerlik (İç Geçerlik)*: Bu geçerliğin sağlanması için araştırmada incelenen konunun kuramsal olarak açıklanması gerekir. Araştırma konusundaki kavramlar ile araştırma süreci boyunca ulaşılan sonuçların birbirleri ile ilişkileri, içerikle bütünlük sağlaması ve tutarlı olması önemlidir.
- *Genellenebilir Geçerlik (Dış Geçerlik)*: Araştırma sonucunda ulaşılan özel bir durum ya da popülasyonun diğer birey ya da çevrelere genişletilmesidir. Nitel araştırmaların doğası gereği sistematik bir genelleme yapılamamaktadır. Bunun yerine nitel araştırmalarda, araştırılan olaylar ya da insanların hisleri detaylı bir şekilde tanımlanmakta ve bu sürecin farklı durumlarda farklı sonuçlara yol açabileceği gösterilerek genelleme yapılmaktadır. Nitel araştırmalarda, nicel araştırmalardaki gibi araştırmanın genellenebilirliğini sağlayacak büyüklükte ve tesadüfi bir şekilde örneklem seçilmemektedir. Nitel araştırmalarda, örneklem araştırma yapılacak olaya uygun olması önemlidir ³².
- *Değerlendirmeci Geçerlik*: Bu geçerlik, araştırma sürecinin doğru bir şekilde onaylanmasıdır. Bir araştırma, bilimsel alan yazına kattığı bilgi ve insan yaşamı ile ilgili ortaya çıkan sorunlar için ürettiği çözümler

ölçüsünde değer görür. Bu amaçla birlikte araştırma sürecinin ve elde edilen sonuçların açık, tutarlı ve diğer araştırmacılar tarafından doğrulanabilir olması, yapılan araştırmanın bilimsel olarak kabul edilebilirliğini sağlar ^{21,32}.

Nitel bir araştırmada geçerlilik sağlandığı zaman araştırmanın amaca yönelik, objektif, sistematik olması gibi bilimsellik için gereken temel kriterlere güçlü bir şekilde katkı sağlanmış olur.

4. Güvenilirlik

Güvenilirlik, ölçülmek istenilen özelliğin ya da hususun ne derece doğru ölçüldüğü ile ilgilidir. Bir araştırma sonucunda elde edilen bulguların bilimsel olarak kabul edilebilir olması için doğru olması ve üretilen bu bulguların tekrar yapılan gözlem ve deneylerle kanıtlanabilmesi gerekir. Belirli bir varsayım, güvenilirlik ve geçerlilik analizleri yapılarak değişkenler arasında nedensellik bağı test edilirse o araştırma verileri güven verir. Bilimsel araştırmanın güvenilirliği, seçilen yöntemin araştırma modeli için doğru ve uygun olması demektir. Geleneksel kuramda güvenilirlik için dört husus vardır ^{1,10}:

- Bir ölçüm aracının aynı araştırma konusunu hatasız bir şekilde ölçmesi,
- Farklı zamanlarda yapılan ölçümlerin aynı sonuçlanması,
- Ölçüm aracı ile yapılan ölçüm sonuçlarının, aynı araştırma konusunu ölçen diğer ölçüm araçlarına ait sonuçlarla tutarlı olması ve
- Farklı araştırmacılarca yapılan ölçümlerin de sonuçlarının aynı çıkmasıdır.

Nitel bir araştırmada güvenilirlik oldukça zordur çünkü, nicel araştırmalarda olduğu gibi güvenilirliğe yönelik istatistiksel testler yoktur. Nitel araştırmalarda detay, şeffaflık, çoklu kodlama, tekrarlanabilirlik gibi unsurlarla güvenilirlik sağlanmaya çalışılır ⁴⁰.

Nitel araştırmalarda güvenilirlik, araştırma sonucunda elde edilen bulguların inandırıcı olması açısından önemlidir. Ancak güvenilirlik nitel araştırmalar açısından ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü nicel araştırmalar için geçerli olan güvenilirlik, nitel araştırmalar için tam olarak geçerli değildir. Örnek vermek gerekirse nitel araştırmaların temel özellikleri arasında sayılan algıların önemli olması ve araştırmaya katılanların doğal ortamlarında değerlendirilmesi hususundaki hassasiyet güvenilirlikle ilgili sorunlara yol açmaktadır.

Yine “gerçeklerin bireylere ve içinde bulunan ortama göre sürekli bir değişim içinde olduğu ve araştırmanın benzer gruplarda tekrarlanmasının aynı sonuçlara ulaşmayı mümkün kılmadığı” ilkesi, nitel araştırmacıların en baştan kabul ettiği temel bir ilkedir.

Çünkü insan davranışı, durağan olmayan, zaman ve koşullara göre değişen, karmaşık bir özelliktir. İşte insan ya da toplumların davranışlarının bu özellikleri, bilimsel araştırmaların özelliklerinden olan tekrar edilebilirlik ve test edilebilirlik özelliğinden kaynaklanan güvenilirliğin, nicel araştırmalardaki anlamıyla nitel araştırmalarda sağlanamamasına neden olmaktadır ¹.

Gözlem, görüşme, doküman incelemesi vb. gibi nitel veri toplama yöntemleri birlikte kullanıldığında nitel araştırmanın güvenilirliği ve kalitesi önemli ölçüde artacaktır. Sadece bir tek dökümana dayandırılarak çalışma yapılmaması ve araştırmacının tarafsız olması çalışmanın bilimselliği açısından dikkat edilmesi gereken önemli bir husustur. Burada önemli olan nitel araştırmalarda araştırılan konularda yer alan bireylerden izin almak ve onların mahremiyetine dikkat etmektir. Ayrıca dökümanların mutlaka asıl kaynaklarından ve yazılı izin alınarak incelenmesi gerekir ²⁷.

Nitel araştırmalarda araştırmacılar, nicel araştırmalardan farklı olarak uygulayacakları çeşitli stratejilerle, gerçekleştirdikleri araştırmanın üst düzeyde güvenilirliğini sağlayabilir. Araştırmacıların nitel araştırmalarda güvenilirliği sağlamak için araştırma sürecinin tüm aşamalarında gerçekleştirilen işlemleri, işlem şeması ile gösterebilir ya da aldığı kararların özetini doküman halinde çıkartabilir. Ayrıca gerçekleştirilen nitel araştırma, nicel bir araştırma ile desteklenebilir ¹.

5. Genellenebilirlik

Genellenebilirlik, belirli bir durum veya nüfusa ilişkin elde edilen bulguların, incelenenlerin dışındaki kişilere, zamanlara veya ortamlara genişletilebilmesi anlamına gelir. Bilimsel bir araştırmada, araştırma probleminin çözümü ya da oluşturulan hipotezlerin test edilmesi için gerekli verilerin ikincil kaynaklardan toplanmadığı durumlarda bu veriler birincil kaynaklardan toplanır. Verilerin birincil kaynaklardan toplanması ise zaman, maliyet ve diğer nedenlerle oldukça zordur. Bu nedenle araştırmalarda, evrenin içinde yer alan, özellikleri ve verdikleri cevaplar açısından ya da nitelik ve nicelik açısından evreni temsil edebilecek hata payı düşük olan daha küçük bir grup (örneklem) belirlenerek veriler toplanır ^{1,27,32}.

Nitel araştırmalarda evrenin örneklenme süreci ve elde edilen bulguların genellenmesi süreci oldukça farklıdır. Nitel araştırmalarda örneklem nicel araştırmalardan farklı olarak tek bir vaka ya da grup olabileceği için kolay

gibi görünmektedir. Ancak araştırma kurgusunu ve buna uygun örnekleme yapı yapmak kolay değildir ⁸.

Ayrıca nitel araştırmalarda, araştırma sonuçlarının genellenmesi öngörülmez. Nitel araştırmalarda genellikle incelenen belirli kişi ya da durumları anlamlandırmak ve bulguların farklı durumlarda nasıl farklı sonuçlara yol açabileceğini açıklamak için teori geliştirilmek şeklinde genelleme yapılır. Geliştirilen bu teorinin benzer kişiler ya da durumları anlamlandırmada yararlı olabileceği varsayılmaktadır ³².

İnsan ve toplumla ilgili olay ya da durumların özellikleri karmaşık ve zordur. Örneğin herhangi bir konuda belirli bir grupta yapılan araştırma sonucunda elde edilen bulguların diğer gruplar için de geçerli olup olmadığı merak edilir. Ancak nitel araştırmacılar için genelleme öncelikli husus değildir. Çünkü aynı zamanda, aynı koşullar altında bile insanlar kültürel yapıları, ihtiyaçları, çeşitli nedenlerle farklı öncelikleri olduğu için farklı davranabilirler. Bu nedenle de insan ya da toplumla ilgili yapılan bir nitel araştırmada elde edilen bulguları genellemek genellikle zordur. Dolayısıyla nitel bir çalışmada, çalışmanın sonuçları raporlanırken genelleme yapmaktan kaçınılmaktadır.

Nitel araştırmacılar, araştırma bulgularını illede genellemek istiyorlarsa bulgularının genellenmesini sağlamak üzere başka çalışmalar yapabilirler. Örneğin bir okulda altı aylık bir süreçte yoğun katılımcı gözlem ve mülakatlar yaparak amigolarla bir araştırma yapılmış daha sonra farklı gruplara yönelik hizmet veren iki ayrı okulda daha araştırma gerçekleştirilmiştir. Diğer iki okulla yapılan araştırmadan sonra aynı araştırma sorusu ile ilgili üç farklı okulda yapılan araştırmalar sonucunda üretilen bilgiler genellenerek *“Tezahürat, diğer popüler kültür formlarına benzer şekilde durağan değildir. Tezahürat, ırk ve sınıf konuları etrafında değerlendirilmekte ve tezahüratın anlamı zamanla değişmektedir”* yargısına varılmıştır ⁴¹.

Bazı nitel araştırmacılar, geleneksel anlamda düşünülen genelleme ile ilgilenmeyip genel sosyal süreçlerin evrensel olarak ifade edilmesi ile daha fazla ilgilenirler. Örneğin sınıf gibi benzer ortamlarda ortak bir sonuç üretmekle ilgilenmezler. Burada araştırmacılar bulgularının genellenebilir olup olmaması ile değil diğer ortam ve/veya konuların hangi alanlarda genellenebileceği ile ilgilenirler ⁷.

Örneğin bir eğitim ve araştırma hastanesinin yoğun bakım ünitesinde, personel ile ebeveynlerin nasıl iletişim kurdukları incelenmiştir. Hastane personelinin teşhis ve tedavi hizmetlerinin yanında ebeveynleri yönlendirdikleri farkedilmiş, personelin ne söylediği ve nasıl söylediği ile ilgili

belirli yargılara ulaşılmıştır. Benzer şekilde devlet okullarında öğretmenler ile ebeveynler arasında yapılan toplantılar veya ebeveynlere bilgi verilen diğer durumlarda, çocuklarla ilgilenen profesyonellerin davranışlarında benzerlikler olduğu görülmüştür ⁷.

Bu durum okul ya da hastane, ebeveynlere bilgi verme sürecinin genellenebileceğini ortaya çıkarmıştır. Burada vurgulanan husus yoğun bakım ünitesinde elde edilen bulguların, diğer yoğun bakım birimleri için genellenmeyip profesyonellerin ebeveynlerle konuştuğu okul vb. gibi diğer ortamlara genellenmesidir.

Nitel araştırmalarda, araştırma bulgularının genellenebilirlik ilkesini karşılayabilmesi için gerçekleştirilen araştırmanın nicel bir araştırma ile desteklenmesi de önerilmektedir ¹.

6. Bütünlük

İstatistiki olarak bütünlük, kayıtlanmış tüm verilerin eksikleri olmadan tam ya da bütün olmasıdır. Bu ilkede de eksik verilerle boş bırakılmış verilerin değerlerini karıştırmak gibi birtakım problemler olabilmektedir. Nicel araştırmalarda eksik kalan veriler belirlenir ve birtakım tekniklerle tamamlanabilir. Nitel araştırma yöntemlerinde ise bütünlük sağlanabilmesi için araştırmada belirlenen tekniğe göre, örneğin görüşme yöntemi ile araştırma yapılacaksa örnekleme yer alan tüm birimlere ulaşılması ve görüşülmesi gerekmektedir. Araştırma yöntemi olarak doküman incelemesi tekniği kullanılacaksa mevcut tüm dokümanlara ulaşılması gerekmektedir ¹. Ayrıca araştırma bütünlüğünün sağlanması için yapılan analizin geçerliliğinin sürekli olarak test edilmesi gerekir ²⁰.

7. Güncellik

Bilimsel araştırmalarda verilerin toplanması söz konusuysa evren ve örnekleme oluşturan birimler sıralanır ve örneklemin araştırılan grubun yani evrenin özelliklerini ne kadar yansıttığının belirlenmesi amaçlanır. Birim, bir araştırmada incelenecek konuda, ana kütle ve örnekleme oluşturan en küçük parçadır. Sosyal bilimlerde yapılacak bilimsel araştırmalarda birim, genel olarak insanlardır ¹.

Nitel araştırmalarda, araştırmanın geçerliği ve tutarlığını doğrudan etkilemesi nedeniyle örnekleme çerçevesinin özellikle belirlenmesi gerekmektedir. Belirlenen örneklemin evreni temsil etmemesi ya da evrenin özelliklerini yansıtmaması, araştırma sonucunda önemli ölçüde hatalı sonuçlar üretilmesi ve araştırmanın güncelliğinin geçersiz olmasına neden olabilir ².

Bilimsel araştırmalarda birimlerin tanımlamasının yanında bu birimlerin hangi zaman diliminde olacağı da belirlenir. Güncel olma durumu “içinde bulunan an için bir anlamı, bir önemi olan” anlamındadır. Birimin zaman olarak sınırlandırılması, örneklemin açık ve kesin olarak tanımlanmasını sağlar. Sosyal bilimlerde, bilimsel araştırmanın konusu olan insanın nitelikleri devamlı bir şekilde değişim geçirdiği için verilerin toplanması, analiz yapılması, yapılan analizlerin raporlanması ve sunumu aşamalarında geçen süre, olabildiğince etkin kullanılmalıdır ¹.

Araştırmanın başlangıcından raporların sunumuna kadar geçen sürenin uzaması, araştırmanın güncelliğini kaybetmesine neden olabilir. Nitel bir araştırmada güncelliğin sağlanabilmesi için üç tür zaman aralığına dikkat edilmesi gerekir. Bu zaman aralıkları şunlardır:

- *Veri toplama sıklığı*: Veri toplama aşamasında geçirilen süreyi tanımlar. Veri toplama sıklığı belirtilirken hem bu aşamada geçen süre hem de veri toplama aşamasının başlama ve bitiş zamanı belirtilmelidir.
- *Referans zaman*: Araştırma için zaman sınırlandırmasını ifade eden referans zamandır.
- *Yayınlanma zamanı*: Analizi yapılan verilerin raporlandıktan sonra sunum zamanı olarak tanımlanan yayma sıklığı ya da yayınlama zamanıdır.

Yapılacak nitel araştırmaların güncel olabilmesi için araştırma zamanının, araştırmaya başlanmadan önce planlanması, araştırma sürecinden sonra da araştırmacıların hazırladıkları raporlarda bu üç zaman aralığı hakkında bilgileri vermeleri gereklidir.

Nitel araştırmalarda güncellik ile ilgili ilkelere uyulmaması halinde, araştırma sonucunda üretilen rapor yayımlandıktan sonra güncelliğin sağlanabilmesi, ancak araştırmaya en baştan başlanması ile sağlanabilir. Bu nedenle yapılması planlanan nitel araştırmalara, araştırma sürecine başlamadan önce etkin bir zaman çizelgesi hazırlanmalıdır ¹.

Nitel araştırmalarda geçerlilik ve güvenilirlik için belirli testler ve ölçümler kullanılmaktadır ancak nitel araştırmalarda bu tarz testler ve ölçümler uygulanmamaktadır. Bu nedenle nitel araştırmaları değerlendirmek üzere geçerlilik, güvenilirlik ve genellenebilirlik gibi terimlerin uygun olup olmadığı konusunda tartışmalar vardır.

Öte yandan hem nitel araştırma yöntemlerinin doğası gereği hem de felsefesi ve araştırma amacı açısından nicel yöntemlerden farklı olması nedeniyle geçerlilik ve güvenilirlik için alternatif öneriler sunulmuştur. Nitel

araştırmalarda araştırmacının gücünü göstermek amacıyla sunulan alternatifler, doğruluk değeri, tutarlılık, tarafsızlık ve uygulanabilirlik kriterleridir. Bu kriterler Tablo 4'de özetlenmiştir³⁷.

Tablo 4. Araştırma bulgularının güvenilirliğini değerlendirmek için kullanılan terminoloji ve kriterler

Nicel araştırma terminolojisi ve nitel araştırmaya uygulanması	Nitel araştırmacının güvenilirliğiyle ilgili alternatif terminoloji
<i>Geçerlilik</i>	<i>Gerçek değer</i>
Elde edilen bulguların, verileri doğru şekilde yansıtmamasının kesinliği	Çoklu gerçekliklerin var olduğunu kabul eder; bir yandan araştırmacıların kişisel deneyimlerini ve bakış açılarını özetlemeleri nedeniyle metodolojik yanlılıkla sonuçlanmış olabilir; öte yandan katılımcıların bakış açılarını açık ve doğru bir şekilde sunar.
<i>Güvenilirlik</i>	<i>Tutarlılık</i>
Bulguları etkilemiş olabilecek kişisel ve araştırma yöntemi önyargılarının hesaba katılması da dahil olmak üzere analitik prosedürlerin tutarlılığı	Yöntemlerin uygulandığı “güvenilirlik” ile ilgilidir ve araştırmacının bir “karar izi” sürdürmesine bağlıdır; yani araştırmacının kararları açık ve şeffaftır. Sonuçta bağımsız bir araştırmacı benzer veya karşılaştırılabilir bulgulara ulaşabilmelidir.
	<i>Tarafsızlık (veya onaylanabilirlik)</i>
	Doğruluk değeri, tutarlılık ve uygulanabilirlik sağlandığında başarılıdır. Araştırmaya katılanlarla uzun süreli gerçekleşen etkileşim elde edilen verilerde karmaşıklığa neden olur. Nitel araştırmalarda uygulanan yöntemlerin ve sonuçta elde edilen bulguların doğası gereği araştırmacıların düşünce yapısı, deneyimleri ve bakış açılarının etkilediği kabulüne odaklanılır. Bunlar hesaba katılmalı ve katılımcıların görüşleri yansıtılmalıdır.
<i>Genellenebilirlik</i>	<i>Uygulanabilirlik</i>
Bulguların diğer ortamlarda ya da popülasyonlarda geçerli olup olmadığı ve diğer bağlamlarda uygulanabilirliği	Nitel araştırmalarda bulguların diğer bağlamlara, ortamlara veya gruplara uygulanıp uygulanamayacağı dikkate alınır.

Nitel araştırmalardaki geçerlilik ve güvenilirlik için yapılan istatistiksel yöntemlere karşılık nitel araştırmalarda araştırma bulgularının “güvenilirliği” sağlanmaya çalışılır. Bunun için metodolojik stratejiler oluşturulur ve bu stratejilerin birleştirilmesi amaçlanır. Güvenilirlik için oluşturulacak metodolojik stratejiler aşağıdakileri içerir ³⁷:

- Araştırma sonucunda elde edilen bulguları etkilemiş olabilecek kişisel önyargıların hesaba katılması,
- Veri toplama ve analiz sürecinde yeterli derinlik ve ilgiyi sağlamak için örnekleme ve araştırma yöntemlerinin sürekli olarak eleştirel yansımadaki önyargıların kabul edilmesi,
- Araştırmada kayıtların, verilecek kararların takibini açık bir şekilde sağlayacak ve verilerin tutarlı ve şeffaf bir şekilde yorumlanmasına imkân tanıyacak şekilde titizlikle tutulması,
- Farklı bakış açılarının temsilini sağlamak üzere bir karşılaştırma örneği oluşturmak, görüşler arasındaki benzerlik ve farklılıkları araştırmak,
- Bulguları desteklemek için araştırmaya katılanların görüşlerine ilişkin zengin ve kapsamlı bir şekilde birebir açıklamalara yer verilmesi,
- Verilerin analizi ve sonrasındaki yorumlar sırasında katılımcıların düşünce süreçleri açık ve net bir şekilde gösterilmeli,
- Araştırma yanlılığını azaltmak amacıyla diğer araştırmacılardan da görüş almak,

Katılımcı doğrulanması: katılımcıların görüşme metni hakkında değerlendirme yapması sağlanır ve araştırma sonucunda oluşturulan nihai temanın ve kavramların, araştırılan olguyu yeterince açıklayıp açıklayamadığını içerir ³⁷;

Veri üçgenlemesi: Üçgenleme, doğruluğu arttırmak için araştırma sonucunda elde edilen verilere/bulgulara çoklu bakış açısı ile bakmak yani araştırma bulgularının birden fazla araştırmacı gözüyle değerlendirmesi anlamına gelir. Farklı yöntem ve bakış açıları bulguların daha kapsamlı bir şekilde üretilmesine yardımcı olur. Veri üçgenlemesi ile durum tespitleri doğru yapılabilir, yanlış anlama ve algılar önlenir ve elde edilen verilerin geçerli ve güvenilir olması sağlanabilir ⁴².

Nitel araştırmalarda araştırmacının tek bir odak noktasıyla başlaması, öncelikle temel kavram veya fikirleri anlaması gerekir. Daha sonra çalışma ilerledikçe karşılaştırma yapması ya da ilgili faktörleri birleştirmeye başlaması daha uygundur ¹⁶.

Örneğin öğretmen, hekim, hemşire, ressam gibi herhangi bir meslek profesyoneli ile araştırma yapılacaksa araştırma ilerledikçe karşılaştırma yapma ya da faktörlerin birleştirilmesi gerçekleştirilmelidir:

- *Karşılaştırma*: Profesyonel bir öğretmenin durumu, profesyonel bir yöneticiden nasıl farklıdır?

İlgili faktörler: Resmin duyguları uyandırmasının altında yatan faktörler nelerdir? ¹⁶.

İyi bir nitel araştırma, katılımcı teyidi, sürekli kontrol, akran değerlendirmesi gibi güvenilirlik standartlarını uygular. Araştırmacı yorumlarının, araştırmacının kendi inanç sisteminin öznel yinlemeleri olmaması için katılımcıların söylediklerinin özünü doğrulamayı amaçlar. Özellikle, doğru olup olmadığını belirlemek için katılımcılara sunulan temalar ve açıklamalar, katılımcıların kontrolü ile doğrulanmış olur ve böylece çalışmanın güvenilirliğinin artırılması sağlanır.

Nitel araştırma yöntemi ile araştırma yapmak isteyen araştırmacıların, araştırmalarının güvenilir olması için birtakım ölçütler vardır. Bu ölçütlerin karşılanabilmesi için bazı temel soruların cevaplanması gerekmektedir. Söz konusu ölçütler ve bu ölçütlerin yerine getirilebilmesi için cevaplanması gereken sorular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir (Tablo 5) ^{43,44}.

Tablo 5. Geçerlilik ve güvenilirliğin sağlanması için kontrol soruları

Ölçüt	Dikkat edilmesi gereken sorular
İnandırıcılık	Karmaşıklığın aramanın yanı sıra herhangi bir grup, ortam veya toplum gibi gerçek yaşamda var olan karmaşıklıklarla ilgilenen araştırma tasarlanmanın yolu nedir?
	Araştırma alanı seçimi kriterlerim ve örnekleme stratejim bağlamın özgün bir biçimde oluşturulmasına nasıl katkı sağlar?
	Çalışmama yön veren araştırma sorularım ve yöntemim örtüşüyor mu?
	Çalışmamı, veri seti zengin ve birbirini tamamlayan birden fazla veri kaynağına sahip olacak biçimde tasarladım mı?
	Veri setinde gördüğüm kalıpları nasıl anlar ve kullanırım?
	Varsayımlarım ve yanlılığımla baş edebilmek için verilerimi nasıl yorumlayacak ve anlamlandıracam?
Aktarılabilirlik	Veri analizinden oluşan parçaları nasıl birleştireceğim?
	Araştırmayı şekillendirmede ve benim yorumlamalarım başa çıkmamda, katılımcıların rolü/rolleri nelerdir?
	Çalışmamı şekillendiren ve aracılık eden bağlamsal faktörleri nasıl tanımlıyorum?
	Araştırmanın dışındaki kimselerin, araştırma bulgularımı tam olarak bağlamına oturtabilmeleri için yeterli bağlamsal veri ve çerçeve sağlıyor muyum?
	Verilerimi bağlamına uygun ve özgün yollarla nasıl yorumlayacak, anlatacağım?
	Araştırma ortamı, katılımcıları ve ortamın belirli özelliklerini nasıl betimleyeceğim? Yeterince kapsamlı betimleme yaptım mı?
Analizlerimde ve yazdıklarım da bağlamsal ilgililik ve yerleşikliği yeterince açıkladım mı?	

Tutarlılık	<p>Araştırma yöntemimi neden ve nasıl seçtim?</p> <p>Araştırma sorularımı yanıtlamak için bunlar neden en uygun yöntemler?</p> <p>Yöntemlerim araştırma sorularıma nasıl uyuyor?</p> <p>Çalışmayı iddialı ve titizlikle tasarladım mı? Nasıl? Daha fazla nasıl geliştirilebilir?</p> <p>Çalışma tasarımı, veri toplama sürecim ve/veya analitik sürece ilişkin ne gibi eleştirilerle karşılaşabilirim? Bunları proaktif bir biçimde aşmak için nasıl bir yol izleyebilirim?</p> <p>Tasarımla ilgili farklı metodolojik ve sınırlamaların olabileceği olasılığına yönelik, tasarımı danışmanım veya arkadaşlarımla değerlendirdim mi?</p>
Doğrulanabilirlik	<p>Kendi yol haritam var mı ve bunu verilere uygulayarak bulguları etkiliyor muyum? Eğer varsa hangi yollarla? Bunu nasıl durdurabilirim?</p> <p>Başka biri benzer sonuçlara/yorumlamalara ulaşabilir miydi? Nasıl farklılık gösterirdi?</p> <p>Benim düşüncelerimi değerlendirmesi için araştırmama kimi dahil edebilirim?</p> <p>Çalışma sürecinin hangi noktalarında öznelliğim ve araştırmadaki konumumla ilgili konularda düşünce ortakları aramalıyım?</p>

Nitel bir araştırmada çeşitleme, katılımcı kontrolü, tutarlılık, adım adım tekrarlama, denetim izi (süreç), kodlama gibi kriterler gerçekleştirilerek geçerlik ve güvenilirlikleri sağlanabilir.

8. Nitel Araştırmalarda Araştırmanın Kalitesini Artırmaya Yönelik Stratejiler

Nitel araştırmanın kalitesini artırmak amacıyla sıklıkla kullanılan tedbirler aşağıda açıklanmıştır:

8.1. Araştırmacı güçlü bir veri toplama prosedürleri uygular

Bunun için araştırmacının birden çok veri toplama biçimini uygulaması, bu süreci detaylı bir şekilde (belki de tablo halinde) özetlemesi ve alanda yeterli zaman harcaması gerekir. Nitel araştırmalarda alanda geçirilen belirli süreler sonunda katılımcıların yanıtlarını ortaya çıkaran fotoğraf, ses, görsel

materyaller ya da dijital mesajların kullanılması ile toplanan bilgilerin yer alması önemli bir husustur ^{16,45}.

8.2. Katılımcı teyidi (dönüt alma, iletişimsel geçерleme)

Nitel araştırmacının, araştırma sürecinde elde ettiği yorumlar ya da bilgileri, araştırma kapsamında görüşme yapılan kişi ya da gruplarla birlikte sorgulanmalıdır. Böylece toplanan bulgular için geri bildirimler sağlanmış olur. Araştırmacının ulaştığı sonuçlar ve yorumları, verilerin elde edildiği katılımcılardan teyit etmesi, araştırmacının yorumlar üzerinde tekrar tekrar düşünerek elde ettiği yorumların daha tutarlı olmasını sağlaması ve üretilen sonuçların gerçeği temsil etme derecesinin belirlenmesi açısından yararlı bir uygulamadır ²¹. Katılımcı teyidi, araştırmadaki güvenilirliğin sağlanmasında en önemli teknik olarak kabul edilmektedir ⁴⁵.

8.3. Uzun süreli çalışmalar

Nitel bir araştırma ne kadar uzun süreli yapılırsa kalitesinin de o kadar artacağı, böyle bir çalışma için etnografik araştırmaların oldukça uygun araştırmalar olduğu belirtilmektedir. Araştırmaya ayrılan süre, araştırmacının güvenilirliği ve niteliğini etkilemektedir. Araştırmacının, katılımcılarla uzun süreli etkileşim halinde olmasının, verileri tekrar tekrar inceleyerek hatalı ya da yanlış yorumları düzeltebileceği, veri kaynakları üzerindeki gözlemci etkisinin ve araştırmacının kendisinin özel algılamalarından kaynaklanabilecek etkinin ortadan kalkmasına ve incelenen sürecin kendi doğal ortamına geri dönmesine yol açacağı belirtilmektedir ^{21,46}. Araştırmaların uzun süreli yapılmasının birçok yararı vardır:

- Araştırmacı, katılımcıları daha iyi anlar ve araştırılan konuyu katılımcıların bakış açılarıyla algılayabilir,
- Araştırma kapsamına dahil edilen katılımcılar, araştırmacıya güven duyar ve dürüst davranarak gerçekleri daha fazla açıklayabilir,
- Sürenin uzun olması sonucunda araştırmacı, elde ettiği bulgular ya da yorumlar üzerine daha fazla inceleme ve değerlendirme yapabilir.

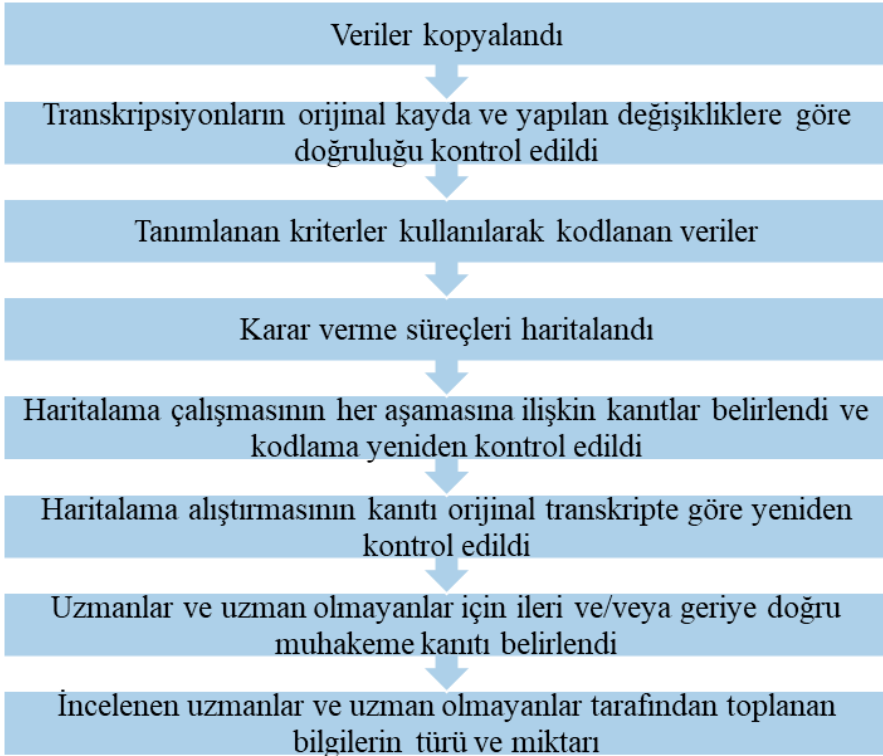
8.4. Ayrıntılı betimleme

Nitel araştırmalarda ulaşılan sonuçların aktarılabilmesi yani genellenmesi veya başka bir alanda uygulanabilmesi, verilerin yeterince betimlenmesine bağlıdır. Bir kısım araştırmacılar, nitel araştırmalarda objektifliği sağlamanın tamamen mümkün olmadığını ancak araştırma süreci boyunca elde edilen tüm bulguların açık ve net bir biçimde tanımlanmasının araştırmaya olan inancı artırabileceğini belirtmişlerdir ^{21,46}. Araştırmacının, araştırma

sürecini yazarken okuyucunun oradaymış gibi deneyimleyebileceği, “gerçeğe benzer” bir şekilde tanımlamalar ve/veya anlatımları yapması gerekir. Böylece yazılanlar açık, ilgi çekici ve beklenmedik fikirlerle dolu, hikâye ve bulgular inandırıcı ve gerçekçi hale gelmekte ve anlatılmak istenenler doğru bir şekilde yansıtılmış olmaktadır ¹⁶. Araştırmada toplanan bulguların iyi tanımlanması, bu alanda çalışacak diğer araştırmacılara yardımcı olacaktır. Sahadan elde edilen notlar, görüşme kopyaları, araştırmacı tarafından verilerin yorumlanması için geliştirilen kodlamaların detaylı olarak betimlenmesi araştırmanın niteliğini artıracaktır.

8.5. Kısa yoldan denetleme

Nitel araştırmacıların, yaptıkları araştırmanın kısa süre içerisinde incelenebilmesini ya da denetlenebilirliğini sağlayabilmeleri için gerçekleştirdikleri araştırma sürecini, etkili ve açık bir şekilde tanımlamaları gerekmektedir ⁴⁷. Nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenilirliği artırmaya yönelik denetleme akış şeması Şekil 3’de gösterilmiştir (Şekil 3) ⁴⁷.

Şekil 3. Nitel araştırmalarda okuyucu denetim takibi örneği

Araştırmanın kısa sürede anlaşılabilirliği ve denetlenebilirliğini sağlamak için araştırma raporunda, Şekil 3'de gösterildiği gibi araştırmanın gerçekleştirilme aşamalarını gösteren akış şemaları veya diyagramların kullanılması önerilmektedir.

Böylece okuyucular hem araştırma kapsamında mevcut her şeyi bir bütün halinde görülebilecekler hem de araştırmayı güvenilir bulacaklardır. Bu aynı zamanda araştırmanın niteliğini de artıracaktır.

8.6. Eş (akran) denetleme (uzman incelemesi)

Araştırma sonucunda elde edilen verilerin ve ulaşılan yorumların uzmanlara (akran) incelenmesi, araştırmaya olan güveni ve araştırma değerini artırır. Bunun için hem nitel araştırma yöntemleri hem de araştırma konusunda bilgi sahibi kişilerin tercih edilmesi gerekir. Araştırma sonucunda ulaşılan bilgi ve yorumlara uzman (akran) değerlendirmesi yapılmasının avantajları aşağıda sıralanmıştır ²¹:

- Raporda mevcut ama uygun olmayan öznellikleri belirleyebilir,
- Araştırma yapan kişiye alternatif bakış açıları sağlayabilir,
- Araştırmacı tarafından verilerle ilişkisi olmayan yorumları ile ilgili farkındalık sağlayabilirler.

8.7. Çeşitleme (üçgenleme, sac ayağı)

Güvenilirliğin sağlanabilmesi ve niteliğin artırılması için gerekli olan önemli hususlardan birisi de aynı olayın farklı şekillerde incelenmesidir. Nitel araştırmalarda araştırmanın, okuyucu, diğer uzmanlar, katılımcılar gibi birden fazla tarafa değerlendirilmesine “*çeşitleme (üçgenleme)*” denilmektedir. Böylece çeşitli bakış açıları birleştirilerek gerçekliğin daha iyi sağlanması amaçlanmaktadır. Araştırılan olay ya da durumun farklı yönlerini öğrenebilmek amacıyla araştırmacının, araştırılan olay ya da olguyu farklı bakış açıları, anlamlar, göstergeler ve kaynaklarla ortaya koyması gerekir ^{21,35}.

Çeşitleme için kullanılan farklı alternatifler aşağıda belirtilmiştir:

- Veri Çeşitlemesi: Verilerin farklı grup, çevre ya da zamanlarda toplanması,
- Araştırmacı Çeşitlemesi: Aynı araştırmaya birden çok araştırmacının katılımı,
- Yöntemsel Çeşitleme: Aynı araştırma kapsamında veri toplama sürecinde birden çok veri toplama tekniğinin kullanılması,

Kuramsal Çeşitleme: Araştırmada farklı perspektiflerin ve teorilerin kullanılması, başka bir ifadeyle farklı kuramsal yorumlar yapılarak değerlendirilmesidir ²¹.

8.8. Negatif ve alternatif sonuçlarla karşılaştırma

Araştırma sonucunda elde edilen bulguların, araştırmacının ulaştığı sonuçlarla uyumayan ya da alternatif açıklamaları olan benzer araştırmalarla karşılaştırılması, araştırmasının niteliğini artırır. Bunun için araştırmacı, araştırmaya başlamadan önce kategorilerini taslak olarak oluşturur, oluşan temalar ya da kategoriler için ulaşılan verilerden doğrulayıcı deliller sağlar. Bir sonraki adımda araştırmacının araştırma sonucunda ulaştığı sonuçlar ve yorumlarını destekleyen ya da desteklemeyen değişik perspektifleri araştırmasına yansıtması gerekir. Böylece araştırma daha objektif görülür, araştırmanın değeri, geçerlik ve güvenilirliği artmış olur ^{21,45}.

8.9. Çarpık durumlar gösterme

Araştırma sonunda elde edilen bulgular içerisinde araştırmacının ulaştığı yorumlara aykırı örnekler varsa bunlar da raporlanmalıdır ²¹. Örnek vermek gerekirse aile sağlığı merkezlerinin verdiği hizmet ile ilgili yapılacak bir araştırmada, aile sağlığı merkezlerinin sayısının oldukça fazla olması nedeniyle yapılacak örneklemin belirlenmesi için en iyi ve en kötü aile sağlığı hizmeti sunduğu düşünülen Aile Sağlığı Merkezleri araştırmaya dahil edilebilir ²⁷.

8.10. Kendini değerlendirme (dönüşlülük, eylemden etkilenme)

Nitel araştırmalarda araştırmacının kendisi, araştırmanın esas ögesi olduğu için araştırmacının çalışma boyunca deneyimlediği bütün duygu, çatışma ve davranışları araştırma raporlamasında ifade etmesi gerekir. Araştırmacıların araştırmalarını şekillendirebilecek kişisel inançları, değerleri ve önyargıları hakkında bilgi verirler. Araştırmacının, araştırmaya katılanlarla olan ilişkilerini, kişisel varsayımlarını ve önyargılarını detaylı olarak açıklaması, ayrıca araştırmasındaki kendi rolünü de eleştirel biçimde ortaya koyması araştırmanın niteliğini artırır ^{21,45}. Nitel bir araştırma aynı zamanda araştırmacının tarihini, kültürünü ve kişisel deneyimlerini de yansıtır. Araştırmacının kültürü, cinsiyeti, geçmiş deneyimleri, soru seçiminden yanıtlara, verileri nasıl toplandığından nasıl yorumlandığına kadar nitel araştırmanın tüm aşamalarını şekillendirir ¹⁶.

8.11. Araştırmanın sınırlarını ortaya koyma

Nitel bir araştırmanın kalitesini artırmak için önemli hususlardan birisi de araştırmanın gerçekleştirilme koşullarının iyi olması ve bunun araştırmanın

raporlama sürecinde açıkça ifade edilerek okuyucuların çalışmanın doğası hakkında yeterli bilgi almalarının sağlanmasıdır. Araştırmacı, çalışmada kullandığı dokümanları, araştırma yöntem(ler)i, katılımcıları, ortamı vb. araştırma için bunların uygunluğunu, yapılan tercihlerin nedenlerini detaylı olarak göstermelidir ²¹.

8.12. Analiz formu

Araştırma niteliğinin artırılması amacıyla kullanılacak yöntemlerden bir diğeri de konuşmaların yazıya dökülmesi sürecinin standartlaştırılmış gösterimidir. Bunun için hazırlanan analiz formları kullanılabilir. Bu form sayesinde araştırmaya katılanlar ile yapılan görüşmeler sırasında oluşan duraklama, vurgu yapılan kısımlar, görüşme sırasında verilen aralar gibi konuşmanın ruhunu yansıtan hususlar da gösterilmiş olur ⁴⁶.

8.13. Bağlantılara yoğunlaşma

Araştırmacının, topladığı veriler ile ulaştığı sonuçlar/yorumlar arasındaki yanlışlıkları gidermesi ve gerekli düzeltmeleri yapabilmesi amacıyla elde edilen bulgular ve bu bulgular ile yapılan yorumlar arasındaki ilişkileri devamlı olarak karşılaştırması, mantıklı bağlantılar kurması ve varsa tutarsızlıkları ortadan kaldırılması gerekir ^{45,46}.

8.14. Ayrıntılı alıntılar yapma

Araştırmacının, araştırmaya katılanların konuşmalarından aldığı önemli bazı örnek ifadeleri eksiksiz olarak raporunda sunması, araştırmanın kalitesini artıracaktır. Ancak burada yapılacak alıntıların araştırmaya yanlılık katacak örnekler olması değil, alıntılarının cevapların genelini yansıtacak örnekler olmasına dikkat edilmesi gerekmektedir ^{21,47}.

8.15. Sorularla araştırmacının kendi rolünü sorgulaması

Araştırmacının, araştırma sürecinde kiminle özel bir iletişim kurduğu, kimi daha sık ya da az gördüğü, katılımcıların olay ya da durumları neden böyle yorumladıkları gibi kendisine soracağı bazı sorularla, yanlı davranış davranmadığına yönelik olarak kendi kendisini sorgulaması gerekir ²¹.

8.16. Rastlantısal örneklem seçme

Genel olarak nitel araştırmalarda amaçlı örneklem belirlenmekteyse de tesadüfi örneklem seçilmesinin araştırmacı kaynaklı yanlı yorumlamayı ortadan kaldırarak araştırmanın yansızlığını artıracığı belirtilmektedir. Tesadüfi örneklem seçiminin nitel araştırmaların doğallığına daha uygun

olduğu ve aynı zamanda araştırmanın nitelikli olduğuna dair güveni artıracak ifade edilmektedir. Ancak bu şekilde örneklem belirlenmesinin, araştırmacının örneklem belirlemede rolü olmadığı için seçilen katılımcıların duygularını doğru bir şekilde ifade edememesi, konuşamaması ya da işbirliği yapmaması gibi nedenlerle önemli bir dezavantaj oluşturduğu belirtilmektedir ²¹.

8.17. Tekrarlı sorular

Araştırmacı, araştırmaya katılanların ifade ettikleri düşüncelerin gerçek düşünceleri olup olmadığını anlamak amacıyla araştırmacının önceden hazırladığı çeşitli özel sorularla ayrıntılı veriler toplayabilir. Araştırmacı katılımcılara sorduğu soruları değişik biçimlerde tekrar ifade ederek sorgulanan konu ile ilgili gerçeklerin ortaya çıkarılmasını sağlayabilir ⁴⁸.

8.18. Bilgisayar destekli veri analiz programları

Nitel veri analizi için matematiksel ve mantıksal ilişkilere dayalı bilgisayar yazılımları da kullanılmaktadır ⁴⁹. Nitel araştırmalarda NVivo gibi bilgisayar destekli veri analiz programlarının kullanılması, çalışmaların niteliğini artırabilir. En sık kullanılan veri analiz programları arasında NVivo, MAXQDA ve Atlas.ti yer almaktadır. Ayrıca alandaki görüşmelerde kayıt cihazları ile yapılan kayıtlar ve yazılı olarak oluşturulan verilerin karşılaştırılması, varsa tutarsızlıkların yazılı kopyalardan çıkartılması da araştırmaların kalitesini artıracaktır ^{21,34}. Örneğin, NVivo veri analiz programı kullanılarak sağlık alanında makine öğrenimi ile inme vakaları hakkında araştırma yapılmıştır ⁵⁰.

Sonuç olarak nitel araştırmaların değerlendirmesinde kullanılan evrensel olarak kabul edilmiş bir terminoloji ve kriter olmasa da çalışma bulgularının güvenilirliğini artırmak için bazı stratejiler bulunmaktadır. Nitel araştırma yapacak olan tüm araştırmacıların, araştırma tasarımı ve uygulaması sürecinde araştırmanın güvenilirliğini artırmak üzere bu stratejileri uygulamaları gerekmektedir.

Nitel Araştırmalarda Örneklem

Bütün bilimsel araştırmalarda araştırılan konuyu inceleyebilmek için verilere ihtiyaç vardır. Bu veriler araştırma konusuyla ilgili olguların içinde bulunduğu evrenden elde edilir. Araştırmaların en önemli kısıtı bilindiği üzere zaman ve maliyettir. Bu nedenle veriler, evreni temsil ettiği düşünülen bir kısımdan alınmaya çalışılır. Araştırmacının araştırma konusu hakkında bilgi almak istediği ve araştırma yaptığı evrenden aldığı ve o evreni temsil ettiğine inandığı gruba örneklem denilir ².

Nitel araştırmalarda örneklem ile ilgili alan yazınında maalesef net ve tutarlı bir anlayış bulunmamakta ve araştırmacılar için sorunlu olabilecek önemli tutarsızlıklar ve belirsizlikler ile karakterizedir ⁵¹.

Nitel araştırmalarda örneklem belirleme, literatürde nitel örneklemenin birçok çeşidinin olması ve özellikle amaçlı ve teorik örneklem türleri arasında çok fazla karışıklık ve/veya örtüşme olması (bu terimler literatürde eşanlamlı olarak görülmekte ve birbirlerinin yerine kullanılmaktadır) nedeniyle oldukça karmaşık bir konudur ³. Nicel araştırmalarda, yeterince büyük örneklem gerekirken, nitel araştırmalar için daha küçük örnek grupları kullanılmaktadır.

Nicel araştırmacılar, rastgele örneklem seçilerek büyük miktarlarda veri toplanmaya çalışılır ve belirli bir popülasyondan ne kadar çok örneklem alınır, seçilen her örnekteki varyasyon o kadar az olur ve araştırma yapılan popülasyonu o kadar fazla temsil eder. Bu örneklemden elde edilen veriler üzerinde analizler yapılır ve sonuçta tanımlayıcı ve/veya çıkarımsal sonuçlara ulaşılır. Bu sonuçlardan örnek tanımlanır, ilişkiler incelenir ve değişkenler arasındaki neden-sonuç ilişkileri belirlenir. Bu yönüyle nicel veriler ve bu

verilerden üretilen bulgular indirgemeci olduğu ve insan deneyimini gözardı ettiği gerekçesiyle eleştirilmiştir. Öte yandan nitel yöntemler, bütünselliği temsil etmektedir ve incelenen olay ya da olguyu bağlamsal boyutundan koparmadan araştırmaktadır ⁵².

Nitel araştırmaların amaçlarından birisi de örneklemden elde edilen verilerin nüfusun geneline genellemek yerine, bir olay, olgu ya da durumun anlaşılabilirliğini arttırmaktır. Nitel araştırmacıların, nicel araştırmalarda olduğu gibi genelleştirilmiş bulgulara ulaşmak yerine, bulguları diğer durumlara aktarılabilirlik için zengin bir şekilde tanımlama, diğer durumlara uygulanıp uygulanmayacağı konusunda yeterli yargının oluşabilmesini sağlayabilecek derinlikte örneklem bağlamı hakkında açıklama yapma sorumlulukları bulunmaktadır ⁵².

Örneğin, orta yaşta üniversite öğrencilerinin sınav kaygısı ile ilgili deneyimleri hakkında yapılan bir araştırma sonucunda araştırmacı, bağlamından kopmadan örneklem ve bulgularla ilgili yeterli açıklama yaptıysa elde edilen bulguların 15 yaşındaki çocuklar için de geçerli olacağı kabul edilebilir. Ayrıca geçerli kabul edilen bulguların ameliyat öncesi hasta kaygısı hakkında da fikir vereceği sonucuna varılabilir ⁵².

Nitel araştırmalarda örneklem, verilerin toplanma, yorumlanma ve raporlanma aşamalarında gerçekleştirilebilir. Nitel araştırmalarda veri toplarken yapılan örnekleme ile nicel araştırmalarda yapılan örneklem farklı özellikler göstermektedir. Çünkü nitel araştırmalarda araştırmacılar istatistiksel düzeyde genelleme yapmakla ilgilenmezler. Bunun yerine anahtar, amaçlı ya da stratejik örnekleme ile ilgilenirler. Bundan dolayı birçok araştırmacı olasılığa dayalı örnekleme seçiminin (örneğin rastgele örnekleme) uygun olmadığını savunur ⁴.

Nitel araştırmalarda, araştırmanın geçerlik ve güvenilirliğini etkilemesi nedeniyle örneklem belirlenmesi çok önemlidir ¹⁸.

Literatürde nitel araştırma yöntemleri ile yapılmış çalışmalarda çoğunlukla örneklem belirleme hataları ve yanlış örneklem seçimi yapıldığı, yanlış örneklem seçiminin hatalı sonuçlara yol açtığı ve bunun da araştırmanın geçerliğini kaybetmesine neden olduğu belirtilmektedir ².

Nitel araştırmalarda örnekleme stratejileri önceden belirlenebileceği gibi araştırma süreci devam ederken de (örnek yapısının aşamalı tanımı) geliştirilebilir. Yapılacak örnekleme, benimsenen nitel araştırma yöntemine göre farklılık gösterir. Örneğin, Yorumlayıcı Fenomenolojik Analiz ve anlatı analizinde genellikle nispeten küçük örnekler seçilir ⁴.

Nitel araştırmalarda evren, araştırma yapılan konunun araştırıldığı olay ya da olguların bulunduğu insanlar, insan grupları, sosyal gruplar, ülke/ler, kurum/lar, bir meslek veya meslek grupları vb. yapılardır.

Örnek vermek gerekirse bir araştırmacı, gazetecilik mesleğinin çalışma koşulları üzerine araştırma yapmayı planladığında bu araştırmacının evreni tüm gazeteciler olmaktadır. Başka bir örnek vermek gerekirse bir politikacının sağlıkla ilgili düşüncelerinin araştırıldığı bir çalışmada, o politikacının sağlıkla ilgili söylediği her şey ya da bütün eylemleri bu araştırmacının evrenini oluşturmaktadır ².

Öğretmenler, hemşireler gibi bir meslek grubunda mesleki tükenmişliği araştıran bir araştırmada tüm meslek çalışanlarından verileri alınması gerekmektedir. Ancak bu fiilen neredeyse mümkün değildir. Böyle bir durumda araştırmacının, erişim olanakları göz önünde bulundurularak o meslek çalışanlarını temsil ettiği düşünülen yaklaşık 30 kişilik bir çalışma grubu belirlemesi gerekir. Bu sayı nicel bir araştırma için yetersiz ve hatalı bir örneklem olabileceken nitel bir araştırma için zengin bir veri kaynağı olabilecek oldukça iyi bir örneklem grubu olabilir.

Evrenden örneklem grubunun belirlenmesi çok önemlidir. Bu süreçte öncelikle hedef evrenin doğru belirlenmesi ve bu evrenden, evreni tam anlamıyla temsil edebilecek örneklemin belirlenmesi gerekir. Elbette bu kolay bir iş değildir. Evreni, belli bir hastalığa sahip hastalar ya da belirli bir sporu yapan milli sporcular olan bir grupta, örneklem sayısını belirlemek nispeten kolay yapılabilirken bir şehir ya da ülke gibi büyük ölçekli gruplarda örneklemin belirlenmesi kolay olmamaktadır.

Evrende var olan olay, olgu, element ya da birimler olarak ifade edilebilen her bir öge, örnekleme meydana getirmek üzere belirlenmelidir. Verilerin elde edilmesi ve yapılacak analizler bu ögeler üzerinde gerçekleştirileceğinden bu ögeler, analiz ögeleri olarak da adlandırılmaktadır ².

Nitel araştırmalarda tekrarlanabilirlik ve inandırıcılık, örneklemin evrenin tüm ögelerini ihtiva etmesine bağlıdır. Örnekleme hatası olarak da ifade edilen bu durum, yani ögelerin tam olarak belirlenememesi, yapılan araştırmalarda çeşitli hatalara ve araştırılmak istenenden farklı ölçümlerin yapılmasına neden olmaktadır ^{2,16}.

Örnekleme hatası olması, örneklemin evreni temsil etme gücünün azalmasına neden olmaktadır. Evreni temsil etme yeteneği düşük olan örneklem ile yapılan araştırmalar sonucunda üretilen sonuçlar, evrenin tamamına genellenemeyebilir ve böylece araştırmacının geçerlik ve güvenilirliğinin düşük düzeyde olmasına neden olabilir ^{2,49}.

Bu duruma örnek olarak taşrada çalışan memurlardaki sorunları araştıran bir çalışmada araştırmayı şehirdeki memurlar üzerinde gerçekleştirmek, otobüs şoförlerinin mutluluk düzeyinin ölçüldüğü bir araştırmanın, motosiklet şoförleri için de genellenmesi ya da öğretmenlerden elde edilen verilerin diğer meslek gruplarını dahil ederek genişletilmesi verilebilir ².

Nitel araştırmalarda örneklem sayısının fazlalığı her zaman daha fazla ayrıntı vermeyebilir ve evreni daha iyi temsil etmeyebilir ¹⁸. Önemli olan örneklemin niceliği değil niteliğidir. Bu yanlış anlayış nedeniyle çok büyük sayıda örnekleme yapılan nitel çalışmalara rastlanılmaktadır ².

Pozitivist paradigma, nicel yöntemleri yücelttiği için çoğu araştırmacı, nicel araştırmalarda olduğu gibi örneklem belirleyecek yaklaşımla nitel araştırmalarda örneklem belirleyen yaklaşıma önem vermektedir ². Oysaki nitel araştırmalarda örneklem büyüklüğü önemli değildir. Nitel araştırmalarda büyük gruplar yerine araştırmanın amacını gerçekleştirebilecek ayrıntılı verilerin elde edilebileceği örneklem sayısının belirlenmesi daha iyidir ³. Literatürde çok sayıda nitel araştırmada, hikâye analizi ve olgubilim deseni gibi farklı teknikler kullanılarak az sayıda örneklemden oldukça detaylı veriler elde edildiği görülmüştür ².

Az sayıda örneklem grubundan kaliteli veri elde edilebilmesi biraz da araştırmacının tecrübesine bağlıdır. Bu nedenle yeterli tecrübeye sahip olmayan araştırmacıların örneklem grubundan daha sıkı veriler toplama ihtimali ve nitel örneklem büyüklüğünden kaynaklanabilecek hataları en aza indirebilmek için örneklemden öge sayısının fazla olması önerilmektedir ^{2,53}.

Nitel bir araştırmada örneklem seçiminde, araştırmanın hangi amaca hizmet edeceği belirleyici bir faktördür. Bu nedenle nitel araştırmalarda örneklem bilinçli olarak seçilir ve birçok örnekleme stratejisi kullanılabilir ⁵².

Bu çerçevede genellemek gerekirse olasılıklı ve olasılıksız örnekleme olmak üzere iki temel örnekleme yöntemi bulunmaktadır ².

Araştırmacıların, araştırma sürecindeki örnekleme kararlarını ne zaman, neden aldıkları ile ilgili kararlarındaki gerekçelerini belirtmeleri gerekir. Bunun yapılmaması araştırmada belirsizliğe yol açar ⁵¹.

1. Örneklem Belirleme Yöntemleri

Örneklem, araştırmaya başlamadan önce belirlenebileceği gibi önceden kurgulanan örneklemin araştırma sürecinde, araştırma seyrine göre değiştirilip geliştirilen örnekleme yöntemleri de bulunmaktadır.

1.1. Kolayda Örneklemeye

Kolayda örneklemeye yöntemi, en yaygın kullanılan örneklemeye yöntemlerinden birisidir. Bu örneklemeye yönteminde araştırmacılar, en erişilebilir ve belirli bir süre boyunca müsait olan, katılma ihtimali yüksek katılımcıları seçerler. Araştırmacı için zaman, çaba ve para açısından en az maliyetlidir. Ancak bu yöntem, verilerin kalitesiz olmasına ve entelektüel güvenilirliğin azalmasına yol açabileceği gerekçesiyle aynı zamanda en az titiz olarak kabul edilen ve en az istenilen tekniktir. Bu yöntem ne amaçlı ne de stratejiktir ^{4,53,54}. Nitel bir araştırmada kolayda örneklemeye yöntemi kullanıldığında, kullanımının doğası ve yöntemle ilgili bilgiler açıkça belirtilmelidir ⁵⁵.

1.2. Teorik Örneklemeye

Teorik örneklemeye araştıran olgu ya da olayla ilgili önemli teorik yapıları, yani gerçek dünyadaki (operasyonel) örnekleri temsil eden vakalar seçilir ⁵³. Nitel araştırma tasarımı tekrarlamalı bir süreçtir ve bu da örneklerin genellikle teoriye dayalı olduğu anlamına gelmektedir. Teorik örneklemeye, “*ortaya çıkan verilerden yorumlayıcı teoriler oluşturmayı ve bu teoriyi incelemek ve detaylandırmak için yeni bir örnek seçmeyi gerektirir*” ⁵⁴. Bu örneklemeye yöntemi temellendirilmiş teorik yaklaşımın temel stratejisidir ancak yorum gerektiren diğer nitel araştırmalarda da çoğunlukla kullanılmaktadır.

Teorik örneklemeye verilerin toplanması, geliştirilen teori tarafından yönlendirilen bir süreçtir ve amaç ve özellikleri açısından bu yöntemde kategoriler geliştirilmektedir ⁵¹. Burada teorik önermeler çerçevesinde olası bir genelleme yapılarak örneklemeye belirlemeye çalışılır. Araştırmanın seyrine göre genişletme veya test etme gereken durumlarda yeni vakalar eklenebilir.

1.3. Amaçlı Örneklemeye

Amaçlı örneklemeye nitel araştırma yöntemleri literatüründe örneklemeye yapmak için en yaygın olarak kullanılan örneklemeye tekniğidir. Araştırmacı, araştırma sorusunu cevaplamak için en verimli örneği seçer. Bu, araştırmacının araştırma alanına ilişkin pratik bilgisine, mevcut literatüre ve çalışmanın kendisinden elde edilen kanıtlara dayalı olarak yapılır. Bu yöntem, daha entelektüel bir stratejidir ve bu yöntemde yaş, cinsiyet ve sosyal sınıf önemli değişkenler olabilir ⁵⁴.

Patton (2002), amaçlı örneklemeye için “*Örneklemenin mantığı ve gücü, derinlemesine çalışma için bilgi açısından zengin vakalar seçilmesinde yatmaktadır. Bilgi açısından zengin vakalar, soruşturmanın amacına göre merkezi öneme sahip konular hakkında çok şey öğrenebileceklerdir... bilgi açısından zengin vakaları*

incelemek, içgörü ve derinlemesine anlayış sağlar” şeklinde açıklama getirmiştir^{51,53}.

Amaçlı örnekleme stratejisinde seçilen örneklem büyüklüğü, genellikle teorik doyuma uygun olarak belirlenir. Teorik doygunluk, amaçlı örneklemeyle ilgili olarak gerçekleşen bir süreçtir. Yani yeni veri toplamanın araştırılan konuyla ilgili ek bir fikir vermediği zaman veri toplamanın sona erdiği dikkate alındığında, verileri inceleme ve analizi süreci birlikte yürütülmektedir⁵⁶.

Konuların araştırmacı tarafından biliniyor olması durumunda, bilinen toplumsal tutum veya inançlara göre katmanlara ayrılabilir. Geniş bir yelpazedeki konuları (maksimum varyasyon örneği), aykırı değerleri (sapkın örnek), belirli deneyimleri olan konuları (kritik vaka örneği) veya özel uzmanlığa sahip konuları (ana bilgi kaynağı örneği) incelemek avantajlı olabilir. Bu örnekleme metodunda katılımcılar, araştırma için faydalı bilgiler verebilecek potansiyel adaylar (kartopu örneği) önerebilirler. Başka bir örnek vermek gerekirse kritik durum örneklemesinde araştırmacı, eğer bir grup bir problemle karşılaşıyorsa diğer grup da muhakkak karşılaşır şeklinde varsayımda bulunarak araştırmaya başlar^{27,54}.

Amaçlı örnekleme yönteminde verilerin yorumlanması sürecinde, yapılan açıklamalar içerisinde destekleyen ya da daha da önemlisi aynı fikirde olmayan açıklamaların dikkate alınması önemlidir⁵⁴.

- **Tabakalı Amaçlı Örnekleme:** Tabakalı örnekleme, homojen yapıdaki her tabakanın içindeki örneklerden oluşturulur. Bu yöntemde örneklemin amacı, yapılan analizler sonucunda temel bulgular ortaya çıksa da büyük farklılıklar yakalayabilmektir⁵³. Tabakalı amaçlı örnekleme, bir olgu ya da olayla ilgili kilit faktörler çeşitlilik gösterdiği için bu olgu ya da olayın ortaya çıkmasındaki farklılıkları inceleyebilmek açısından yararlıdır. Örneğin, öğretmenler tarafından yaygın olarak kullanılan farklı işbirlikçi öğrenme metodlarının, farklı modeller uygulanarak yürütülen belirli bir öğrenme ve öğretme stratejisinin incelenmesinin özellikle yararlı olduğu belirtilmektedir. Uygulamada çoğunlukla geleneksel araştırmacıların araştırmalarını temel bir çerçevede sınıflandırdıkları ve sonrasında her kümeyi derinlemesine inceledikleri, dolayısıyla zaten üstü kapalı olarak tabakalı amaçlı örneklemeden yararlandıkları belirtilmektedir⁵⁵.
- **Rastgele Amaçlı Örnekleme:** Rastgele amaçlı örnekleme, küçük örneklerden bile sonuçların güvenilirliğini önemli ölçüde artırabilir⁵³. Teorik olarak, araştırmacılar bir araştırma konusu hakkında kapsamlı araştırmalar yapabilir. Daha sonra derinlemesine tartışma için bu araştırmalar içinden rastgele birkaç örnek seçebilir⁵⁵.

- *Karışık Amaçlı Örneklem:* Nitel araştırmalarda araştırmacılar, araştırmanın amacına katkı sağlayacağına inandıkları kanıtları elde edebilmek için genellikle iki ya da daha fazla örneklem stratejisi kullanırlar. Karışık amaçlı örneklem, birden çok tarafa (araştırmacılar, okuyucular vb.) hitap edebilmek için üçgenleme yapılması ve araştırma sürecinde esnekliği sağlayabilir⁵³. Örneğin araştırmacılar, oldukça yüksek düzeyde genelleme yapabilmek için stratejik olarak kapsamlı örneklem yöntemini kullanabilirler. Araştırmanın devamında daha soyut genellemeler yapılmasına katkıda bulunmak için tipik çalışmalar hakkında doğrudan bilgi sağlayabilecek tipik vaka örneklemeinden yararlanabilirler. Burada önemli olan husus birden çok örneklem stratejisi ile kombinasyon yapılacağı zaman seçilecek stratejik örneklem yöntemlerinin birbirlerini nasıl bütünledikleri ve/veya bu yöntemlerin araştırma sonucuna nasıl katkı sağlayacağına dikkatlice değerlendirilmesidir⁵⁵.

1.4. Önceden belirlenen örneklem stratejisi

Araştırmacılar, belirli bir yaş grubu, belirli bir sağlık durumu gibi örneklerinin içermesini istedikleri özelliklerden oluşan bir tablo hazırlamalı ve araştırmaya başlamadan önce bir örneklem çerçevesi tasarlayarak stratejilerini önceden belirlemelidirler. Araştırmacılar, üzerinde çalışılması gereken önemli kriterleri belirleyip bu kriterleri karşılayan vakaları seçtikleri için bu yönteme “kriter/kota örnekleme” de denilmektedir. Önceden belirlenen bir diğer strateji ise “tam toplama” yöntemidir⁴. Örneğin, belirli bir mahalle, şehir, vb. tanımlı bir yerde mevcut tüm kronik böbrek yetmezliği olan orta yaşlı erkekler ile ilgili çalışma yapmak isteyen bir araştırmacı, 30-50 yaşlarında olan tüm erkek hastaları toplamaya çalışacaktır.

1.5. Örneklem grubunun kademeli belirlenmesi

Örneklem yapısı kademeli olarak birçok şekilde tanımlanabilir. Çoğu nitel araştırmada örneklem genel olarak özel bir konu çerçevesinde belirlenir ve uygulamada birçok örneklem “uygun örneklem” olarak kabul edilmektedir. Veri toplama zaman alıcıdır. Burada önemli olan araştırmanın yüksek kalitede olmasıdır. Bunun için örneklem stratejisinin belgelenmesi, özelliklerinin açıklanması, toplanan verilerle ilgili tam ve dürüst bir açıklama yapılması gerekmektedir⁴.

- *Tipik vaka örnekleme:* Burada araştırmacılar, katılımcılarda “tipik” olan özelliklere karar verir ve bu özelliklere uyan örnekleme seçerler⁴. Bu örneklem yönteminin amacı, araştırma yapılan ortama alışık olmayanlar için neyin tipik olduğunu belirlemektir. Tipik vakalar, ko-

nyula ilgili temel bilgi kaynakları ya da ortalama benzer vakaların istatistikî olarak belirlenmesi ile bulunur. Burada önemli olan “hangi vakaların tipik olduğu” ve tipik vakayı tanımlamak için “hangi kriterlerin kullanıldığı” konusunda fikir birliğine varabilmektir ^{53,55}.

- *Kritik vaka örnekleme*: Bu yöntemde araştırmacılar, özellikle önemli olduğuna inandıkları vakaları seçerler ⁴. Kritik durum örneklemesinin, “eğer orada olursa, her yerde olur” ya da tersine “orada olmazsa hiçbir yerde olmaz” mantığı ile “mantıksal genelleme” yapmayı kolaylaştırdığı belirtilmektedir ⁵³. Nitel bir araştırmada kritik vaka örnekleme, bir eğitim programının uygulanabilirliği ile ilgili tüm tarafların bilinçli bir şekilde karar almalarına yardımcı olabilir. Örnek vermek gerekirse, istenen sonuçları üretecek ancak uygulanması halinde önemli miktarda kaynak gerektirdiği için birçok uygulayıcı tarafından reddedilen bir yenilik uygulamasında, bu yeniliğin en az kaynaklarla başarılı bir şekilde uygulanmasını detaylı bir şekilde açıklayan araştırmaların analizi, uygulayıcıların yeniliğe karşı direncini hafifletmede yararlı olabilir ⁵⁵.
- *Maksimum çeşitlilik örnekleme*: Bu örnekleme yönteminde araştırmacılar, genel olarak elde edilebilecek en fazla görüş çeşitliliğine ulaşabilmek amacıyla farklı özelliklere sahip en geniş örnekleme belirlemeye çalışırlar. Bu örnekleme kota yöntemi kullanılarak yapılabileceği gibi yinelemeli olarak da yapılabilir ⁴. Bu sayede hem kaliteyi artırmak için yararlı olabilecek yüksek kaliteli vaka çeşitliliği ve detaylandırma sağlanabilir hem de araştırma sonucunda elde edilecek ortak tema, “temel” deneyimleri veya görüşleri yansıtabilir ^{4,53,55}.
- *Yoğunluk örnekleme*: Burada araştırmacılar aynı özellikleri tekrar tekrar örnekleme yaparlar. Bu yöntem genel olarak yorumlayıcı fenomenolojik analizde kullanılır ⁴. Yoğunluk örnekleme, araştırılan olay ya da olgunun kapsamlı veya mükemmel örnekleri olan ancak çok sıra dışı olmayan vakaların, başarı veya başarısızlığın doğasını aydınlatmak için yeterli yoğunluğu gösteren ancak aşırı uçta olmayan vakaların seçilmesini içerir ⁵⁵.
- *Kartopu örnekleme*: Bu yöntemde araştırmacı bir veya birkaç kişiyle bağlantı kurar. Sonra bağlantı kurulan kişi/kişilerin yardımıyla başka kişilerle iletişim sağlanarak araştırma yapılır. Bu katılımcılar normalde erişilmesi zor olabilecek aile içi şiddet mağdurları, uyuşturucu kullanıcıları vb. resmi olmayan ağlardan oluşabilir ⁴. Bu yöntem ile sahadan ayrıntılı bilgi alınabilecek zengin vakalar hakkında, kilit bilgi kaynaklarından detaylı bilgi alınabilir. Katılımcılardan olabildiğince fazla bilgi kaynağı önerisi alınır ve sonuç olarak kaynaklar başlangıçtan farklıla-

sır. Süreç devam ettikçe birkaç önemli ismin tekrar tekrar önerilmesi ile sonuçlanır⁵⁵. Kartopu örneklemesinden yararlanmanın başka bir yolu ise bilgi açısından en zengin kaynaklar olduğu varsayımı ile en çok alıntı yapılan araştırma raporları, politika belgeleri, makaleler gibi birincil yazılı kaynakların yazarlarının belirlenmesidir. Ancak bu yaklaşım, “*yaygın görüşle aynı fikirde olan çalışmaların yayınlanma ve alıntılanma olasılığının daha yüksek olduğu, geleneksel görüşe karşı çıkan çalışmaların ise yayınlanma veya alıntılanma olasılığının daha düşük olduğu*” durumlarda yanıltıcı olabilir⁵⁵.

- *Homojen örnekleme:* Bu örnekleme yönteminde maksimum çeşitlilik örneklemesindeki yaklaşımın tersine, belirli bir alt grubu derinlemesine incelemek için küçük, homojen bir örneklem grubu seçilir. Bu örnekleme yöntemi ile elde edilen verilerle kolayca çalışmalar arasında anlamlı karşılaştırmalar yapılabilir. Homojen örnekleme yönteminin, araştırmacının uygulamalarına doğrudan etki eden bir olgu hakkında, araştırmayı uygulayıcılarla birlikte sentezleyebileceği katılımcı sentezler için özellikle uygun olduğu belirtilmektedir^{53,55}. Örneğin, sınıflarında işbirlikçi öğrenme yöntemlerini tanıtmak amacıyla tüm sınıf seviyelerinde ve farklı disiplinlerdeki öğretmenlerle işbirliği yapmak yerine, ortaöğretimdeki matematik öğretmenleriyle işbirliği yaparak öğrenme analizi yapmanın daha fazla yararı olabilir⁵⁵.
- *Kriter/ölçüt örnekleme:* Bu örnekleme yönteminde daha önce belirlenmiş bazı önemli kriterleri karşılayan tüm vakaların detaylı incelenmesi sözkonusudur. Bu yöntem araştırmacılar tarafından sıklıkla kullanılır. Araştırmacılar, dahil etme ya da hariç tutma kriterlerini açıkça belirterek ölçüt örnekleme kullanırlar^{53,55}. Araştırmacıların belirlediği metodolojik titizlik kriterlerinin, eleştirel ve gerçekçi bir şekilde belirlenmesi önemli bir husustur. Kriterlerin araştırmaya az sayıda çalışmanın dahil edilmesine neden olacak kadar dar tutulması, analiz bulgularının aktarılabilirliğini sorgulanabilir hale getirebilir. Ayrıca metodolojik açıdan zayıf çalışmalara yer verilmesi de analiz bulgularının şüpheli kanıtlara dayandırılması düşüncesi ile sonuçlanabilir⁵⁵.
- *Vakaların Onaylanması ve Onaylanmaması:* Doğrulayıcı vakalar, mevcut bulgulara uyan, bulguları doğrulayan ve detaylandıran, ayrıca bu bulgulara zenginlik, derinlik ve güvenilirlik katan ilave örneklerdir⁵³. Araştırmacılar, etik/ahlaki, politik vb. nedenlerle belirli bir görüşle ilgili doğrulayıcı örnekler arayabilir ya da belirli bir dışlanmış grubun algılarını doğrulamak yani teyit etmek isteyebilir. Doğrulamayan/onaylamayan vakalar, uymayan örneklerdir ve aynı zamanda doğru-

lanmış bulguların sınırlarını çizerler⁵³. Doğrulamayan/onaylamayan araştırmalar, bir alanda yapılmış olan genellemeleri çürütmek amacıyla yapılabilir⁵⁵.

- *Fırsatçı veya Acil Örnekleme*: Fırsatçı veya acil örnekleme, nitel araştırma başladıktan sonra öngörülemeyen bir durum ortaya çıktığında, fırsatlardan yararlanmak amacıyla mevcut örneklemeye eklemeye yapabilmek için kullanılır⁵³. Bu örnekleme yaklaşımı örneğin, mobil öğrenme gibi kişisel aşamadaki araştırma alanlarında yararlı olabilir. Mobil öğrenme alanında yapılan bir analiz, mobil teknolojilerle eğitim veren bir grup profesörün temel soruları veya endişeleri ile yönlendirilebilir. Araştırmacı, sonrasında alana girip bu sorulara cevap arayabilir, elde edilen bilgiler profesörlere iletildiğinde onların soruları da değişebilir. Araştırmacı, soruların değişmesi neticesinde, cevap olarak farklı kriterler geliştirerek araştırmayı daha ileri aşamalara taşıyabilir. Araştırmacı, bu arayışlarını sürdürürken tesadüfen mobil öğrenme olgusu için yararlı bilgiler sağlayacak başka bulgulara da ulaşabilir⁵⁵.
- *Siyasi Açıdan Önemli Vakaların Örnekleme*: Bu örneklemede, siyasi açıdan hassas bir alan ya da analiz biriminin seçilmesi veya bazen de kaçınılması anlamına gelir⁵³. Araştırmacı, araştırma konusu ile ilgili farklı kesimlerin dikkatini çekmek ve analiz sonucunda ulaşılan bulguların kullanılması için politik olarak önemli olduğu düşünülen raporları bilinçli olarak seçebilmektedirler⁵⁵.

2. Örneklem Büyüklüğü

Nitel araştırmalarda yeterli örneklem büyüklüğüne ulaşıp ulaşılmadığına, araştırmanın amacı, örnekleme genel mantığı gibi hususlar gözönünde bulundurularak, veri doygunluğu ve veri yeterliliği olmak üzere iki temel kritere göre karar verilir.

2.1. Veri Doygunluğu

Veri doygunluğu, nitel bir araştırmada daha fazla kanıt toplanmasının, daha fazla tema, içgörü, bakış açısı veya bilgi sağlamadığı aşama olarak tanımlanabilir. Veri doygunluğu, veri kaynağının doğası ve araştırma sorusu ile ilişkilidir. Nitel bir araştırma sorusu ne kadar kesin olursa, veri doygunluğuna ulaşma eğilimi de o kadar hızlı olmaktadır. Ayrıca araştırma sorusunun aşamalı olarak iyileştirilmesi ile veri doygunluğuna daha erken bir aşamada ulaşılabilir⁵⁵.

2.2. Veri Yeterliliği

Nitel araştırmalarda araştırmacılar, genel olarak bir araştırmaya dahil edilecek örnekleme grubunun en az ya da en fazla sayısını katı bir şekilde belirlemekten kaçınırlar. Nitel araştırmalar için verilerin yeterli olup olmadığına karar vermede aşağıdaki üç ilke belirtilmiştir:

- Veriler, seçilen boyutlar ve yapılar arasında karşılaştırmalara izin verecek kadar yeterli olmalı,
- Raporlar birçok farklı ve bağımsız araştırmacının çalışmalarını yansıtmalı ve
- Veriler araştırma sorusunu cevaplamak için yeterli olmalıdır.

Nitel araştırmacılar diğer araştırmalarda da olduğu gibi çoğunlukla zaman ve kaynak kısıtlaması ve aynı zamanda uzmanlık ve bilgiye erişim gibi diğer kısıtlamalarla karşılaşmaktadır. Veri yeterliliğinin mantığı, araştırmacının araştırma amacına ulaşmak için yeterli veriye ulaşılıp ulaşıldığından emin olmasıdır ⁵⁵.

Nitel bir araştırmada, belirlenen örnekleme sayısı dolduğunda ve teorik doygunluğa ulaşıldığında, yani araştırmada artık bilgi ihtiyacı duyulan yeni konular kalmadığında ideal olarak yeterli örnekleme büyüklüğüne ulaşılmış olur. Teorik doygunluğa ne zaman ve nasıl ulařıldığıнын iyi bir şekilde raporlanabilmesi için örnekleme sayısının biraz fazla tutulması tavsiye edilmektedir ⁴. Teorik doygunluk, araştırmaya yeni katılımcılar dâhil edildiğinde, araştırma kapsamında elde edilen görüşlere katkı sağlanamıyorsa yani görüşmecilerden elde edilen yeni fikirler, araştırma kapsamında ortaya çıkmış olan teorinin gelişimine artık katkı sağlanıyorsa gerçekleşmiş demektir ⁴.

Nitel araştırmalardaki örnekleme sürecinde doyma noktası önemli bir konudur. Doyma noktası öyle bir andır ki o noktada ek veri toplandıında artık aynı şeyler tekrarlanmaya başlar ya da araştırma için çok az veya hiçbir şeye katkıda bulunmayan veriler (veri doygunluğu) gelmeye başlar. Veri doygunluğu, yeterli veri toplamanın sağlandığıнын bir göstergesi olarak kabul edilmektedir ⁵¹.

Örneğin Glaser ve Strauss (1967), teorik doygunluğu “... kategorinin özelliklerini geliştirebilmek için ek veri bulunmadığı zaman” olarak tanımlamıştır ^{51,57}.

Çünkü, daha öncede belirtildiği gibi nitel araştırmalarda örneklemenin genel amacı, nüfusu temsil etmek değıl, bir olgu ya da olayın karmaşıklığını, derinliğini ya da bağlamını anlamada gerekli olan bilgileri edinmektir ⁵¹.

Nitel araştırmalarda yeterli örnek boyutuna ulaşıldığını anlanmada veri doygunluğu önemli bir gösterge olmakla birlikte tek ölçüt değildir. Çünkü bazı yazarlar, araştırmacıların veri toplama faaliyetlerini, keyfi olarak yeterli doygunluğa ulaşıldığı gerekçesiyle olması gerekenden daha erken bitirdiklerini belirterek bunun sorun olabileceğini belirtmişlerdir ^{51,58}.

Örnekleme sürecinde yeterli veri toplamak için veri/teorik doygunluk ile birlikte olgu, olay ya da deneyim ile ilgili gereken temas yoğunluğunun sağlanması da gerekmektedir. Buradaki temas yoğunluğu bir olayın meydana gelmesi için gereken süreyi ve aynı zamanda yaşanan değişiklikleri anlayabilmek için bir katılımcı ile hangi sıklıkla temasa geçilmesi gerektiğini ifade etmektedir ⁵¹.

Yeterli örneklem büyüklüğü tanımlansa da, nitel araştırmacılar genellikle bir araştırmadan önce örneklem büyüklüğü belirtmenin imkansız olduğunu kabul ederler Ancak bazı yazarlar finansman desteği ya da proje hazırlanması gibi durumlarda örnek büyüklüğü ile ilgili tahmin yapma gerekliliğini de kabul etmektedirler ^{51,57}.

Nitel araştırmalarda örneklem büyüklüğünün ne kadar olması gerektiği hakkında fikir sahibi olabilmek için Gentles ve arkadaşlarının (2015), üç nitel araştırma yöntemi için hazırladığı örnek büyüklüğü önerilerine ait tablo aşağıda gösterilmiştir (Tablo 6). Bazı yazarların örneklem büyüklüğü tahmininde katılımcı sayısı yerine görüşme sayısını kullandıkları ve bu sayıların asla bir kesinlik olmadığı unutulmaması gerekir ⁵¹.

Tablo 6. Nitel araştırmalarda önerilen esnek örneklem büyüklüğü tahminleri

Geleneği	Örneklem Boyutu Tahmini	Araştırmacı görüşü
Temellendirilmiş/ Gömülü teori	En az 25 görüşme >6 görüşme	25 görüşmeden oluşan bir çalışma bazı küçük projeler için yeterli olabilir ancak insan doğasıyla ilgili olduğunda veya yerleşik araştırmalarla çeliştiğinde yeterli olmayabilir (Charmaz, 2014, s. 214). Bir saatlik beş veya altı görüşme ile veri doygunluğunu sağlayacak yeterli veri elde edilmesi nadirdir (Corbin & Strauss, 2015, s. 140).
Fenomenoloji	<i>Yörumbilimsel fenomenoloji:</i> Eğer yoğun olarak takip ediliyorsa; < 10 katılımcı Daha az takip ediliyorsa > 30 katılımcı <i>Tanımlayıcı fenomenoloji:</i> Yaklaşık 12 katılımcı	En az beş kişiyle görüşmek, örnekleme araştırmanın başarısı için yeterli olmamaktadır. Öte yandan 10'un altında kişiyle görüşme yapmak araştırmacının dikkatini daha büyük bir gruba yaymak yerine 10 kişilik bir guptaki bilgi veren her bir bireyi yoğun bir şekilde takip ederek daha fazla avantaj sağlayabilir. Ölmekte olan hastaların bakıcılarına ilişkin literatürün gözden geçirilmesi, kemik iliği nakli kadar yoğun ve gündün güne değişken olmadığı inancının oluşması nedeniyle en az 30 kişi olmak üzere daha büyük bir örneklem ile çalışılması gerektiği anlaşıyor oluşmuştur (Cohen ve diğerleri, 2000, s. 56). Seçilen konuların sayısı her araştırma projesinde denenmesi gereken çeşitli faktörlere bağlı olduğu ve araştırmacının (Colaizzi, 1978, s. 58) atıf yapılan araştırma için 12 katılımcı kullandığı belirtilmiştir.
Vaka Analizi	<i>Çoklu vaka çalışması:</i> 4-10 vaka <i>Tek bir durumda:</i> 25-50 birim (veri kaynakları)	Çoklu vaka çalışmasının faydaları, 4 katılımcıdan az ya da 10 katılımcıdan fazla seçilirse sınırlı olur. 15 veya 30 katılımcı olması araştırma ekibi ve okuyucular için kıymetli veriler sağlar. Ancak pek çok çoklu vaka çalışmasında 4'ten az veya 15'ten fazla vakanın bulunmasının haklı bir nedeni vardır (Stake, 2006, s. 22). Bir araştırmaya dahiledilengörüşmecilerin, uygulamaların, politikaların veya eylemlerin sayısı kolaylıkla 25-50 birim aralığında olabilir. Bu sayı araştırma konusunun karmaşıklığına ve her bir üniteden veri toplamının derinliğine bağlı olarak değişebilir (Yin, 2011, s. 91).

Kaynak: Gentles, Charles, Ploeg, ve McKibbin, (2015).

Uygulamada, araştırma için finansman sağlanması da hedefleniyorsa kaç katılımcıya ihtiyaç duyulacağı önceden belirlenecektir. Belirlenecek bu sayıya, teorik doygunluğa ulaşmak için gerekli sayıyı da ilave etmek gerekir. Genel olarak belirtmek gerekirse 20-60 görüşmeden sonra teorik doygunluğa ulaşılabacaktır ⁴.

3. Odak Grup Görüşmeleri için Örnekler

Araştırmacıların nitel veri toplamak için sıklıkla kullandığı yöntemlerden birisi de odak grup görüşmeleridir. Araştırmacılar odak grup görüşmeleri için 6 – 10 kişi ya da, 8 – 10 kişilik grupları önermektedirler ^{4,42}.

Eğer bu sayıdan daha az olursa grup üyeleri arasındaki etkileşim istenilen seviyede olmayabilir. Daha fazla kişi olursa katılımcıların tamamının tartışmaya katılması zorlaşabilir. Odak grup çalışması yapılarak veri toplanan araştırmalarda, tek bir grup yerine birden fazla grup ile çalışılması önerilmektedir ⁴.

Araştırmacılar bu yaklaşımı kullanarak, çeşitli gruplar arasındaki bilinçli, yarı bilinçli ve bilinçsiz psikolojik ve sosyokültürel özellikler ve süreçler hakkında tartışarak bilgi almaya çalışırlar ³⁵.

Tek bir grup ile odak grup görüşmesi yapılması halinde görüşmecilerin odak grup toplantısına katılma konusunda isteksiz olmaları veya birbirleriyle kötü etkileşime girmeleri gibi nedenlerle görüşmenin istenilen düzeyde yapılamaması, araştırma için risk oluşturabilir. Bu durum elde edilen görüşlerin sınırlı kalmasına, araştırılan alan hakkında doğru ve kapsamlı veriler elde edilememesine neden olabilir. Yeterli genişlik ve derinlikte bilgi sağlayabilmek için yeterli sayıda grup ile çalışılmalıdır. Bir araştırma için 10 ile 15 grup ile çalışılması yönünde bir eğilim olduğu belirtilmektedir. Ancak bazı çalışmalarda 4 veya 5 grup yeterli bulunabilir. Belirlenecek odak grupların sayısında belirli bir üst sınır bulunmamakla birlikte kaynakların sınırlı olduğu unutulmamalıdır ⁴.

Odak grup görüşmeleri, genellikle olaylar, davranışlar veya duygular hakkında veri toplamak için kullanılmaz. Burada amaç odak grup görüşmelerine katılanların birbirleriyle etkileşimlerini gözlemek, grup üyelerinin izlenimleri ve duygusal kaygılarını değerlendirmektir ³⁵.

Görüşmeciler birbirlerini tanıyor ya da tanımıyor olabilir. Her iki durumun da avantajı veya dezavantajı söz konusudur. Araştırma konusu açısından, hepsinin aynı meslek mensubu olması, aynı ekipte çalışması gibi her bir odak grup üyesinin tamamının önemli olan ortak bir özelliğinin olması gerekir. Örneğin hepsi aynı poliklinik hastaları, benzer bir sağlık sorunu yaşamış ya da benzer tedavi gören kişiler olabilirler ⁴.

4. Verileri Yorumlarken ve Bulguları Sunarken Örneklem Alma

Araştırmacıların, bazı araştırmalarda çok fazla ve çeşitli veriler olması nedeniyle hangi veriyi analize dâhil edecekleri konusunda karar vermeleri gerekebilir. Örneğin, etnografik bir araştırmada toplanan bilgi miktarı o kadar fazla olabilir ki bu bilgilerin tamamını analiz etmek mümkün olmayabilir. Böyle durumlarda karar verirken temel hareket noktası, bu bilgilerin hangilerinin araştırma sorusu ya da hipotezi ile ilgili olduğudur. Bu hususta varsa araştırma ekibinin diğer üyeleri ile tartışılarak karar alınması ve raporlanması önemlidir ⁴.

Bazen de araştırma yapanların elde edilen bulguları raporlarken mevcut materyalden “örnekleme” yapmaları gerekebilir. Örneğin, röportaj yapıldığı zaman araştırmacıların oluşan temaları sınıflandırarak açıklamaları gerekebilir. Genelde en aşırı ya da akılda kalıcı alıntı seçilmek istenir ancak alıntıların araştırma konusunu ne kadar iyi temsil ettiğine göre seçilmesi daha uygun olur. Ayrıca, tek bir kişiden alıntı yapmak yerine birden fazla katılımcının görüşlerinden alıntı yapılması ve bunun raporlamada belirtilmesi daha iyi olur. Örneğin, kadınların ameliyatı onaylamaları konusunda algıları üzerine yapılmış olan bir araştırmada, ameliyatı bazı kadınların bir isteğinin gerçekleşmesi, bazılarının bir sorundan “kurtarma” olarak gördüğü ve bazılarının da ameliyatın istekleri dışında bir zorunluluk olduğu şeklinde hissettikleri ortaya çıkmış ve böylece yazarların birkaç temayı açıklamak zorunda kaldıkları belirtilmiştir. Bu ve benzeri bakış açıları, araştırmalarda farklı katılımcılardan alınan çeşitli alıntılarla örneklendirilmelidir ^{4,35}.

Sonuç olarak örneklem büyüklüğü ve seçiminde birçok strateji etkilidir ve nitel araştırmacılar örnekleme yapmayı belirli bir amaç çerçevesinde gerçekleştirir. Araştırma yapılırken okuyucular tarafından anlaşılabilmesi için araştırmacının, örneklemin belirlenmesinde kullanılan yaş, sosyoekonomik sınıf, cinsiyet, etnik köken, meslek vb. kriterlerin nasıl, neye göre seçildiğini ayrıntılı olarak açıklaması gerekir. Araştırmacının, nitel örnekleme yapma aşamasındaki karar verme sürecini belgelemesi araştırma bulgularının güvenilirliğini sağlayacaktır.

Nitel Araştırma Yöntemleri

Nitel araştırma sorularının farklı türde olması, nitel araştırma yapanların çeşitli araştırma geleneklerinden gelmesi ve farklı yaklaşımlarının olması gibi nedenlerle nitel araştırmalar net olarak anlaşılabilir değildir. Ne kadar farklı “dünya görüşü” varsa o kadar farklı yaklaşımlar var demektir. Benimsediğiniz nitel araştırma yaklaşımı elde edilen bulguların nerede ve nasıl yayımlanacağını etkileyebilir ⁴.

1. Araştırma Soruları

Nitel araştırmalar sistematik ve subjektif bir yaklaşımla yaşam deneyimlerini ve onlara verilen anlamları tanımlamayı amaçlar. Bunun için nitel araştırmaların iyi bir teorik temel ve kavramsal çerçevesinin olması gerekmektedir. Nitel bir araştırma tasarımında araştırma soruları en temel husustur ⁵⁹.

Araştırma sürecinin tümüne yön verdikleri için araştırma soruları çok önemlidir. Nitel bir araştırma genellikle genel bir araştırma konusuyla başlar. Sağlık hizmetleri alanından aşağıdaki örnekler verilebilir:

- Sağlık kurumlarında verilen hangi hizmetler özel hissettirir?
- Türkiye’deki kadınların ihtiyaç duyduklarında acil kadın doğum hizmeti alamamalarının nedenleri nelerdir?
- Uzmanların, yaşlı insanlar arasında, kendini ihmal etme hakkındaki düşünceleri nelerdir?

Bu örneklerde görüldüğü üzere, burada “*bir şeyin ne kadarının var olduğunu ölçmek veya bir şeyi değiştirmenin diğerinde nasıl bir değişiklik yarattığına*

odaklanmak” yerine, bu araştırma sorunlarının ne olduğu, bununla ilgili katılımcıların deneyimlerini tanımlamaları gerekmektedir. Bu nedenle nitel araştırma yaklaşımı uygun olacaktır ⁴.

Yukarıda sıralanan örnek araştırma konuları geneldir ve belirsizdir. Araştırmanın devam edebilmesi için biraz daha sınırlarını belirlemek gerekir. Yukarıdaki örneklerde,

- (a) Hemşirelerin, hekimlerin, hasta kabul görevlilerinin, hastaların, Türkiye’de ikinci basamak sağlık hizmetlerinde verilen bakımda hangi hususların “kişisel” hissettirdiğine ilişkin görüşleri nelerdir?”
- (b) Acil obstetrik bakıma başvuran düşük gelirli kadınların mali desteğe ihtiyacı olduğu belirleniyor mu ve eğer öyleyse nasıl; Kimin destek alacağına ilişkin kararlar nasıl veriliyor ve bu desteği sağlamak için hangi mekanizmalar (resmi veya gayri resmi) mevcut?”
- (c) Sağlık ve sosyal bakım kuruluşlarından önemli katılımcılar, yaşlı insanların kendilerini ihmal etmelerinden kaynaklandığını düşündükleri sorunlarla başa çıkmayı nasıl tanımlıyorlar?” gibi daha kesin araştırma soruları geliştirilebilir.

Sorular bu şekilde açıkça tanımlanır ve sınırları belirlenirse araştırma ekibi, bu soruları nasıl cevaplayacakları ya da raporlayacaklarına kolayca karar verebilirler ⁶⁰.

Araştırmaya devam etmeden önce, çok az araştırılan alan mı? “Gerçek hayat” çerçevesinde yeni konuları tanımlama gerektiriyor mu veya tanımlıyor mu? Katılımcıların bir konu hakkında görüşleri ya da tecrübelerinin öğrenilmesini gerektiriyor mu? Veri toplama sürecinde esneklik gerekiyor mu? Soruları sorularak nitel bir araştırma olması gerektiği hususu tekrar teyit edilebilir ⁴.

Nitel araştırmalar nicel araştırmalardan, araştırma sorusu sorarken aynı türde tahminde bulunmaması bakımından farklıdır. Ancak iki araştırmada da araştırma sorusu, araştırma yöntemi ile yakından ilişkilidir. Yani her iki araştırma yaklaşımı da araştırma sorusunun özelliğine göre belirlenir. Yöntem seçiminde, araştırma sorusunun özelliğinin yanında araştırmacıların kaynakları ve uzmanlıkları da dikkate alınmalıdır. Araştırma sorusuyla ilgili en önemli hususlardan birisi, nitel bir araştırma ilerledikçe araştırma sorusu geliştirilir ve yeniden formüle edilir. Ancak nicel bir araştırmada araştırma sorusunun yeniden düzenlenmez, yeni bir soru yeni bir araştırma gerektirir ⁴.

2. Nitel Araştırma Çeşitleri

Metodolojiler, hangi sorunların araştırmaya değer olduğunu, bir sorunun araştırılabilmesi için nasıl çerçevesleneceğini, uygun veri üretiminin nasıl geliştirileceğini ve sorun, üretilen veriler, analiz ve sonuçlar arasında mantıksal bağlantının nasıl kurulacağını belirterek soruşturmaların nasıl ilerlemesi gerektiğini önerir. Metodolojilerin yöntemlerle sinerjik bir ilişkisi vardır ve araştırmacı tarafından savunulan felsefi duruşa göre sıklıkla farklı şekilde tanımlanırlar ⁶¹.

Bir araştırma ekibinin uygulamaya karar verdiği metodolojik yaklaşıma göre araştırma süreci belirlenir. Belirlenen analiz türüne göre araştırma yaklaşımı farklılaşır ve elde edilen bilgilerin önem derecesi değişir. Nitel araştırmaların;

- Etnografya,
- Temellendirilmiş/gömülü teori,
- Yorumlayıcı fenomenolojik analiz,
- Söylem analizi,
- Konuşma analizi,
- İçerik analizi,
- Anlatı analizi ve
- Diğer yöntemler

olmak üzere birçok farklı türü vardır. Nitel araştırma yöntemleri aşağıdaki şekilde gösterilmiştir (Şekil 4) ⁴.

Şekil 4. Nitel araştırma yöntemleri

Nitel araştırma yöntemleri, genellikle röportajları ve gözlemleri içerir. Bunların yanında vaka çalışmaları, anketler ve belge analizlerini de içerebilir. Nitel araştırmalar aynı zamanda, anlatı, fenomenoloji, temelli teori, eylem araştırması, vaka çalışması, etnografi ve içerik analizi gibi teorik perspektifi ifade etmek için kullanılan bir şemsiye terimdir.

2.1. Etnografya

Etnografya, 20. yüzyılın başlarında antropoloji disiplininden kökenini alan nitel araştırmaya yönelik bir yaklaşımdır. Etnografya, “*insanlar hakkında yazmak*” anlamına gelir. “*Ethnos*”, insanlar, ırk veya kültürel grup ve “*graphia*”, yazmak veya temsil etmek anlamına gelir^{22,39}. Kültürleri ve/veya halkları tanımlamaya yönelik araştırmalarda kullanılan metottur. Kültür belirlenirken kullanılan değişkenler, araştırma yapılan kişilerin coğrafya (belirli bir bölge veya ülke), din, sosyal ya da ailevi, paylaşılan deneyim gibi ortak olarak sahip oldukları hususları içerir.

Sağlık sektörü açısından örnek vermek gerekirse, araştırmacıların katılımcılara ait hakim kültür hakkında bilgi edinmeleri, bakım ortamını ve hasta bakımının niteliğini anlamalarına yardımcı olacağı için etnografik bir yaklaşım benimseyebilirler.

Örneğin, bir hastane odasında, mevcut personelin görevlerini genel alışkanlıklarıyla yerine getirmelerinin hatalı olabileceği ya da hasta güvenliğini olumsuz etkileyebileceği düşünülebilir. Etnografya yöntemi ile yapılacak araştırma ile araştırmacılar gerçek durumu ortaya koyabilir, uygulamalar gösterilebilir ve kültürel farkındalığın ve duyarlılığın geliştirilmesine katkıda bulunarak hasta bakımının daha güvenli bir şekilde sağlanmasına yardımcı olabilirler ⁴.

Etnografya, araştırmacının katılımcılarla birlikte sahada 6 ay ile 1 yıl arasında vakit geçirmesini gerektiren genişletilmiş saha çalışmasına dayanır. Son derece zaman alıcı ve zor bir yöntemdir. Araştırmacı genellikle katılımcı veya katılımcı olmayan gözlemci rolindedir. Veriler, resmî/gayri resmî görüşmeler, katılımcı veya katılımcı olmayan gözlem teknikleri kullanılarak toplanır ²².

Araştırmacılar topladıkları verileri, araştırmaya katılanların bakış açısı ile yorumlamaya (bu fenomenolojik yaklaşım olarak da bilinir) çalışırlar. Bu görüşlerin, kişinin kendisinin dışında başkaları tarafından “doğru” bir şekilde açıklamasını yapmanın ne kadar mümkün olduğu tam olarak bilinemez. Bu durum araştırmacının, katılımcıların dilini veya aksanını anlamakta sorun yaşadığı bir ortamda zorlayıcı olabilir. Böyle bir durumda şeffaf olmak iyi olur.

Etnografyada veri toplama ve veri analizi, eş zamanlı veya dönüşümlü olarak yapılır. Yani araştırmacılar genellikle bazı verileri toplar, bu verileri analiz eder, sonrasında daha fazla veri toplayarak ve bu verileri analiz ederek sahada geçirilen zamanın çoğunda bir döngü halinde gerçekleşir. Bu sürecin iyi bir şekilde devam edebilmesi için araştırmacının ne tür verileri nereden toplayacağını bilmesi gerekmektedir.

Özellikle yapılan araştırmalardan elde edilen bulgular yorumlanırken, araştırma yapılan yer/bölgeye ait kültürel yapı, değerler, gelenek görenekler vb. iyi bilinmeli ve yapılan yorumlarda yanlış bir yorum olmaması için gerektiğinde sahaya dönerek kontrol etmelidirler. Böyle bir yaklaşım, araştırmacının verileri inceleme yaptıkları nüfusun bakış açısı ile yorumlamaya çalıştığı anlamına gelir. Sonuçlar genel olarak yerel dil ve terminoloji kullanılarak (fenomeni tanımlamakta olduğu gibi) katılımcıların kendileri tarafından ifade ediliyormuş gibi sunulur ⁴.

Tüm nitel araştırmalarda olduğu gibi etnografik araştırmalarda da araştırmayı yürütmenin tek bir yolu yoktur. Etnografik araştırmalar, aşağıdaki adımlar takip edilerek yürütülür ¹⁶:

- Araştırma problemini incelemek için etnografik araştırmanın uygun bir yaklaşım olup olmadığı belirlenir. Eğer kültürel grubun nasıl çalıştığını tanımlamak ve inançları, dili, davranışları ve güç, direniş ve tahakküm gibi konuları araştırmak gerekiyorsa etnografya uygun bir yöntemdir.
- Çalışmak için uzun bir süredir bir arada olan ve böylece ortak dilleri, davranış kalıpları ve tutumları fark edilebilir bir kalıp haline gelmiş olan bir grup belirlenir.
- Grup hakkında çalışılacak kültürel temalar veya konular seçilir ve analizi yapılır. Temalar kültürleşme, sosyalleşme, öğrenme, biliş, tahakküm, eşitsizlik veya çocuk ve yetişkin gelişimi gibi konuları içerebilir.
- Kültürel kavramları incelemek için hangi tür etnografyanın kullanılacağı belirlenir.
- Grubun çalıştığı ve yaşadığı yerler hakkında bilgi toplanır. Bir etnografyada tipik olarak ihtiyaç duyulan bilgi türlerinin toplanması, araştırma alanına gitmeyi, alandaki bireylerin günlük yaşamlarına saygı duymayı ve çok çeşitli materyalleri toplamayı içerir.
- Bu analizin nihai ürünü olarak çalışan bir dizi kural veya model oluşturulur.

Etnografya ve vaka çalışmaları: Etnografya ile “vaka çalışması” da yapılabilir. Burada tek bir kişinin incelenmesi yapılabilir. Örneğin bir hasta odasında hasta güvenliği araştırılmak istendiğinde, araştırmacı bir hastanın hastanedeki odasında kalışını belgeleyebilir. Belirli bir süre boyunca, birden fazla kişinin katılımı ile gerçekleştirilecek araştırmalar ise genişletilmiş vaka çalışmalarıdır ve daha karmaşıktır.

Vaka çalışmaları ile yapılan araştırmaların sağlık veya sosyal hizmetler alanında çeşitli kullanımları bulunmaktadır. Örneğin, tek bir bölgede, sağlık ve sosyal hizmet birimleri tarafından birlikte yürütülecek hastane taburcu işlemlerinde irtibat planı gibi yeni bir hizmetin geliştirilmesi sürecinde vaka çalışması yapılabilir. Vaka çalışmalarının en geniş kullanım alanlarından biri, belirli bir bakım yaklaşımının değerlendirildiği çalışmalardır. Örneğin, genel gençlik kliniklerine alternatif olarak kurulmuş olan sosyal yardım bağlamında genç sağlık hizmetlerinin, yerel olarak gençlerin sağlığı üzerindeki etkileri (gençlerin sağlığının geliştirilmesi) ve diğer gruplarla işbirlikçi bağlantıların geliştirilmesi açısından değerlendirilebilir.

Vaka çalışmalarına yöneltilen eleştirilerden birisi, incelenen vakanın benzer durumları kesin olarak temsil edemeyeceği ve bu nedenle araştırma

sonuçlarının genellenemeyeceği şeklindedir. Böyle bir durumda, sınırları belirli olan bir durumu ayrıntılı olarak tanımlayan vaka çalışmalarının amacının yanlış anlaşıldığı düşünülebilir. Vaka çalışması özel ve bağlamsaldır. Aşağıda bir örnek verilmiştir ⁴:

“Örneğin, bir sosyal yardım genç sağlık hizmetinin yararlılığı bir dizi yerel faktör tarafından belirlenecek ve hizmetin değerlendirilmesinde bu faktörler dikkate alınacaktır. Hizmetin iyi çalışması, otomatik olarak hizmetin ülkenin başka bir yerinde de eşit derecede iyi çalışacağı anlamına gelmez, ancak genellenebilirliğin olmaması, hizmetin bulunduğu bölgedeki değerini azaltmaz. Ancak araştırmacıların veya yazarların, okuyucuların, anlatılan vakanın yeterince temsil edici veya kendi yerel durumlarına benzer olup olmadığına karar vermelerine yardımcı olacak kadar şeffaf olan, ne yaptıkları hakkında bilgi vermeleri gerekmektedir.”

2.2. Gömülü/temellendirilmiş teori

Gömülü teori, veri toplamayı şekillendiren ve bunları analiz etmek için açık stratejiler sağlayan sistematik bir araştırma yürütme yöntemidir. Bu yöntemin amacı, incelenen dünyadaki bir veya daha fazla temel kaygının soyut bir şekilde anlaşılmasını sağlayan bir teori oluşturmaktır. Gömülü teori yönteminde araştırmacılar, araştırma soru(lar)ını deneysel sorgulamaya başlamadan önce değil araştırma süreci sırasında belirlerler. Bu yöntemde verilerin eş zamanlı olarak toplanması ve analizinin yapılması ile araştırmacılar, sürekli olarak verilerden kavramlar geliştirebilir ve yeni ortaya çıkan kavramları detaylandırarak daha fazla veri toplayabilirler. Bu yöntemde araştırma sürecinde veriler üzerinde düşünme, yapılandırma ve verilerle etkileşim kurma imkânının olması, araştırmanın nasıl kapsamlı ve sistematik bir şekilde yürütüldüğünü ve elde edilen verileri şeffaf bir şekilde göstermesi açısından gittikçe daha fazla önemsenmektedir ^{22,58}.

Bu yöntem, araştırma literatüründe daha geniş ve yeni kavramlar üretilmesine yardımcı olur. Birçok araştırmacı gömülü teori araştırmalarını, yeni teori oluşturma, yeni bir çalışma alanının keşfedilmesi, önemli bir sürecin açıklanması ve anlaşılması, kamuoyuna sesini duyuramayan insanların sesini duyurmak, politika geliştirme, mesleki uygulamalara yönelik çıkarımlar sağlamak ve diğer amaçlar için kullanmaktadır ⁵⁸.

Glaser ve Strauss (1967), hastanelerde ölüm ve ölmeye ilişkin yaptıkları nitel araştırma için gömülü teori yaklaşımını kullanarak bu teoriyi geliştirmişlerdir (Glaser ve Strauss, 1965, 1968). Glaser ve Strauss, kendi dönemlerinde yapılan etnografik araştırmalarda, araştırmacıların ellerindeki önemli miktardaki verilerin derinlik ve zenginlikten yoksun olduğu

gerekeceğiyle, verilerin toplanması ve analizi işlemlerinin ayrı ayrı yapılmasına karşı çıktılar. Çünkü, araştırmacılar verilerin derinlik ve zenginliğindeki eksiklikleri fark ettiklerinde genellikle araştırma alanından ayrılmış ve çoğu zaman geri dönme imkanları kalmamıştır. Oysaki araştırmacılar verileri toplama aşamasında sistematik olarak sorgularlarsa, bu sorgulama daha sonrasında toplanacak veriler için bilgi verebilir⁵⁸.

Gömülü/temellendirilmiş teori, sosyal bir olgu hakkında teoriler oluşturmak için kayıtlı verileri yorumlayan tümevarımsal bir tekniktir. Bu yöntemde sürekli karşılaştırmalı analiz ile belirli kodlamalar yapılmakta ve metinler sınıflandırılarak kodlara (kavramlara), kategorilere (yapılara) ve ilişkilere bölünerek kategorize edilmektedir³⁶.

Gömülü teori çalışmaları genellikle görüşmelerle yapılmaktadır. Gömülü teori araştırmacıları, ilk görüşmelerde elde edilen verilerle ilk kodlama ile oluşturdukları verileri inceleyerek daha anlamlı sorular geliştirir ve önemli olacağını düşündükleri alanlarla ilgili yeni sorular sorarlar. Veriler ve analizler arasında ileri geri gitmek, yeni ortaya çıkan fikirlerin geçerliliğini kontrol etmeye, kabul edilen verilerin analitik düzeyini yükseltmeye ve onları daha kapsamlı bir şekilde desteklemeye yardım eder⁵⁸.

- **İlk kodlama:** Toplanan veriler, verilerin anlamlarına ve katılımcıların eylemlerine dikkat edilerek parçalara ayrılır ve verilere ilk kodlama yapılır. Bunun için ilk aşamada satır satır kodlama önerilmektedir. Böylece araştırmacı verilere tekrar bakmak istediğinde, verilere kolayca ulaşarak karşılaştırma ve veriler hakkında çözümleyici sorular sorma imkânı bulur. İlk kodlama hem araştırmacıların, araştırmaya katılanların tecrübelerini ve bakış açılarını anlamalarına yardım eder hem de araştırmacıların yapacakları sentezlerle literatüre yeni kavramların katılmasını sağlar. Bu araştırma metodolojisine uygun olarak hareket edildiği zaman, araştırmacıların olmasını öngördükleri araştırma sorusu ya da hipotezlerin bazen aksine sonuçların çıktığı da görülebilmektedir. Örneğin psikologların dayanıklılıkla ilgili yaptıkları oldukça fazla miktarda önemli çalışmalarda “dayanıklılık” kavramı, sürekli kriz yaşayan çaresiz insanlar olduğunda geçerli olmayabilmektedir.
- **Not yazma:** Gömülü araştırma teorisyenlerinin kodlama yaparken, yaptıkları kodlama ve bu kodlama ilgili akıllarına gelen sorular/hususular hakkında notlar alması gerekir. Araştırmacıların alacağı notlar, yapılacak geçici analizi de kapsamak üzere araştırmacının ilk taslağının kodlanması ile yazılması arasındaki ara adımdır. İlk notlar, araştırmacıların kodlarıyla ilgili, çözümleyici ve yöntemle ilgili sorular ya da tartışmalar, elde edilen veri maddeleri arasında karşılaştırmalarla ilgili olabilir.

Kodlama yapılırken bir kod öncelikle kodu oluşturan ve onu diğer kodlardan ayıran özelliklerine ve/veya karakteristiklerine göre tanımlanmalıdır. Araştırmacı hem kendisinin hem de araştırma katılımcılarının varsayımlarını inceler, özetler ve sınıflandırır. Kodların diğer kodlarla bağlantıları değerlendirilerek kaydedilir. Tüm kodlar aynı değerde değildir. Bazı kodlar somut ve açıklayıcı olduğu gibi bazıları daha analitik ve daha geniş bir veri yelpazesine sahiptir. Araştırma devam ettikçe alınan notlar daha kesin ve analitik hale gelir. Böylece araştırmanın kalitesi artar.

Satır satır kodlamayı ne kadar yapmalıyız? Kodlama sonucunda oluşan sınıflandırma ortaya çıktıktan sonra ve hangi kodların en önemli olduğu belirlendikten sonra satır satır kodlama durdurulabilir. En önemli kodlar, odaklanmış (temel) kodlar olarak tanımlanır. Bu kodlar diğer kodlara göre daha fazla veriye sahiptir. Odaklanmış kodlar, ana temalar kapsamında ilgili kodları kapsar ve araştırmanın analitik düzeyini yükseltir.

Daha sonra temel kodlardan hareketle büyük veriler elde etmek için değerlendirme yapılır. Odaklanmış kodlama, verilerden güçlü bir temel oluşturulmasını ve analitik sürecin hızlanmasını sağlar. Odaklanmış kodlar ile araştırmanın ilerleyen süreçlerinde takip edilecek geçici analitik kategorilerin oluşturulması sağlanır. Bu kategorilerin geçerli olup olmadığı, verilerin açıklanabilirliği ya da açıklanamayan hususların olup olmadığı sorgulanır.

Gömülü teoride odaklanmış kodlama yapmak, araştırma sürecinin her aşamasında yapılan kontroller gibi araştırma kalitesi artırılır. Odaklanmış kodlamayı kullanmak, yapılacak analizi hızlandırır ve analizde ortaya çıkan sorular cevaplanırken araştırma hedefi olan verileri toplamak için sonraki verilerin toplanmasına yardımcı olur. Bu nedenle gömülü teori yöntemi, araştırmacılara daha az veriyle daha fazla analitik güç verir⁵⁸. Fakat buna rağmen araştırmalarda çok küçük örneklerle çalışılması tavsiye edilmez⁶².

Nitel araştırmalar, araştırmacıların, verilerindeki açık ve örtülü süreçleri ayırt etmelerine imkân verir. Gömülü teori, anlamları ve eylemleri incelemesi, bunlar arasında nasıl bağlantı olduğunu göstermesi açısından araştırma süreçlerini açıkça ortaya koyar yani şeffaflık sağlar.

Gömülü teori araştırmacıları, araştırma sürecinin her aşamasında elde ettikleri verilerle karşılaştırma yapar, sonrasında kendi kategorileri arasındaki tekrar karşılaştırmalar yaparak devam eder. Elde edilen nihai bir kategori ve/veya kategorileri mevcut literatürle karşılaştırırlar.

Gömülü teori ile hangi verilerin elde edileceği önceden araştırmacılar tarafından bilinmediği için araştırmalarını tamamlarken sistematik bir literatür araştırması yapmaları gerekmektedir⁵⁸.

- **Teorik doygunluk:** Araştırma sürecindeki yinelemeli kontroller, araştırmanın analitik gücünü artırmaktadır. Gömülü teoride araştırmacılar kendi kategorilerini oluşturmak için veriler toplamaya çalışırlar. Ancak bu durum nicel araştırmalarda sıklıkla kullanılan temsili nüfus örneklemeleri ile çakışmaktadır. Gömülü teorik örnekleme ile temsili örneklemenin birbiriyle hiçbir ilgisi yoktur. Ortaya çıkan kavramsal kategoriler için “teorik doygunluk” denilen kavram önerilmektedir. Gömülü teorisyenler, teorik örnekleme sırasında daha fazla veriye ulaşmaya çalışmaktadırlar. Bu süreçte kategorilerle ilgili yeni özellikler ve/veya karakteristikler artık bulunmamaya başladığında doygunluğa ulaşırlar⁵⁸.

Teorik örnekleme ve teorik doyum, yinelemeli sürecin takip edilmesine ve oluşturulan kategorilerin verilerle kapsamlı bir şekilde kontrol edilmesine bağlıdır. Ancak araştırmacılar her katılımcıya her seferinde aynı soruları sorarlarsa, konuyla ilgili benzer hikayeleri ortaya çıkacaktır. Bu veri doygunluğudur ve nispeten az sayıda görüşmeyle ortaya çıkar. Ancak çalışmanın analitik gücüne katkısı nadiren olmaktadır.

Teorik örnekleme ve teorik doygunluk, araştırmacıların analizlerini güçlendirerek araştırmacıların araştırma sonuçlarında iddialı olabilmelerine imkân vererek çalışmanın kalitesine katkıda bulunurlar. Kısacası, gömülü teori araştırmalarının “güvenilir” olmasını sağlarlar⁵⁸.

Temel özelliği, bir olguya ilişkin verilerin toplanması ve analizi yoluyla yeni bir teorinin geliştirilmesidir. Gömülü teori, sağlığın teşviki ve geliştirilmesi ya da bakım sağlanması gibi sağlık ve sosyal bakım ortamlarında, mevcut sorunlara yeni bir bakış açısıyla yaklaşmamızı sağlayacak yeni teoriler uygulanmasını sağlayabilir.

Gömülü teoriyi geliştirmek için başta röportaj ve gözlem olmak üzere birçok veri toplama tekniği kullanılmaktadır. Literatür taraması ve döküman analizleri de önemli katkılar sağlamaktadır. Gömülü teorinin bazı temel özellikleri şunlardır⁴:

- **“Ortaya çıkma”ya odaklanma:** Teoride araştırma, araştırmacının üzerinde çalıştığı konu hakkında hiçbir şey bilmediği bir konumdan başlamalıdır. Böylece tüm kavramlar gerçek dünyadaki verilerden “ortaya çıkar”. Araştırmacının gerçekte araştırmayı planladığı bir proje için belirli öngörüleridir ancak bunlar genellikle bir hipotez olarak formüle edilmez.

- **Teorik örnekleme:** Örnekleme teorik olarak ilgili yapılara dayanır ve esnekliklidir. Sağlık sektöründen örnek vermek gerekirse hastaların, bakımının devamlılığı konusundaki görüşleri üzerine yapılan bir araştırmada, bilinen ve güven duyulan bir hekime danışmış olmanın önemli olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak araştırmacılar, hekime danışmamış kişilerle konuşmadıklarını fark ettiklerinde, gömülü teorik yaklaşımla araştırma yapıldığı için bu kişileri de araştırma örnekleme dahil edebildiler. Oysa nicel araştırmalarda araştırma başında belirlenen örneklem dışına çıkılamaz.
- **Veri toplama ve analiz eş zamanlı yürütülür:** Gömülü teoride araştırmacıların, araştırma sorusu ve veri toplamaya yönelik süreçlerini yeni bulgular gözden geçirebilmeleri için verilerin analizinin, veri toplama ile aynı anda gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Ancak gömülü teori araştırmalarını gerçekte bu şekilde yürütmek zordur. Örnek vermek gerekirse hem kaydedilen görüşmelerin yazıya geçirilmesi hem de kayıtların analiz edilmesi ciddi zaman alan bir süreçtir. Burada verileri yazıya geçirirken gözden geçirmek önemlidir.
- **Süreklili karşılaştırmalı yöntem:** Bu yöntem, nitel analizin nasıl yapılabildiğine ilişkin fayda sağlar ve gömülü teorinin diğer unsurlarından ayrı olarak kullanılabilir.
- **Teorik duyarlılık:** Teorik duyarlılık, verilerde neyin önemli neyin önemsiz olduğunu fark edebilme ve bunun sayesinde bu verilere anlam(lar) verebilme yeteneğidir. Saf gömülü teori yaklaşımı, bir araştırma yapmadan önce bu araştırmayla ilgili herhangi bir literatürün okunmaması gerektiğini ileri sürer. Böylece tamamen saf bir şekilde araştırmaya başlanmış olur.

2.3. Yorumlayıcı fenomenolojik analiz

Fenomenoloji, bir veya daha fazla bireyin sevilen birisinin ölümü, azınlık grubu üyesi olma, öğretim eylemi gibi bir olguyla ilgili farkındalıklarının ve deneyimlerinin tanımlanmasıdır. Fenomenolojik araştırmanın amacı, araştırma kapsamındaki katılımcıların yaşam dünyalarına ait bir görüş elde etmek veya onların geçmiş yaşantılarından edindikleri deneyimlerin ne anlam ifade ettiğini anlamaktır²².

Anlatısal bir çalışma tek bir bireyin yaşamını rapor ederken, fenomenolojik bir çalışma birkaç bireyin bir kavram veya olguya ilişkin yaşadıkları deneyimlerin anlamını açıklar. Araştırmacılar, örneğin kederin yaşanması gibi tüm katılımcıların ortak noktalarını tanımlamaya çalışırlar¹⁶.

Yorumlayıcı Fenomenolojik Analiz'in iki bileşeni vardır. *Birincisi fenomenolojiktir.* Yani araştırmaya katılanların tecrübelerine nasıl anlamlandırdıkları ve ne anlam yüklediklerini anlamaya çalışır. Burada araştırmacının katılımcıların anlamlandırdıkları deneyimlerine yorumlama yapması beklenmektedir. Sağlık hizmetlerinde psikoloji ve hemşireliğin bazı alanlarında popüler olarak uygulanmaktadır. Bakış açısı sübjektif durumlar olduğundan katılımcıların iç dünyasından bakış açılarını değerlendirir.

İkincisi yorumlayıcıdır. Katılımcıların iç dünyasından bakış açılarını ortaya çıkarmak istediğinden araştırmacı ile araştırmaya katılanlar arasındaki karşılıklı söyleşiyi kabul eder ve böylece hem araştırmacı hem de araştırılan işin içindedir. Araştırmacılar tarafından ortaya çıkan temaları kodlanarak, bağlantılar aranarak ve daha üst düzeyde temalar oluşturularak veriler elde edilir ⁴.

2.4. Söylem analizi

Söylem analizi metin ve konuşmaya odaklanır. Burada araştırmacılar, katılımcıların söylemlerinin nasıl ikna edici bir şekilde veya belli bir alandaki dünya görüşlerinin nasıl sunulduğu ile ilgilenirler. Burada araştırmacılar, katılımcıların kullandığı kelime kalıpları (kelime zenginliği) ve bu kelimeleri kullanma şekillerinden hareket ederler ⁴.

Söylem analizi, bağlama bağlı olarak yazılı metinlerin ve sözlü söylemin araştırılmasına yönelik birçok farklı yaklaşımı ifade edebilir. Dilbilim bağlamında genellikle metnin özelliklerini ve tutarlılığını ortaya çıkarmayı amaçlar ¹⁵.

Söylem analizinde kullanımdaki dil incelenir. Kayıtlı konuşmaların ayrıntılı transkripsiyonu, gazeteler, politika belgeleri vb. metinlerdeki dil kullanımı değerlendirilebilir. Araştırmacılar söylemin hem içeriği hem de işlevi ile ilgilenirler. Örneğin insanların çikolata yemedeki farklı bakış açıları incelenebilir. Burada araştırmaya katılan, kendisini iştahının kurbanı, çaresiz bir “çikolatakolik” olarak gören bir söylemi mi benimsiyor yoksa yedikleri çikolatanın miktarını kontrol etmeye çalışan bir kişiyi anlatan bir söylem mi benimsiyor? ⁴.

2.5. Konuşma analizi

Konuşma analizi, kısmen felsefi fenomenoloji geleneğine dayanan etnometodolojinin sosyolojik yaklaşımından ortaya çıkan bir metin analizi biçimidir. Etnometodoloji, insanların vaatlerde bulunmak ve müzakere etmek gibi günlük, olduğu gibi kabul edilen etkileşimleri nasıl gerçekleştirdikleriyle ilgilenir ⁶¹. Bu analiz türü, konuşmanın sosyal olarak nasıl organize edildiği ve bu organizasyonun nasıl başarıldığı ile ilgilenir. Bu analiz ancak “doğal

olarak meydana gelen” konuşmayla yapılabilir. Burada konuşma sırasında sosyal etkileşimin yapısal olarak nasıl organize edildiği, kayıtların ayrıntılı transkriptleri analiz edilerek, duraklamaların uzunlukları, tonlamalar vb. hususlar incelenerek araştırılır ⁴.

2.6. İçerik analizi

İçerik analizi, bir metnin içeriğinin (örneğin kimin neyi, kime, neden, ne ölçüde ve hangi etkiyle söylediği gibi) niceliksel veya niteliksel olarak sistematik analizidir ³⁶.

Başka bir tanıma göre ise içerik analizi, kalıpları, temaları, varsayımları ve anlamları belirlemek amacıyla belirli bir materyal grubunun dikkatli, ayrıntılı, sistematik bir şekilde incelenmesi ve yorumlanmasıdır. İnsanlar tarafından üretilen her şey içerik olabilir ³⁵.

İçerik analizinde vurgu, genel olarak diğer yöntemlerin çoğunda olmayan, kelimenin, ifadenin veya temanın oluşumundaki sayma/sıklık üzerinedir. Kodlama için çoğunlukla bilgisayar ile kullanılabilir bir şekilde belirli kurallar tasarlanır. Bu yaklaşım, özellikle gazete metinleri, açık uçlu sorulara verilen yanıtlar gibi belgeler analiz edilirken uygundur ⁴.

2.7. Anlatı analizi

Anlatı analizinde birisinin ne söylediği, sonrasında ne olduğu, kişinin kendisi için özel anlamı olan anların diğer yaşantılardan ayrımı, en ince ayrıntısına kadar anlatılır. Katılımcılar, konuşmalarının standart sorularla kesintiye uğratılması haricinde, uzun hikayeler halinde cevaplarını anlatırlar. Anlatı analizi, araştırma konusu olaylar etrafında anlatılan konuşmaları ifade eder. Bir konuşma analizinde anlatıcı, dinleyiciyi geçmiş bir zamana veya “dünyaya” götürür ve belirli bir noktaya değinmek için genellikle ahlaki bir konuyu anlatmak için o sırada olan olayları özetlerler ¹⁹.

Anlatı koleksiyonu kapsamında, araştırma katılımcısının anlattığı bir hikâye veya birden fazla kişi arasındaki bir konuşma, nitel araştırma için veri olarak kullanılabilir. Elde edilen veriler, tamamen doğal olarak oluşmalıdır. Yani yarı yapılandırılmış görüşme ya da odak grup görüşmelerindeki gibi şekillendirilmemelidir. Anlatı verileri bir çeşit görüşme sırasında da elde edilebilir. “Anlatısal görüşme”, görüşme yapılan kişiye örneğin kendi yaşam öyküsü veya yaşamının bir kısmını anlatmasını istemek gibi bir “üretken anlatı sorusu” ile başlatılır ⁴.

Anlatı araştırması, aşağıdaki adımlar takip edilerek yürütülebilir ¹⁶:

- Araştırma probleminin veya sorusunun anlatı araştırmasına uygun olup olmadığı belirlenir.

- Anlatacak hikayeleri veya yaşam deneyimleri olan bir veya daha fazla kişi seçilir ve onlardan bilgi alabilmek için ciddi bir zaman ayrılması gerekir.
- Bu öykülerin bağlamı hakkında bilgi toplanır.
- Katılımcıların hikayeleri analiz edilir ve ardından katılımcıların hikayeleri genel bir çerçeveye göre yeniden düzenlenir.
- Katılımcılar aktif olarak sürece dahil edilerek onlarla işbirliği yapılır.

Anlatısal görüşmenin ilk aşamasında, görüşme yapılan kişi aktif olarak dinlenilir. Görüşmeci anlatısını tamamladığında daha fazla bilgi edinmek için sorular sorulabilir. Son olarak “nasıl”, ve “neden” soruları sorularak anlatının bazı yönleri hakkında daha fazla bilgi elde edilebilir ⁴.

Bu analiz türünde araştırmacılar, araştırılanların kendileri ya da belirli olaylar hakkında anlattıklarına ya da hikâyelerine odaklanır. Burada yapılan anlatımdan ortaya çıkan temalar yerine, birinin hikayesinin belirli bir sıra olacak şekilde ortaya çıkmasına odaklanır. Bu analiz zaman alıcıdır ve çoğu zaman çok az sayıda vaka bulunur ⁴.

Anlatı analizi ile yapılan nitel görüşmelerde, genellikle konuşmanın çoğu kısmı anlatı değil, soru-cevap alışverişi, tartışmalar ve diğer söylem biçimlerinden oluşur. Nitel analiz yapılırken, verilen yanıtların küçük parçaları alınarak yorumlanır ve genelleme amacıyla bu metinler sıklıkla parçalara ayrılır. Genel olarak siyasi işkence ya da savaştan kurtulanlar ya da cinsel suçlara maruz kalanlar susarlar ve/veya susturulurlar. Çünkü anlatmak ve dinlemek oldukça zordur ¹⁹.

2.8. Özet ve terimlerin kullanımına ilişkin uyarı

Nitel araştırma yaklaşımları çok kapsamlı bir liste oluşturmazlar. Bazı araştırma yöntemlerinde nitel veya nicel yaklaşımlar birlikte kullanılabilir. Nitel araştırmalarda çoğu zaman “tematik analiz” ya da “içerik analizi” terimleri kullanılmaktadır. Ancak hangi tema ya da içeriğin analiz edildiği belirtilmektedir. Bu nedenle bu analizlerin ayrıntılı bir şekilde belirtilmesi oldukça yararlı bir yöntemdir. Nitel araştırma yapan yazarlar arasında terimler çeşitli şekillerde kullanıldığı için birçok nitel araştırma yaklaşımı arasındaki farkı anlamak ilk başta zor olabilir. Kullanılan terimler arasındaki farklılıklar çok incedir ve genellikle araştırmacıların felsefi duruşu, orijinal araştırma sorusu, incelenen kişi ya da durum, verilerin analiz edilme, yorumlanma ve sunulma şekli ile ilgilidir ^{4,63}.

Nitel Araştırmalarda Veri Toplama Yöntemleri

Bu bölümde röportaj, odak grup görüşmeleri, gözlem gibi nitel araştırmalarda kullanılan veri toplama yöntemleri açıklanacaktır.

1. Veri Toplama Özellikleri

Nitel araştırmalarda araştırmacılar insanların yaşamlarını nasıl anlamlandırdıklarını anlamaya çalışırlar. Bu amaçla;

- “*Kişilerin kendi yaşamları için varsayımları nelerdir?*”
- “*Neleri olduğu gibi kabul ederler?*”
- “*Bu insanlar nelere tepki gösterirler?*”
- “*Bu kişilerin yaşam deneyimleri nedir?*”
- “*Deneyimlerini nasıl yorumlamaktadırlar?*”
- “*Yaşadıkları dünyayı nasıl yapılandırmaktadırlar?*”

gibi soruları araştırırlar ¹³.

Creswell’e (2007) göre nitel bir araştırmada araştırma sürecindeki veri toplama faaliyetleri bireyin ya da grubun bulunması, veri depolama, saha sorunlarını çözme, bilgilerin kaydedilmesi, veri toplama, amaçlı örnekleme, erişim kazanmak ve rapor vermek aşamalarından oluşmaktadır. Nitel bir araştırmada araştırma sürecindeki sorgulama ve araştırma tasarımı Şekil 5’de gösterilmiştir ¹⁶:

Şekil 5. Veri toplama faaliyetleri

Nitel araştırmalarda merak edilen önemli sorulardan birisi de araştırma sürecinde araştırmacının varlığının katılımcıların davranışlarına etki edip etmediğidir. Bu konudaki genel görüş etkilediği yönündedir. Bu duruma “gözlemci etkisi” denilmektedir. Ancak bu etki sadece nitel araştırmalarda değil nicel araştırmalarda da vardır. Örneğin görüşlerin ölçüldüğü anketleri dolduran insanların da anketi doldurduğu sırada davranışları değişmektedir. Ya da insanlara “denek” gibi davranılması durumunda, onlar da her zaman davrandıklarından farklı bir şekilde yani bir denek gibi davranırlar. Burada asıl soru bir bireyden, görüşü talep edilmeden görüşünün alınıp alınamayacağıdır. Ancak herşeye rağmen nitel araştırmacıların “gözlemci etkisi”ni hafife almamaları gerekmektedir. Bu etkiyi hafifletmek için uygulayıcıların, katılımcılarla göze batmayacak ve tehditkâr olmayan bir biçimde etkileşim içinde olmaları, görüşmelerini doğal bir ortamda yapmaları gerekmektedir⁷.

Nitel araştırmacılar, insanların doğal ortamlarında ne şekilde davrandıkları ya da nasıl düşündükleriyle ilgilendikleri için araştırmaya katılanların araştırmacıları fark etmediği zaman veya araştırmacılar yokken nasıl davranıyor ya da düşünüyorlarsa araştırma sürecinde de katılımcıların mümkün merteye aynı şekilde davranmaları ya da düşüncelerini ifade etmelerini sağlamaya çalışırlar.

Nitel araştırmacılar, araştırmalardaki “gözlemci etkisi”ni önleyemezler veya çalışmak istenilen “*doğal ortam*” ile “*araştırmacının hazırladığı ortam*” arasında istenilen uyum olmayabilir. Ancak araştırmacılar, bu etkiyi samimi bir ortam oluşturarak toplumsal yaşamın doğasına uygun olarak ilave bilgiler üretmek için değerlendirebilirler ⁷.

2. Veri Toplama Yöntemleri

Nitel araştırmalarda veriler rakamlardan ziyade sözlü ifadeler şeklindedir. Araştırmacılar, araştırmayı planladıkları ortamda gözlem yaparak yapabilecekleri gibi görüntü kaydı yaparak da gerçekleştirebilirler. Bazı araştırmacılar ise birden fazla yöntem kullanabilirler. Nitel araştırmalarda veriler görüşmeler, görüşmelerin dökümleri, saha notları, görüntü ve ses teyp kayıtları vb. aracılığıyla toplanır.

2.1. Görüşme

Görüşme yönteminde, kişiler arasında karşılıklı soru ve cevap, tartışma ya da sohbet şeklindeki iletişim yöntemleri ile veriler toplanmaktadır. Yapılış biçimine göre yüz-yüze, telefonla, internet yardımı ile web tabanlı olarak görüşmeler yapılabilir. Elbette her görüşme yönteminin kendisine göre avantajları ya da sakıncaları vardır ⁶⁴.

Görüşmeler, ana hatlarıyla belirlenmiş belli başlı sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış soru formlarının kesin bir sıra kullanılarak sorulmasıyla gerçekleştirilebileceği gibi serbest akışlı bir konuşma gibi tamamen yapılandırılmamış bir şekilde de gerçekleştirilebilir. Yarı yapılandırılmış soru formları rehberliğinde yapılacak görüşmelerde genellikle araştırmacının ele almak istediği konu ile ilgili olarak bir takım açık uçlu sorular içeren “Yarı yapılandırılmış soru formları” kullanır ^{4,13}.

Yarı yapılandırılmış soru formlarında soruların açık uçlu olması önemlidir. Çünkü açık uçlu sorular sayesinde araştırılan konu hakkında belirli tanımlamalar yapılabileceği gibi görüşmeci ve görüşülen kişinin araştırılan konu hakkında daha ayrıntılı olarak tartışabilmesine ve derinlemesine bilgi alınabilmesine imkan sağlar. Bu özellik belki de nitel araştırmaları nicel araştırmalardan ayıran en önemli özelliklerden birisidir.

Görüşme yönteminde eğer görüşülen kişi sorulara kısa cevap verir ya da cevaplamakta sıkıntı olur düzgün cevaplayamazsa ya da soruları anlamazsa görüşmeci, görüşülen kişinin soruyu biraz daha ayrıntılı bir şekilde düşünmesini teşvik etmek için ipuçları veya yönlendirmeler kullanabilir ^{4,27}.

Yarı yapılandırılmış bir görüşmede, görüşmeci daha önce karşılaşılmamış bir cevap alırsa aldığı bu cevabı detaylandırabilmek için görüşme yapılan kişiye alınan cevabı detaylandırabilecek başka sorular da sorabilir. Örneğin;

Görüşmeci: “Hükümet politikasındaki değişikliklerin genel muayenede doktorun işini değiştirip değiştirmedigine dair düşüncelerinizi duymak isterim. Sizin işiniz biç değişti mi?”

Görüşülen kişi: “Kesinlikle! Öncelikle iş yükü arttı.”

Görüşmeci: “Bu nasıl oldu?”

Yarı yapılandırılmış görüşmelere hazırlık: Görüşmeci, bilgi almak istediği konuların bir listesini oluşturur. Ancak bu liste görüşmeyi kısıtlamamalı, görüşmeci ya da görüşülen kişinin ilgi duyduğu/araştırılan hususları hassas ve esnek bir şekilde ortaya çıkarmaya imkân vermelidir ⁴.

Ayrıca görüşmeyi yapan kişi, hazırlık kapsamında görüşülen kişinin bu hususu anlayıp anlamadığı, herhangi bir sorusunun olup olmadığı, onay formunun imzalanıp imzalanmadığı, ses kayıt cihazının açık olup olmadığı gibi görüşme sırasında kendisine rehberlik yapabilecek yazılı bilgilendirme broşürü hazırlayabilir ⁴.

Görüşme yöntemi ile veri toplarken araştırmacının, cevaplayanın verdiği yanıtları tarafsız olarak anlamaya çalışması gerekir. Bunu sağlamak için eğer görüşme yöntemine katılanlar onay vermişse kayıt cihazına kaydederek daha sonra araştırmacı ve/veya araştırma ekibinin başka bir uzmanı ile değerlendirmek faydalı olabilir. Ancak bu durumda da katılımcıların beden dilinin ses alma cihazı üzerinden değerlendirilmesi mümkün olmayabilir ²⁷. Nitel araştırmacıların bu hususlara özellikle dikkat etmesi gerekmektedir.

Nitel araştırmaları başarılı bir şekilde yürütmek kolay değildir. İyi bir nitel araştırma görüşmesi yapabilmek için görüşmecinin dinleme yeteneğinin iyi olması, görüşme yapılan kişiyi rahatlatabilmesi, görüşülen kişinin araştırma yapılan konu ile ilgili görüşlerini ya da duygularını gerçekten ifade edebilmesini sağlayacak şekilde görüşmeyi yönetebilmesi gerekir. Bunun için iyi bir ortam seçilmelidir. Ortamın sessiz ve rahat bir yer olması gerekir. Görüşmecinin, görüşme yapılan kişiye rahat bir şekilde yaklaşabilmesi ve kabul edilmesi için giyim kuşamına ve tavırlarına dikkat etmesi gerekir ⁴.

Nitel araştırmalarda genelde görüşmeler ses kaydına alınarak kayıtlanmaktadır. Bu amaçla kullanımı daha kolay olduğu için dijital ses kayıt cihazları kullanılmaktadır. Eğer araştırma konusu kapsamında görüşme yapılan kişilerin jest, mimik gibi sözsüz ifadeleri de önemliyse görüşmeler videoya da kaydedilebilir. Ancak uygulamada video kaydı için ilgili etik

kurul(lar)dan onay almak hatta onay alınsa bile görüşülen kişilerden onay almak daha da zor olabilmektedir ^{4,6}.

Nitel araştırma gerçekleştirmenin bir başka yolu da E-posta aracılığıyla görüşme yapmaktır. Bu yöntem katılımcıların söyleyecekleri şeyleri düşünebilmelerine imkân verdiği için kısmen niteliksel olarak farklı farklı cevaplar verilebilmesini mümkün kılmaktadır ^{4,64}.

Nitel araştırma yapılırken dikkat edilmesi gereken bir diğer husus ta görüşmecinin araştırma kapsamında yaptığı tüm işleri günlük tutar gibi kayıt altına almasıdır. Bunun için alan notları şeklinde her görüşmeye ilişkin gözlem ve izlenimlerin, görüşme gerçekleştikten sonra mümkün olan en kısa sürede kayıtlanmalıdır ⁴.

2.2. Odak Grup Görüşmeleri

Odak grup görüşmeleri, görüşme yöntemi ile benzerlik göstermektedir. Farklı olarak odak grup görüşmelerinde, katılımcıların birbirleriyle nasıl etkileşime girdiği, görüşme sırasında katılımcıların birbirlerinin ifade edilen fikirlerinden nasıl etkilendiği görülebilir ve analiz edilebilir ⁴.

Odak grup görüşmelerinde de görüşme yönteminde olduğu gibi yarı yapılandırılmış soru formları kullanılabilir, belirlenmiş konu kılavuzlarını kullanılabilir. Odak grup görüşmelerinde birden fazla insanın katılımının olması nedeniyle katılımcıların bir araya getirilmesi daha zor olabilir. Buna bağlı olarak görüşme yöntemine göre daha fazla maliyetli olabilir ve daha ağır ilerleyebilir. Bu görüşmelerde birden fazla insanın katılımının olması görüşmeci tarafından yönetimi daha zorlaştırabilir ⁴.

Odak grup görüşmelerinin, yaklaşık 8 kişinin katılımı ile yapıldığında faydalı olacağı kabul edilmektedir. Ancak bir veya iki kişinin gelmemesi gibi durumlar nedeniyle bu toplantıların gerçekleştirilmesi kolay değildir. Katılımcılardan bazılarının eksik olması ihtimali nedeniyle daha fazla kişinin davet edilmesi halinde daha fazla kişinin katıldığı odak grup görüşmelerinin yürütülmesinde zorluk olabilir. Aksi durumda, örneğin 2-3 kişi gelmesi durumunda ise görüşme iptal edilemeyecek ancak odak grup görüşmesinden elde edilmesi amaçlanan bilgiler ya da grup üyelerinin etkileşimi elde edilememiş olacaktır ⁴.

Odak grup görüşmelerinde de yine görüşme yönteminde olduğu gibi katılımcıların rahat edebileceği ya da rahat hissedebilecekleri ortamda yapılmalıdır. Görüşmenin yapıldığı saat mesai saatinde mi yoksa mesai saati dışında mı? Mesai saati dışında yapılan görüşmelerde katılımcıların çocuklarının bakıcı sorunu var mı? Odak grup görüşmesi katılımcıların

kurumları dışında yapıldıysa otopark sorunu var mı? Başarılı bir odak grup görüşmesi için bunlara benzer sorunların göz ardı edilmemesi gerekir. Aksi takdirde bu tarz sorunlar varken yapılacak görüşmelerde katılımcılar bir an önce toplantının bitmesi için acele edecekler ve araştırılan konu hakkında kapsamlı ve gerçek düşüncelerini ifade edemeyeceklerdir. Görüşmelerde, katılımcıların odak grup görüşmesi başlamadan önce birbirleriyle tanışmalarına imkân sağlaması, ortamın yumuşatılması ve görüşmenin daha olumlu bir şekilde gerçekleştirilmesi açısından ikram yapılması yararlı olabilir ⁴.

Odak grup görüşmesinin yapılmasına başlamadan önce ön hazırlıklar kapsamında yapılması gereken en önemli hususlardan birisi “temel kuralların” belirlenmesidir. Bu kurallardan birisi gizlilik ilkesidir. Bu araştırmanın planlanması ve etik kurul başvurusu aşamasında iyi bir şekilde planlanmalıdır. Odak grup görüşmesine katılan üyeler gizliliğe inanamazlar ve güvenmezlerse açıkça konuşamazlar. Bu nedenle odak grup görüşmesine başlamadan önce yapılacak tartışmanın içeriğinin yalnızca orada bulunan katılacaklar tarafından bilinmesi ve başka kişilerle paylaşılmasının beklendiği mutlaka belirtilmelidir. Katılımcıların da bu konuda hemfikir olduklarını belirtmeleri gerekir. Bazı durumlarda da katılımcılar bir anlamda oto sansür yapar gibi isim belirtmek yerine “X kişisi”, “Y Kurumu” vb. ifade şekli ile düşüncelerini ifade edebilirler ⁴.

Temel kurallardan bir diğeri ise odak grup görüşmesinde görüşmecinin, yani araştırmayı yapan kişinin aynı zamanda kolaylaştırıcı (moderatör) fonksiyonunun olmasıdır. Bu çerçevede görüşmeci, görüşme yapılan tüm kişilerin kendilerini ifade etmelerini sağlamalı ve kayıtlamayı, kimin ne konuştuğunu sağlıklı bir şekilde yapabilmek için aynı anda birden fazla kişinin konuşmasını önleyebilmelidir ⁴.

Bir diğeri temel kural, eğer odak grup görüşmesi videoya kaydedilmiyorsa bir gözlemcinin olması daha iyi olabilir. Bu gözlemci hangi görüşmecinin ne söylediğini not edebilir. Odak grup görüşmesine katılan tüm katılımcıların bir sayı veya harfle kodlanması ve yaptıkları katkıların ilk veya iki kelimesinin yanında tanımlanmış olan bu kodların belirtilmesi gerekir ⁴.

Son olarak odak grup görüşmesine başlamadan önce görüşmenin planlanan tamamlanma süresinin mutlaka belirtilesi ve katılımcıların da bunu onaylaması gerekir ⁴.

2.3. Gözlem

Nitel araştırmalar genelde merkezinde insanın olduğu araştırmalarda kullanılmakla birlikte her zaman insanlarla doğrudan etkileşimi gerektiren araştırmalar olmayabilir.

Gözlem yönteminde insan davranışlarını doğal ortamı içinde gözlemlenir. Gözlem yöntemi derinlemesine ve ayrıntılı bilgi edinilmek istendiği zaman kullanılan yöntemlerden birisidir. Görüşülen bireyin doğru yanıt vermediği ve doğru cevapları sakladığı konusunda çekincelerin olduğu durumlarda özellikle tercih edilir ²⁷.

Gözlem, “*verilerin başka yollarla toplanamadığı veya başka yollarla toplananların değerinin sınırlı olduğu veya doğrulanmasının zor olduğu*” durumlarda kullanılmaktadır. Örneğin, görüşmelerde katılımcılar belirli durumlarda nasıl davrandıklarını anlatabilirler ancak anlattıklarını gerçekten yaptıkları her zaman doğru olmayabilir. Böyle bir durumda gözlem yapmak daha uygun olabilir. Gerçekte nasıl davrandıkları ancak gözlem yoluyla tam olarak anlaşılabilir. Örneğin sağlık personeli ile hasta arasındaki etkileşimler gözlem yöntemi ile incelenebilir. Bu yöntemde hastanın iznine alınarak video kayıt yapılarak hem hasta hem de ortam ve mimikler tekrar tekrar izlenebilir. Gözlem aynı zamanda elde edilen bilgilerin doğrulanması veya geçersiz kılınmasını da sağlayabilir ^{4,27}.

Gözlemler doğal ya da yapay ortamlarda yapılabilir. Sağlık sektöründen örnek vermek gerekirse hastane ortamında çalışanların performansları günlük hizmetlerin sunumunda (doğal ortam) gözlemlenebileceği gibi hastane ortamındaki aydınlatma, havalandırma, sosyal faaliyetler, çalışma saatleri gibi çeşitli koşullar değiştirilerek (yapay ortam) de gözlemlenerek veriler toplanabilir ⁶⁴.

2.3.1. Gözlem yönteminin kullanıldığı durumlar

Bazı araştırmalarda, sağlıkla ilgili ihtiyaçların değerlendirmesi, yerel olarak bir bölgenin temel özelliklerinin araştırılması, bir araştırma projesinin yürütüldüğü ortam hakkında bilgi alınması gibi insanların yerine çevrenin gözlemlenmesi gerekebilir ⁴. Örneğin;

- *Araştırılmak istenilen ortam:* Bir çocuk koğuşuyla ilgili etnografik bir çalışmada, koğuşun düzeni veya insanların nasıl giyindiği hakkında bilgi,
- *Coğrafi bir bölgenin temel bileşenleri:* Bir bölgenin şehir içi, kentsel, kırsal olup olmadığı, coğrafi konum, nüfus büyüklüğü, ana endüstriler, konut türü,
- *Hizmetlerin kullanılabilirliği:* Hastaneler, çeşitli sağlık kuruluşları, eğlence merkezleri, alışveriş merkezleri gibi kurum ve kuruluşların sayısı, türü ve konumu.

2.3.2. Gözlem yoluyla veri toplama teknikleri

Nitel araştırmalarda gözlem yoluyla araştırma yaparken yazarak kayıtlama, video kaydı ve insanlar tarafından yapılan eserler yoluyla veriler toplanmaktadır ^{4,23}:

- *Yazarak kayıtlama*: Araştırmacılar buldukları ortamda gördüklerini, tüm açıklamaları vb. dikkatli bir şekilde not defterine kaydederler. Araştırmaya katılanlarla gayri resmi konuşma ve etkileşimler de bu yöntemin önemli bir bileşenidir ve alınan notlara olabildiğince detaylı bir şekilde dahil edilmelidir. Bu yöntemin bazı sakıncaları vardır. Araştırmacı, en son fark ettiği hususu yazdığı için daha önce fark ettiği gözlemleri kaçırabilir. Bir başka husus araştırmacının dikkatinin belirli bir olaya veya özelliğe odaklanmış olmasıdır. Böyle bir durumda, aynı derece hatta daha önemli olan bazı hususların fark edilememesidir.
- *Video kaydı*: Bu yöntem sayesinde gözlemci, araştırmayı yaptığı sırada not alma görevinden kurtulur ve video kaydını tekrar tekrar izleyebilir. Bu yöntemin belirli kısıtlılıkları da vardır. Sosyal bir varlık olan insanlar, video kaydından etkilenerek olağan davranışlarını sergileyemezler. Ayrıca filme alınmaktan kaçınabilirler. Bu sorun, kameranın sabit bir yere yerleştirilmesiyle azaltılabilir. Ancak video kaydındaki temel sorunlardan birisi de yalnızca kameranın görüş alanındaki olaylar kaydedilebilir. Bu da muhtemel gözlem aralığının sınırlı olması ve belki de sonuçların çarpıtılmasına yol açabilir.
- *Eserler*: Fenomenler açısından önemli olduğu için artefaktlar (genel olarak insan eliyle yapılan şey, sanat eseri, yapı anlamına gelmektedir), incelenmekte olan bir fenomen hakkında bilgilendirici nesnelere olabilir. Örneğin, belirli bir klinikte bulunan doktor ekipmanları, huzur evlerindeki asılı sanat eserleri olabilir.

Nitel araştırmalarda gözlem yöntemi ile veri toplanırken dikkat edilmesi gereken bazı hususlar vardır. Bu hususlar arasında kişilerin genel görünümü, sözlü ve fiziki davranışları, araştırma alanındaki insan trafiği vb. yer almaktadır. Gözlem yönteminde, etkili bir şekilde katılım için araştırmacının genellikle insanlarla kaynaşması, katılımcılarla etkileşim halinde olması ve iyi bir bilgi kaynağı olabilecek kişileri keşfedebilmesi gerekmektedir. Gözlem yöntemi ile veri toplanırken dikkat edilmesi gereken hususlar Tablo 7'de gösterilmiştir ²³;

Tablo 7. Gözlem yöntemi ile veri toplanırken dikkat edilmesi gereken hususlar

Kategori	İçeriği	Araştırmacıların dikkat etmesi gerekenler
Dış görünüş	Giyim, yaş, cinsiyet, fiziksel görünüş	Meslek, sosyal statü, sosyo-ekonomik sınıf, din veya etnik köken gibi araştırmanın katılımcılardan biri olduğunu gösterebilecek herhangi bir şey
Sözlü davranış ve etkileşimler	Kim kiminle ve ne kadar süreyle konuşuyor, Etkileşimi kim başlatıyor, Konuşulan diller veya lehçeler, Ses tonu	Konuşmacının cinsiyeti, yaşı, etnik kökeni ve mesleği, Etkileşim dinamikleri
Fiziksel davranış ve jestler	İnsanlar ne yapıyor, Kim kiminle etkileşime giriyor ya da girmiyor?	İnsanların farklı duygularını iletme için bedenlerini ve seslerini nasıl kullandıkları, Bireylerin davranışları, birbirlerine karşı hisleri, sosyal statüleri veya meslekleri hakkında ne ifade ediyor?
Kişisel alan	İnsanların birbirine ne kadar yakın durduğu	Bireylerin kişisel alanla ilgili tercihleri ilişkileri hakkında neler öneriyor?
İnsan trafiği	Gözlem alanına giren, çıkan ve orada vakit geçiren kişiler	İnsanların girip çıktığı yerler, Ne kadar süre kaldıkları, Kim oldukları (etnik köken, yaş, cinsiyet), Yalnız mı oldukları yoksa eşlik mi ettikleri, İnsanların sayısı
Öne çıkan insanlar	Başkalarından çok fazla ilgi gören kişilerin belirlenmesi	Bu bireylerin özellikleri, Onları diğerlerinden ayıran özellikler, İnsanların onlara danışması ya da başkalarına yaklaşması, Yabancı gibi görünüp görünmedikleri veya orada bulunan başkaları tarafından iyi tanındıkları

Nitel araştırmalarda gözlem yönteminde, araştırmacı ne kadar iyi gözlem yapar, açıklamaları yazar ya da notları alırsa o kadar kaliteli veriler elde edilmiş olur. Bunun için araştırmacının insan davranışlarını nasıl ölçeceğini bilmesi, tarafsız olması, iyi notlar alması, kısaca gözlem yöntemi ile ilgili bilgili ve tecrübeli olması gerekir.

2.4. Saha Notları

Nitel araştırmalarda saha notları, araştırmacının alandan verileri toplarken ya da verilerle ilgili görüşlerini belirtirken, gördükleri, duydukları, deneyimleri ve düşüncelerini yazılı olarak ifade etme yöntemidir. Saha notları aynı zamanda araştırma alanı ile ilgili ipucu ve delil olarak kabul edildiği için çok önemlidir. Bu nedenle özenle ve sistematik bir şekilde tutulmalıdır. Kişilerin kıyafet, fiziksel özellikleri, konuşma tarzları gibi özelliklerinin olabildiğince gerçeği yansıtacak şekilde yazılması gerekir. Ayrıca fiziksel ortamın planlar, krokiler, fotoğraflar vb. unsurlarla detaylı bir şekilde tanımlanması gerekir. Böylece okuyucuların ortam hakkında fikir sahibi olması sağlanmış olur. Saha notları alınırken eğer ortam uygun değilse, notlar kısaca alınır ve sahadan ayrıldıktan sonra ayrıntılar tamamlanır¹³.

2.5. Belgelenmiş Materyallerin Toplanması

Bu kapsamda yazışmalar, mektup, günlük, şikâyet dilekçeleri, fotoğraf, dokümantasyon vb. belgelenmiş materyaller bulunmaktadır. Bu yöntem nitelikle ilgili durumlarda çok değerli bilgiler elde etmeye yarar ve yöntemin nerdeyse hiç maliyeti bulunmamaktadır.

Doküman incelemesi, araştırma yapılması düşünülen olgu ya da olayların bilgilerini içeren yazılı materyallerin analizini kapsar²⁷.

Ancak bu yöntem ile güvenilir veri toplamak ve analizleri doğru bir şekilde yapabilmek için araştırmacının yöntem hakkında eğitilmiş ve deneyimli olması gerekir. Şikâyet dilekçeleri, kamera kayıtları ve gazete haberlerinin konusu, nadir de olsa hizmetlerin kalitesi açısından çok önemli olan ve araştırmalar ile belirlenemeyen ya da ortaya çıkarılamayan birtakım olaylar ortaya çıkarılabilir⁶⁴. Bu yöntemlerde diğer veri toplama yöntemlerinde olduğu gibi etik ilkelere özellikle dikkat edilmelidir. Aşağıda dokümantasyon, günlük, fotoğraflar, duyuru panoları ile ilgili bilgiler verilecektir⁴:

- *Dokümantasyon*: Birçok yazılı materyalden niteliksel bilgi elde edilebilir. Bunlar, etnografya araştırmalarında gerekli olabileceği gibi örgütsel bir yapının felsefesini anlamak için faydalı olabilir. Bu kapsamda politika belgeleri, yıllık raporlar, toplantı tutanakları, web siteleri, e-posta dizileri, mektup, vaka notları örnek olarak gösterilebilir.
- *Günlük*: Günlük girişleri geriye dönük olarak kullanılabilir. Günlük tutanlar kendileri için önemli olan şeyleri yazacaktır. Örneğin sağlık sektörü açısından bakıldığında, diyet, ilaç tedavisi, sağlık hizmetleriyle etkileşimler ya da herhangi bir konuda kişilerin düşünceleri günlük

tutarak kayıtlanması suretiyle araştırmaya katkı sağlanabilir. Günlükler yazılı olarak tutulamıyorsa sesli günlükler kullanılabilir.

- *Fotoğraflar*: Fotoğraflar ile tek bir çekim ya da bir dizi çekim ile yakalanacak görüntülerle bilgiler toplanabilir. Kıyafetler, mahalleler, binalar vb. şeylerin görüntülerine ait fotoğraflar ile örneğin belirli bir zaman dilimindeki mesleki ilişkilere ilişkin teori geliştirilerek analiz edilebilir. Fotoğraflar hem araştırma amaçlı olarak üretilebilir hem de mevcut fotoğraflardan analizler yapılabilir.
- *Duyuru panoları*: Duyuru panoları da nitel araştırmalar için kıymetli bir veri kaynağı olabilir.

Doküman incelemesi, günlük, fotoğraflar vb. belgelenmiş materyallerin incelenmesi sürecinde de başarılı çalışmalar yapılabilmesi için araştırmacıların bilgi ve deneyim sahibi olması gerekir.

2.6. Anketlerdeki Açık Uçlu Sorular

Nitel araştırmalarda amaç keşif yapmak olduğu için açık uçlu sorular tercih edilir. Ayrıca anket aracılığıyla yürütülen nicel bir araştırmada da katılımcılara kapalı uçlu sorular sorulması nedeniyle katılımcıların atlayabileceği, kaçırılacak bazı düşünceleri yakalayabilmek için açık uçlu sorularla katılımcıların düşüncelerini açıklayabilmelerine imkan sağlamak yararlıdır²². Böylece araştırmaya katılanların görüş ve önerilerini genellikle anketlerdeki boş yerlere, bazen de bu sorular için cevap yazabilmeleri için boş yer bırakılarak bu boşluklara yazmaları istenmektedir. Bu şekilde elde edilen veriler, bir nitel görüşme veya odak grup çalışması planlayan araştırmacılara iyi bir rehberlik sağlayabilir. Ancak katılımcılar bazı noktalarda yeterli bilgi vermezse bu hususun aydınlatılmasını isteme fırsatı olmaması önemli bir dezavantajdır⁴.

Nitel Araştırmalarda Analiz

Nitel bir araştırmada verilerin analizi, toplanan verilerin sistematik bir şekilde özetlenmesi ve sonuçların en önemli özellikleri içerecek şekilde sunulmasını gerektirir. Nicel araştırmalarda yapılacak analiz, değişkenlerin sıklıklarının özetlenmesini, değişkenler arasındaki farkların ve sonuçların istatistiksel önemini (başka bir ifadeyle sonuçların tesadüfen oluşmadığını) tahmin etmede kullanılan istatistiksel testleri içermektedir. Bunlar temel olarak elde edilen verilerde bir şeyin ne sıklıkta görüldüğünün sayılması ve sonuçta bir ölçümün diğerleriyle karşılaştırılması yoluyla gerçekleştirilir ^{4,65}.

Nitel araştırmalarda konuşma metinleri, bazen belgeler, ses kayıtları gibi oldukça fazla veri olduğundan araştırmacıların bu kadar çok ve çeşitli veri içinden araştırılan konuyu en iyi şekilde açıklayan verileri belirlemesi çok önemlidir.

Verileri analiz etmek, sistematik olarak organize etmek, entegre etmek ve incelemek anlamına gelir. Araştırmacı bunu yaparken belirli ayrıntılar arasındaki kalıpları ve ilişkileri inceler, belirli verileri kavramlara bağlar ve genel eğilimleri veya temaları oluşturur ⁴⁹.

Nitel araştırmalarda da nicel araştırmalarda olduğu gibi “büyük resim” keşfedilmeye çalışılır. Ancak bunu bulmak için sınıflandırma, özetleme ve tablolama amacıyla sözel veya davranışsal verilerin kategorize edilmesinden oluşan farklı teknikler kullanılır. Analiz sonunda birçok sonuç ve önemli bulgular elde edilir. Veriler çoğunlukla bir olguyu tanımlamak, ne anlama geldiğini ifade etmek ve anlamak için kullanılır ⁴.

Verilerin toplandıktan sonra elde edilen verilerle gerçekleştirilen analiz basamağıdır. Bu düzeyde gerçekleştirilen analizde tüm araştırma sürecinde

elde edilen verilerin birbiriyle ilişkisi ve tutarlılığı değerlendirilir. Veriler incelendikçe belli başlı sözcüklerin, davranış kalıplarının, düşünce şekillerinin ya da olayların tekrarlandığı farkedilmeye başlanır. Araştırmacı tüm verilere yönelik olarak kodlama sistemi oluşturur. Bunun için;

- Tüm veriler belli bir düzen içinde uygun kalıplar ve başlıklar planlanarak gözden geçirilir.
- Planlanan başlık ve kalıpları temsil etmek üzere sözcükler ve/veya sözcük grupları yazılarak “kodlama sınıfları” oluşturulur.
- Kodlama sınıfları oluşturulduktan sonra bu kodlar sayılarak sınıflandırılır.

Araştırmacılar kodlama sınıflarına belli kuramsal yaklaşım veya akademik disipline göre “*ortam/bağlam kodları, durumların betimlenmesi kodları, katılanların bakışaçıları, süreç kodları, aktivite kodları, olay kodları, strateji kodları, sosyal yapı ve ilişkiler kodları, yöntem kodları ve önceden belirlenmiş kodlar*” gibi çeşitli kodlama isimleri önerirler ¹³.

Nitel araştırmalarda içerik analizi iki aşamada yapılır. Birinci aşama, analizin temel düzeyini oluşturur ve verilerin tanımlayıcı bir açıklamasından oluşur. Bu aşamada hiçbir yorum yapılmaz, hiçbir varsayımda bulunulmaz ve gerçekte ne söylendi, belgelendi veya gözlemlendiye onlar kayıtlanır. İkinci aşamada ise verilen cevaplarda neyin kastedildiği veya ima edildiği, ne sonuç çıkarılacağı gibi yorumlayıcı analiz yapılır. “İçerik analizi” alan yazınında bazen bir transkripsiyonun içeriğinin her türlü analizini ifade etmek için kullanılır ve belirli ifade, kelime veya kavramların ortaya çıkma sıklığının sayıldığı bir teknikle bağlantılıdır. Bundan dolayı “tematik analiz” olarak da adlandırılmaktadır ⁴.

Nitel araştırma yapmak isteyen araştırmacıların, nitel araştırmalar hakkında, örneğin çeşitli kaynaklardan okuyarak bilgi sahibi olması, nitel araştırma sürecindeki prosedürleri değerlendirmesi ve araştırılmak istenen olgu, olay ya da konulara odaklanarak bu tür bir araştırmayı nasıl yürüteceği konusunda fikir sahibi olması gerekir ¹⁶. Ayrıca nitel araştırmacıların, nitel araştırma yöntemleri hakkında edindiği bilgilerle, araştırmayı planladığı konu ile ilgili hangi nitel araştırma yönteminin uygun olacağına da karar vermesi daha iyi olacaktır.

Bunun için nitel araştırmacının şunu bilmesi gerekir. Öncelikle nitel ya da nicel tüm araştırmalar genellikle bilimsel araştırma süreci içerisinde yer alan belli ortak aşamalara sahiptir ¹⁶:

- Bilimsel bir araştırma genel olarak araştırılmak istenen bir konu ya da problemle başlar,
- Bu problem hakkında bir şekilde literatür araştırması yapılır,
- Sonraki aşamada bu problemle ilgili sorular sorulur,
- Sorular sorularla ilgili veriler toplanır,
- Toplanan bu veriler analiz edilir ve
- Sonunda araştırma sürecinde elde edilen verilerden raporlar yazılır.

Sonuçta nitel araştırmalar da bu sürece uygun olarak gerçekleştirilmektedir.

İkinci olarak nitel araştırmaların gerçekleştirilme sürecinde, araştırmacıların ne kadar detaylı çalıştığı ile ilişkili olarak araştırmanın aşamalarında çeşitli farklılıklar olabilir. Bu hem aynı araştırmanın içindeki çeşitli aşamalarda olabileceği gibi hem de farklı nitel araştırmalardaki aynı aşamalarda da farklı kapsam ve uzunlukta olabilir. Örneğin, literatürün kullanımına ya da bir teorinin kullanılmasına ilişkin tutumlarda olabilir. Literatür tamamen gözden geçirilebilir ve sorulan sorularla ilgili bilgilendirme aşamasında, araştırma sürecinin sonlarında ya da yalnızca araştırma probleminin önemini anlatırken kullanılabilir. Başka bir örnek vermek gerekirse iyi bir nitel etnografya araştırmasında kültürel teoriler temel yapı taşlarını oluşturabilir (LeCompte ve Schensul, 2010) ancak gömülü teori yöntemiyle yapılan bir araştırmada teoriler araştırma süreci sırasında geliştirilir ¹⁶.

Nitel bir araştırmada dikkat edilmesi gereken önemli bir husus da araştırmanın yazım formatıdır. Bilimsel odaklı yaklaşımlardan hikâye anlatımı ve tiyatro, oyun ya da şiir gibi birçok farklı yaklaşımla raporlar yazılabilir ¹⁶.

Nitel araştırmalarda, araştırma amaçları, soruları, yöntemleri gibi araştırma sürecinin tüm aşamalarının birbiriyle bağlantılı ve ilişkili olması olarak tanımlanabilecek “metodolojik uyum” söz konusudur (Morse ve Richards, 2013). Bu yaklaşım sonucunda araştırmanın kısımları birbirinden bağımsız, parçalı ya da tüm bu kısımların birbirinden izole olmasının önüne geçilerek bütüncül bir yaklaşım elde edilmiş olur ¹⁶.

Nitel bir araştırmanın tasarlanmasına yöntem belirleyerek değil, bunun yerine nitel araştırmanın merkezinde yer alan geniş varsayımlar, bu varsayımlarla tutarlı bir dünya görüşüyle ve birçok duruma uygun teorik bir bakış açısıyla başlanmalıdır. Böyle bir yaklaşım aynı zamanda araştırmayı da şekillendirir ¹⁶.

Nitel araştırmacılar, araştırma yapmayı düşündükleri olgu, olay, durum ya da sorunla ilgili muhtemelen ilgili literatürü incelemiş ya da araştırılması

gereken sorun veya konunun mevcudiyetini biliyordur. Bu konu/sorun “gerçek dünyada” olabileceği gibi literatürdeki ya da geçmiş araştırmalardaki bir eksiklik de olabilir ¹⁶.

Nitel araştırmalar genellikle sağlık, sosyal ve beşerî bilimler gibi insan merkezli alanlarda, cinsiyet, kültür ve dışlanmış gruplar gibi duygusal, insan ruhunun derinlerine inen hassas konuları kapsamaktadır. Dolayısıyla bu konuları incelemek için açık uçlu araştırma soruları sorulur. Sonrasında ise katılımcılar dikkatli bir şekilde dinlenerek olası sorular “keşfedilir”. Araştırma süreci boyunca konunun daha iyi anlaşılması ve aydınlatılabilmesi için hep sorular değiştirilerek güncellenir. Bu sorular ile sahadan “kelime” ya da “görüntü” toplanmaktadır ¹⁶.

Nitel araştırma yöntemleriyle ilgili geleneksel olarak gerçekleştirilen röportajlar, gözlemler, belgeler ve görsel-işitsel materyallerle veri toplamanın yanında e-posta mesajları, bilgisayar yazılımları aracılığıyla toplanan veriler gibi yeni yöntemler de ortaya çıkmıştır ¹⁶.

Nitel araştırmaların temelini genel olarak birden fazla bilgi kaynağından kapsamlı bir şekilde veri toplanması oluşturmaktadır. Toplanan veriler düzenlenip saklanır. Bu aşamada katılımcıların isimlerinin saklanması ve kodlama en önemli hususlardan birisidir. Her bir katılımcı için sistematik bir şekilde kodlar verilerle analizlerin yapılması ve verilerin anlamlandırılması zihin yoran zor bir süreçtir.

Nitel veriler, ayrıntılardan daha genel perspektiflere doğru çalışılarak tümevarımsal bir şekilde incelenir. Bu perspektifler temalar, boyutlar, kodlar veya kategoriler şeklinde adlandırılabilir. Bu sürecin fadalarından birisi “ham verilerden başlayıp daha büyük ve daha büyük kategoriler oluşturarak, birden fazla soyutlama düzeyinde çalışma olarak kabul etmektir” ¹⁶.

1. Kayıt Tutmak ve Düzenli Olmak

Hangi nitel araştırma yöntemi tercih edilirse edilsin katılımcıların görüşlerini yansıtan notların, belgelerin veya verilerin kayıtları tutulurken araştırmacının düzenli ve disiplinli olması gerekir. Tüm araştırmalarda olduğu gibi yapılan araştırmanın sürecinin, ayrıntılarının başkaları tarafından tüm yönleriyle anlaşılabilmesi çok önemlidir. Yine kaydedilen tüm verilerin, verilerin korunması ile ilgili gerekliliklere uygun olarak korunması ve saklanması da çok önemlidir. Araştırma kapsamındaki etik hususlar, verilerin korunması ve şeffaflık, araştırmaya başlamadan önce planlanmalı ve elde edilen tüm dijital veya analog kayıtlar, belgeler ve metinler etiketlenmelidir ⁴.

2. Nitel Verilerin Yazılması

Metne dönüştürme, anlatı veya gömülü/temellendirilmiş teori gibi araştırmalarda yapılan bir görüşme veya konuşmanın yazılı bir hale getirilmesi sürecidir. Görüşme veya konuşmanın tamamı kayıtlanır. Metne dönüştürme, zaman alıcı bir süreçtir. Görüşmelerin yazıya geçirilmesi için gereken tahmini sürenin, görüşme için geçen sürenin yaklaşık altı katı olduğu belirtilmektedir. Yani bir saatlik bir görüşme, altı saate yazıya dökülebilir ve böylece oldukça fazla sayıda yazılı metin üretilmiş olur. Burada önemli bir husus ise konuşma analizi veya söylem analizinin metne dönüştürülmesi sürecinde duraklamalar, konuşma sırasındaki vurgular gibi sözsüz ifadelerin de yazılı metinlere yansıtılabilmesidir. Bu nedenle konuşma/söylem analizinin kayıtlanması çok daha fazla zaman alabilir ⁴.

Yazıya dökme aşaması, anlatıların araştırmacı tarafından yazılı metne dönüştürülmesidir. Bu aşamada, katılımcıların sözlü ifadelerinin yazılı kayda dönüştürülmesinde gerçekten söylenenleri yansıtması gerekir ⁶.

Görüşmelerin metne dönüştürülmesi araştırmacılar tarafından yapılabileceği gibi gizlilik ilkesinin bilincinde olan profesyonel bir transkriptçi tarafından da (ödeme yapılarak) yapılabilir. Metne dönüştürülme fonksiyonunun bir profesyonele yaptırılması halinde daha uygun bir maliyeti olabileceği belirtilirken araştırmacılar tarafından yapılmasının ise verileri daha iyi anlama ve analiz etme açısından daha avantajlı olacağı belirtilmektedir.

Ancak metne dönüştürme işlevini yapan kişi görüşmelerde yer alan terminolojiye veya dile alışık değilse bu durum hatalara yol açabilir veya yazım süresinin uzamasına neden olabilir. Metne dönüştürme işlemi kim tarafından (profesyonel bir transkriptçi veya araştırmacı) yapılırsa yapılsın, her durumda yazılı hale getirilmiş tüm metinler, kayıtlarla birlikte araştırmacı (genellikle görüşmeci) tarafından dikkatlice kontrol edilmelidir ⁴.

Raporlamada en önemli husus kalitedir. Ancak nitel araştırmalardaki en önemli sorunlardan birisi oldukça fazla miktardaki verileri kaliteli bir şekilde azaltmaktır. Nitel bulguların raporlanması veri azaltmanın son aşamasıdır. Nitel bir araştırmayı tamamlamanın her adımında kaliteyi sağlamak en önemli zorluktur. Ancak raporlamanın yapıldığı son adım, başkalarının ne öğrendiğinizi ve bunu nasıl öğrendiğinizi bilmeleri için yapılan bir raporlamadır. Bu nedenle raporlamanın ayrıca bir önemi vardır ^{53,66}.

3. Nitel Araştırmalarda Yazılım Kullanımı

Nitel bir araştırmada verilerin depolanması ve düzenlenmesine yardımcı olması açısından N6, NVivo gibi yazılımlar kullanılabilir. Verilerin bu

yazılım programlarına kolayca aktarılabilmesi için araştırma sırasında elde edilen verilerin yazıya dökülmesi belirli bir formatta olmalıdır. Yapılan analizlerin her aşamasında ne yapıldığı ve neden yapıldığının açık bir şekilde kayıtlanması çok önemlidir. Yazılım programları bu konularda yardımcı olabilir. Örneğin N6 programı, araştırmacıların not almasına imkân sağlar ve kodlama sisteminde yapılan değişikliklerin tarih ve saatini otomatik olarak kaydederek araştırma verilerindeki şeffaflığı sağlar ⁴.

Nitel araştırma yöntemlerinde yazılım, sağlık ve sosyal bilim araştırmalarında oldukça yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Örneğin Allen ve ark. (2022), simülasyon ve makine öğrenimi (SAMueL modelleme ve nitel çalışma) kullanılarak, İngiltere ve Galler'de akut felç geçiren hastalarda gerçekleştirdikleri araştırmayı NVivo programı kullanarak yapmışlardır ⁵⁰.

4. Sürekli Karşılaştırma Yapmak

Sürekli karşılaştırma yapmak gömülü/temellendirilmiş teoriye dayalı bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım, araştırmacıların araştırma sorusunu yanıtlamasında önemli olan temaları sistematik bir şekilde belirlemesine yardım eder ve araştırma sürecinin açıkça görülebilmesi açısından oldukça önemlidir ⁴.

Flick'e (2014) göre nitel veri analizi, *“dilsel (veya görsel) materyalin, materyaldeki anlam oluşturmaının örtülü ve açık boyutları ve yapıları ve onda neyin temsil edildiği hakkında açıklamalarda bulunmak için sınıflandırılması ve yorumlanmasıdır”* ²⁰.

Görüşme ve odak grup çalışmasında temaları belirleyebilmek amacıyla veri kullanılması ve sürekli karşılaştırma yapma sürecinde yazılım kullanımını göstermek amacıyla (başarılı) bir “gerçek hayat” araştırmasından uyarlanan bir örnekte sürekli karşılaştırma kullanılarak verilerin işlenmesi ve analizi süreci aşağıda açıklanmıştır ⁴.

Görüşme ve odak grup çalışmalarında yapılacak kayıtlar, onay verildikten sonra yapılmalıdır ve tutulan notlar veya elektronik kayıtlar mutlaka kod verilerek kayıtlanmalıdır. Onay alınmadığına dair herhangi bir durum ortaya çıkarsa, tekrar izin istenebilir ve kayıtlanan notlar görüşülen kişilere gösterilerek kullanılması için izin alınabilir. Eğer görüşülen kişiler izin vermezse kayıtlar kullanılmamalıdır. Bu süreçler, okuyucuların veri toplama ve analiz süreci denetimini yapabilmeleri için günlük tutularak açıkça kayıtlanmalıdır.

Araştırma sürecinde görüşülen kişiler ne konuştularsa bunların kelimesi kelimesine yazılması ve elde edilen verilerin yazıya dökülmesi sürecinde

tanımlayıcı bilgilerin çıkartılarak bunların yerine kod kullanılması gerekir. Örneğin görüşülen kişinin adı geçiyorsa bu ad, yazım sürecinde “mesleğin (örneğin hekimin) adı” gibi bir ifadeyle değiştirilebilir. Sürekli karşılaştırma aşağıdaki aşamaları içerir (Hancock, Windridge, and Ockleford, 2007):

- *Açık kodlama:* İlk 4 veya 5 metin, görüşmeyi gerçekleştiren ekip üyeleri tarafından ayrıntılı bir şekilde okunur ve ardından “açık kodlama” yapılır. Yani metnin kısa bölümleri, satır satır birkaç kelimeyle özetlenir.
- *Aşamalı odaklanma:* İlk aşamada yapılan açık kodlamalar, araştırma ekibi tarafından değerlendirilir ve görüşülen katılımcıların kendileri için önemli olduğunu belirttikleri konular veya fikirleri açıklayan daha geniş sınıflandırmalar kategorik bir şekilde ve aşamalı olarak yapılır. Katılımcıların tecrübe ve görüşlerini nasıl tanımladıkları açıkça yazılır. Tüm kategoriler ilk kodlama çerçevesinde oluşturulur. Araştırmada yapılan ilk kodlamalara, araştırmaya katılan tüm taraflarla (karşıt görüşlü olsalar bile) araştırma konusunun mantıksal bütünlüğü ve gerçeği tam olarak yansıtmasını sağlamak için tartışılmalıdır. Değerlendirmede sunulan öneriler, bu değerlendirmenin yapıldığı sırada ya da daha sonraki aşamalarda kayıtlanabilir.
- *Kodlama çerçevesinin uygulanması:* Kodlama çerçevesi, N6 veya NVi-vo gibi nitel araştırmaya uygun yazılımlardan biri kullanılabilir. Metinler, daha sonra yazılım programına aktarılabilir ve kodlama çerçevesi, metinlere verilen kodlar esas alınarak sistematik bir şekilde uygulanabilir. Yapılan değişiklikler ve bu değişikliğin yapılma nedenleri kayıtlanmalıdır. Böylece kodlama çerçevesi, yeni görüşmeler veya odak grup metinlerinin, araştırma konusuyla ilgili yeni temalar ya da bilgiler artık gelmemeye başladığı (teorik doygunluk) noktaya kadar geliştirilir.
- *Bulguların özetlenmesi ve yorumlanması:* Araştırma ekibi, katılımcı görüşleri/fikirleri sonucunda oluşan temaların birlikte ortaya çıkmasına yol açan ilişkilerini inceler veya belirli kalıpların olup olmadığına bakar ve araştırma sonucuna en çok katkıda bulunabilecek görüşleri derler.

Karşılaştırma yapılırken veri türleri çeşitlendirilerek verilerin birbirlerini doğrulama dereceleri incelenir. Araştırma sonucunda elde edilen sonuçlar, daha önce yapılmış araştırma sonuçlarıyla karşılaştırılır, araştırma bulguları literatürdeki diğer bulgularla karşılaştırılır⁶⁷.

Genel olarak verilerin analiz edilmesi ve yorumlanmasında; özetlenerek ayrıştırılmış yazılı metinler, tümevarımsal yaklaşımla içerik analizi yapılır.

Kategoriler (alt temalar) ve kavramlar (temalar) oluşturulur. Her vakanın analizinin kısa bir özeti, kategori ve kavramlardaki eklemeler, değişiklikler ve açıklamalar adım adım açıklanarak birbiri ardına sunulur. Temel analizlerden sonra kategoriler ve kavramlar birleştirilerek temel bir kavramsal yapı ortaya konur.

Nitel Araştırmaların Sunulması

Araştırma sonucunda elde edilen veriler, okuyucuya istenilen mesajı verecek şekilde sunulmalıdır. Bunun için en iyi başlangıç araştırma sorusuyla başlamaktır. Ele almak istenilen soru, elde edilen oldukça fazla verinin ilginç, anlamlı ve kaliteli bir şekilde sunulmasını kolaylaştırabilir. Araştırma sonucunda toplanan veriler, yapılan analizler sonucunda birtakım temalar veya kategorilere ayrılmış ve ilgili bilim alanına uygun olarak yorumlanmış olacaktır. İşte bu sürecin nasıl gerçekleştirildiğinin, temel olarak sunulması gerekmektedir. Nitel bir araştırma sonucunda elde edilen bulguların sonuç olarak raporlanması, verilerden ortaya çıkan ana kategorilerin veya temaların ana ve alt başlıklar halinde sunulması ile iyi bir şekilde raporlanabilir ⁴.

Nitel bir araştırmada iyi bir raporlama için aşağıdaki adımlar takip edilebilir ⁴⁹:

- Fikirler birinci, ikinci ve üçüncü sırada neler söyleneceği gibi belli bir sıraya konulmalıdır.
- İlgili fikirler, birbirine benzer ya da farklı özelliklerine göre gruplanmalıdır.
- Daha genel veya üst düzeydeki fikirler, daha özel fikirler ve ayrıntılardan ayrıştırılır.

Tematik yapının ortaya konulabilmesi için ilk başta temalar liste veya şema olarak, ana ve alt başlıklar halinde gösterilebilir. Sunulan bulguların araştırma temalarını kapsadığını göstermek için veri kategorilerinin nasıl oluşturulduğu açıklanabilir.

Burada dikkat edilmesi gereken önemli hususlardan birisi de bulguları desteklemek için doğrudan alıntılar kullanmaktır. Nitel bir araştırmada en önemli “kanıt”, genellikle katılımcıların cevaplarından sağlanan doğrudan alıntılardır. Alıntılar sunulurken, kategorileri, temaları açıklayan ana ve alt başlıkları en iyi şekilde açıklayan anahtar alıntılarının seçilmesi gerekir.

Örnek olarak, gençlere yönelik bir klinikte ortaya çıkan ihtiyaç üzerine yapılan bir araştırma sonucunda ortaya çıkan üç kapsayıcı tema ve alt kategorilerin yapısı aşağıdaki tabloda (Tablo 8) gösterilmiştir ⁴. Araştırma sorusu “*Gençler birinci basamak sağlık hizmetlerini kullanırken hangi hususlarda zorluk çekiyorlar?*” olarak belirlenmiştir.

Bulgular aşağıdaki şekilde kategorize edilerek sunulduğunda, araştırmaya katılan gençlerin sağlık sorunlarını kapsamlı bir şekilde tanımlanmış olacak, daha sonra madde kullanımı ve cinsel sağlık sorunları ile ilgili görüşleri genel olarak açıklanmış olacaktır. Sonuç olarak ana başlıklar ve kategoriler ile kapsamlı konuların (a), (b), (c), (d) şeklinde etiketlenen alt başlıklar altında gruplanması sonucunda kapsamlı bir şekilde tematik ve kategorik şema oluşturulmuş olacaktır.

Tablo 8. Nitel bir araştırmada ortaya çıkan kapsamlı tema ve alt kategorilerine ait örnek tematik şema

1	<i>Gençlerin sağlık sorunları</i>
i	Ruh sağlığı
a	Zihinsel sağlık sorunları
b	İlişkiler
c	Özgüven
d	Stres
ii	Madde kullanımı
a	Sigara içmek
b	Alkol
c	Yasa dışı uyuşturucular
iii	Cinsel sağlık
a	Cinsel davranış
b	Cinsel yönelim
c	Hamilelik
d	Güvenli cinsel yaşam
2	<i>Hizmetlere erişimdeki engeller</i>
i	Bilgi eksikliği
a	Mevcut hizmetler
b	Anlayış
c	Algılar
ii	Tutumlar
a	Kendi inançları
b	Akran baskısı
c	Personelin beklentileri
3	<i>Hizmetleri kullanmaya yönelik teşvikler</i>
i	Kullanılabilirlik
a	Zaman
b	Mekân
ii	Ulaşılabilirlik
a	Personel nitelikleri
b	Çevre

Katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucunda kayıtlanan verilerden yapılan alıntılar, bu sorunların neden ve/veya nasıl bir sağlık sorunu olduğunu göstermek için kanıt olarak kullanılmalıdır.

Araştırma sunucu sunulurken aşağıdaki hususların detaylı bir şekilde açıklanması gerekir ⁶:

- *Çalışmanın amacını belirtme*
- *Verilerin toplanması*
- *Katılımcıların açıklaması*
- *Verilerin kodlanması*

Araştırma raporunun hazırlanmasında alıntılarının sunulma şekli çok önemlidir. Alıntılar, araştırmaya katılanlardan alındığı haliyle denden içinde ya da araştırma metninden ayrılacak şekilde italik olarak ve kodlarıyla birlikte verilmelidir. Ancak bu cümleler, bağlantı cümleleriyle birlikte sunulmalıdır. Alıntılar seçilirken, sunulan görüş veya inancın güçlü yönleri, cevaplayanlar arasındaki benzerlikler, katılımcıların farklı görüşleri, ortaya çıkan fikirlerin genişliği gibi özelliklere dikkat edilmeli, alıntılar bu temel yönleri açıklayabilmelidir.

Yine farklı kategoriler açıklanırken, temaların nasıl ortaya çıktığı, bulgular arasında nasıl bir ilişki olduğu da açıklanmalıdır. Alıntılar öncelikle açık analiz aşamasında örneklendirilmektedirler. Araştırmacının, verilerin analizi aşamasında söylenenlerin (alıntılarının) ne anlama geldiği ve bunun literatüre nasıl bir katkı sağladığını yorumlaması gerekir.

Nitel bir araştırma ve araştırma sonucunda oluşturulan raporun gücü şeffaflık ve dönüşlülükten oluşur. Bir araştırmacı hem kullanılan yöntemi hem de analitik süreci gerekçelendirmeli ve açıkça ortaya koyabilmelidir. Bazı durumlarda, sadece araştırmacıların araştırmadaki rolleriyle ilgili bölümlerin açıklanması gerekebilir. Ancak bu gibi durumların dışında, araştırma raporu hazırlanırken araştırmacıların rollerinin açıkça ortaya konulması ve araştırma süreci üzerindeki muhtemel etkilerinin belirtilmesi gerekir.

Bazı durumlarda elde edilen nitel veriler, niceliksel bir şekilde değerlendirilebilir. Araştırma sürecinde toplanan verilerde bir fikire sık sık karşılaşıyorsa, ne sıklıkta görüldüğü sayılabilir. Gençlere yönelik sosyal yardım hizmeti örneğine dönülecek olursa, katılımcıların yüzde kaçının cinsel sağlığı bir sağlık sorunu olarak tanımladığı, yüzde kaçının uyuşturucuyu ve yüzde kaçının zihinsel sağlığı bir sorun olarak tanımladıkları sayılarak belirlenebilir. Bu oranlar değerlendirilerek yorumlar yapılabilir. Bazı veriler tablo ve şekiller hazırlanarak niceliksel olarak sunulabilir. Ancak bu rakamların istatistiksel olarak bir örneği temsil etmediği açıkça belirtilmelidir.

Sonuç

Bu kitabın amacı, nitel araştırmaların nasıl yapıldığı hakkında temel düzeyde bilgi vermektir. Bu kapsamda nitel araştırmaların doğası, nitel ve nicel araştırmalar arasındaki farklar, nitel araştırma yöntemleri, nitel araştırmalarda veri toplama yöntemleri, nitel araştırmalarda örnekleme ve seçim, nitel araştırmalarda analiz ve son olarak nitel araştırmaların sunulması açıklanmıştır.

Nitel araştırmalar karmaşık ya da zor bir yaklaşım olarak görülmemektedir ancak bu yaklaşım, araştırmacının ciddi olarak zamanını alan, dikkatli ve yoğun bir şekilde çalışmasını gerektiren zor bir süreçtir.

Nitel araştırmalarda araştırmanın planlanmasından sonuçlanmasına kadar her aşamasında etik ve ahlaki hususlara riayet edilmesi gerekmektedir. Böylece, araştırma tamamlandığında, araştırmaya gölge düşürebilecek herhangi bir etik veya ahlaki durumun yaşanması engellenmiş olur.

Nitel araştırmalar anlatı araştırması, fenomenoloji, temellendirilmiş teori, etnografik araştırma, vaka çalışması gibi çeşitli yaklaşımları olan araştırma türüdür. Nitel araştırmaların yürütülmesinde, tercih edilen yöntemlere göre farklı temel prosedürler bulunmaktadır. Ayrıca kullanılan nitel araştırma yöntemine göre belirli zorluklar da bulunmaktadır.

Nitel araştırma yöntemleriyle yapılan araştırmalarda, röportaj, gözlem, döküman incelemesi, görsel-işitsel materyaller, dijital imkanlar gibi çeşitli yöntemlerle veriler toplanmaktadır.

Nitel araştırmalar, genel olarak saha çalışmaları şeklinde yürütülür. Araştırmacı, nitel araştırmaların doğası gereği bağlamla ilgili olduğu için katılımcı gözlemci olarak araştırmanın yapılacağı ortamda bulunur.

Nitel araştırmalarda esas olan anlamdır ve araştırmacılar ürün veya çıktı yerine süreçle ilgilenirler. Araştırma sürecinde veriler gözlem, görüşme, görüntü ve ses kayıtları, fotoğraflar, saha notları vb. yollarla elde edilir.

Toplanan bu veriler tümevarımsal olarak analiz edilir ve raporlanma aşaması betimsel olarak gerçekleştirilir.

Nitel araştırmalarda, gözlem, görüşme doküman incelemesi vb. gibi birden fazla kaynağa dayandırılarak araştırma yapılması, araştırmacının tarafsız olması, nitel araştırmanın güvenilirliğini önemli ölçüde artıracaktır. Ayrıca araştırma kapsamında yer alan bireylerden izin alınması, katılımcıların mahremiyetine dikkat edilmesi, izinler alınırken mutlaka asıl kaynaktan ve yazılı olarak izin alınması çok önemlidir.

Tüm araştırmalarda üretilen sonuçların gerçekleri yansıtması ve araştırmanın bilimsel nitelik kazanması, araştırmada kullanılan verilerin kaliteli olmasına bağlıdır. Bilhassa nitel araştırmalarda elde edilen verilerin kalitesine özellikle dikkat edilmelidir. Çünkü bu araştırmalarda toplanan veriler nitel özelliktedir ve bu araştırmalarda araştırmacılar aktif olarak rol almaktadırlar.

Verilerin hatalı olması, yapılan analiz sonucunda üretilen bilgilerin de hatalı olmasına yol açar. Nitel araştırmalarda üretilen bilgilerin kaliteli olabilmesi için geçerlilik, güvenilirlik, genellenebilirlik, bütünlük ve güncellik ilkelerine titizlikle dikkat edilmesi gerekmektedir.

Nitel araştırmanın geçerli ve güvenli olması için esas olarak araştırmacılara görev düşmektedir. Bu, araştırma sürecinin tüm aşamalarının detaylı bir şekilde kayıtlanması, verilerin toplandığı aşamanın açık olarak belirtilmesi, araştırmacının objektif olması, tüm araştırma sürecinde açık ve şeffaf olunması gerekmektedir.

Araştırma bütünlüğü için araştırma örnekleminin tüm birimlerine tam olarak ulaşılması, güncelliğin sağlanabilmesi için araştırma takviminde, verilerin toplanması, analizi ve raporlanması süreçlerinin ayrıntılı bir şekilde belirlenmesi ve belirlenen bu takvime uyulması gerekmektedir.

Nitel bir araştırmanın kalitesinin değerlendirilmesi sürecinde aşağıdaki sorular ve benzer sorular üreterek kontroller yapılmalıdır.

- *Araştırma konusu araştırmanın başında belirtilmiş mi?*
- *Araştırma problemi veya araştırmanın önemli açıkça tanımlanmış mı?*
- *Katılımcılar, araştırmanın amacına uygun olarak belirlenmiş mi?*
- *Katılımcı sayısı yeterli mi?*
- *Bulgular açıkça sunulmuş mu?*
- *Bulgular alıntı yapılarak ya da içerik analizi gibi kanıtlarla desteklenmiş mi?*

- *Sonuçların güvenilirliği ikna edici ve yeterli kanıt var mı?*
- *Araştırmanın sınırlılıkları belirtilmiş mi?*

Böylece araştırmanın güvenilirliği ve kalitesinin artırılmasına katkıda bulunulmuş olur.

Tüm bu ilkelere riayet edilmesi, yapılan nitel araştırmanın kaliteli olmasını sağlayacak ve bilimsel kalitesini artıracaktır.

Kaynaklar

1. Ataseven, B. Nitel bilimsel araştırmalarda veri kalitesinin önemi. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilim. Derg.* **18**, 543–564 (2012).
2. Baltacı, A. Nitel araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sos. Bilim. Enstitüsü Derg.* **7**, 231–274 (2018).
3. Coyne, I. T. Sampling in qualitative research. Purposeful and theoretical sampling; merging or clear boundaries? *J. Adv. Nurs.* **26**, 623–630 (1997).
4. Hancock, B., Ockleford, E. & Windridge, K. *An Introduction to Quality Research. The NIHR RDS EM / YH* (2007). doi:10.4324/9781003358404-2.
5. Aydın, N. Nitel Araştırma Yöntemleri: Etnoloji. *Uluslararası Beşeri ve Sos. Bilim. İnceleme Derg.* **2**, 60–71 (2018).
6. Cropley, A. *Introduction to Qualitative Research Methods: A practice-oriented introduction*. (Editura Intaglio Publishing House, 2022). doi:10.13140/RG.2(3095.6888), 1.
7. Bogdan, R. C. & Biklen, S. K. Foundations of Qualitative Research in Education. in *Qualitative Research for Education: An Introduction to Theory and Methode* 1–48 (Allyn and Bacon, 1998).
8. Miles, M. B. & Huberman, A. M. *Qualitative Data Analysis*. (SAGE Publications, 1994).
9. Yıldırım Kaptanoğlu, A. *Sağlık Alanında Hipotezden Teze: Veri toplama ve çözümlene serüveni*. (Beşir Kitabevi, 2013).
10. Büyüköztürk, Ş. *Veri Analizi El Kitabı*. (Pegem Akademi, 2013).
11. Kırcaali-İftar, G. Bilim ve Araştırma. in *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* (ed. Bir, A. A.) (Anadolu Üniversitesi, 1999).
12. Creswell, J. W. & Creswell, J. D. *Research Design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. (SAGE Publications, 2018).

13. Uzuner, Y. Niteliksel Araştırma Yaklaşımı. in *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* 173–193 (Anadolu Üniversitesine, 1999).
14. Özdemir, M. Nitel veri analizi: Sosyal bilimlerde yöntem bilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sos. Bilim. Derg.* **11**, 323–343 (2011).
15. Denzin, N. K. & Lincoln, Y. S. *The Sage handbook of qualitative research*. (SAGE Publications, 2018).
16. Creswell, J. W. *Qualitative Inquiry & Research Design: Choosing Among Five Approaches*. (SAGE Publications, 2007).
17. Karr, A. F., Sanil, A. P. & Banks, D. L. *Data quality: A statistical perspective*. Elsevier vol. 129 <https://www.edq.com/glossary/data-quality/> (2002).
18. Mertens, D. M. Ethical Use of Qualitative Data and Findings. in *The SAGE Handbook of Qualitative Data Analysis* (ed. Flick, U.) 510 (SAGE Publications, 2014).
19. Riessman, C. K. *Narrative Analysis*. (SAGE Publications, 1993).
20. Flick, U. Mapping the Field. in *The SAGE Handbook of Qualitative Data Analysis* (ed. Flick, U.) 1–5 (SAGE Publications, 2014).
21. Yıldırım, K. Nitel araşmalarda niteliği artırma. *Elem. Educ. Online* **9**, 79–92 (2010).
22. Johnson, R. B. & Christensen, L. Quantitative, Qualitative, and Mixed Research. in *Educational Research: Quantitative, Qualitative, and Mixed Approaches* 30–56 (SAGE Publications, 2014).
23. Mack, N., Woodsong, C., Macqueen, K. M., Guest, G. & Namey, E. *Qualitative Research Methods: A Data Collector's Field Guide*. (Family Health International, 2005).
24. Liamputtong, P. Methods and principles. in *Research Methods in Health: Foundations for Evidence-Based Practice* 3–28 (Oxford University Press, 2017).
25. Uçak, N. Ö. Sosyal bilimler ve kütüphanecilik alanında nitel araştırma yöntemlerinin kullanımı. *Bilgi Dünyası* **1**, 255–279 (2000).
26. Atasever, M. *Sağlık kurumları işletmeciliği ve hastane yönetimi*. (Yüksek İhtisas Üniversitesi, 2021).
27. Yıldırım Kaptanoğlu, A. & Zengin, O. Sağlıkta Araştırma, Çözümleme ve Raporlama Süreçlerinin Yönetimi. in *Sağlık Yönetimi* (ed. Yıldırım Kaptanoğlu, A.) 494–576 (Beşir Kitabevi, 2011).
28. Luborsky, M. R. & Rubinstein, R. L. Sampling in qualitative research: Rationale, issues, and methods. *Res. Aging* **17**, 89–113 (1995).
29. Yıldırım, A. Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi. *Eğitim ve Bilim* **23**, 7–17 (1999).

30. Becker, H. F., Geer, B., Hughes, E. C. & Strauss, A. L. *Boys in White*. (Transaction Publishers, 1977). doi:10.1001/archinte.1962.03620200136027.
31. Çokluk, Ö., Yılmaz, K. & Oğuz, E. Nitel bir görüşme yöntemi: Odak grup görüşmesi. *Kuramsal Eğitimbilim* **4**, 95–107 (2011).
32. Maxwell, J. A. Understanding and validity in qualitative research. *Harv. Educ. Rev.* **62**, 279–300 (1992).
33. Maxwell, J. A. Designing a Qualitative Study. in *The SAGE Handbook of Applied Social Research Methods* (eds. Bickman, L. & Rog, D. J.) (SAGE Publications, 2009).
34. Çelik, H., Baykal, N. B. & Memur, H. N. K. Nitel veri analizi ve temel ilkeleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Derg.* **8**, 379–406 (2020).
35. Lune, H. & Berg, B. L. *Qualitative Research Methods for the Social Sciences*. (Pearson Education Limited, 2017).
36. Bhattacharjee, A. *Social Science Research: Principles, Methods, and Practices*. (2012).
37. Noble, H. & Smith, J. Issues of validity and reliability in qualitative research. *Evid. Based. Nurs.* **18**, 34–35 (2015).
38. Orr, K. Data quality and systems theory. *Commun. ACM* **41**, 66–71 (1998).
39. LeCompte, M. D. Bias in the biography: Bias and subjectivity in ethnographic research. *Anthropol. Educ. Q.* **18**, 43–52 (1987).
40. Coleman, P. Validity and Reliability within Qualitative Research for. *Int. J. Caring Sci.* **14**, 2041–2045 (2022).
41. Swaminathan, R. ‘The charming sideshow’: Cheerleading, girls’ culture and schooling. (Graduate School of Syracuse University, 1997).
42. Işık, E. & Semerci, Ç. Eğitim alanı nitel araştırmalarında veri üçgenlemesi olarak odak grup görüşmesi, bireysel görüşme ve gözlem. *Turkish J. Educ. Stud.* **6**, 53–66 (2019).
43. Arslan, E. Nitel araştırmalarda geçerlilik ve güvenilirlik. *Pamukkale Univ. J. Soc. Sci. Inst.* **51**, 395–407 (2022).
44. Ravitch, S. M. & Carl, N. M. *Qualitative Research: Bridging the Conceptual, Theoretical, and Methodological*. (SAGE Publications, 2019).
45. Creswell, J. W. & Miller, D. L. Determining validity in qualitative inquiry. *Theory Pract.* **39**, 124–130 (2000).
46. Roberts, P. & Priest, H. Reliability and validity in research. *Nurs. Stand.* **20**, 41–45 (2006).
47. Twycross, A. & Shields, L. Validity and reliability-What’s it all about? Part 3: Issues relating to qualitative studies. *Paediatr. Nurs.* **17**, 36 (2005).

48. Miller, D. L. *One strategy for assessing the trustworthiness of qualitative research: Operationalizing the external audit*. *American Educational Research Association Annual Conference* (1997).
49. Neuman, W. L. *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches*. (Pearson Education Limited, 2014).
50. Allen, M. *et al.* Using simulation and machine learning to maximise the benefit of intravenous thrombolysis in acute stroke in England and Wales: The SAMueL modelling and qualitative study. *Heal. Soc. Care Deliv. Res.* **10**, (2022).
51. Gentles, S. J., Charles, C., Ploeg, J. & Ann McKibbin, K. Sampling in qualitative research: Insights from an overview of the methods literature. *Qual. Rep.* **20**, 1772–1789 (2015).
52. Byrne, M. Sampling for qualitative research. *AORN J.* **73**, 494–498 (2001).
53. Patton, M. Q. *Qualitative research and evaluation methods*. (SAGE Publications, 2002).
54. Marshall, M. N. Sampling for qualitative research. *Fam. Pract.* **13**, 522–526 (1996).
55. Suri, H. Purposeful sampling in qualitative research synthesis. *Qual. Res. J.* **11**, 63–75 (2011).
56. Oppong, S. H. The problem of sampling in qualitative research. *Asian J. Manag. Sci. Educ.* **2**, 202–210 (2013).
57. Glaser, B. G. & Strauss, A. L. The purpose and credibility of qualitative research. *Nurs. Res.* **15**, 56–61 (1966).
58. Charmaz, K. & Thornberg, R. The pursuit of quality in grounded theory. *Qual. Res. Psychol.* **18**, 305–327 (2021).
59. Kaya, İ. Nitel araştırma yöntemleri. in *Coğrafya Araştırma Yöntemleri* (eds. Arı, Y. & Kaya, İ.) (Coğrafyacılar Derneği, 2013).
60. Sangasubana, N. How to conduct ethnographic research. *Qual. Rep.* **16**, 567–573 (2011).
61. Jackson, R. L., Drummond, D. K. & Camara, S. What is qualitative research? *Qual. Res. Reports Commun.* **8**, 21–28 (2007).
62. Thomson, A. M. & Perry, J. L. Collaboration processes: Inside the black box. *Public Adm. Rev. Special Issue*, 20–30 (2006).
63. Mohajan, H. Qualitative research methodology in social sciences and related subjects. *J. Econ. Dev. Environ. People*, **7**, 23–48 (2018).
64. Hayran, O. Araştırma Planlama: Değişken, Veri ve Veri Toplama Yöntemleri. in *Sağlık Hizmetlerinde Araştırma ve Değerlendirme* (ed. Solak, M.) (Anadolu Üniversitesi, 2018).

65. Daymon, C. & Holloway, I. Getting started. in *Qualitative Research Methods in Public Relations and Marketing Communications* (ed. 2) 293 (Routledge, 2011).
66. Patton, M. Q. *Qualitative research and evaluation methods*. (SAGE Publications, 2015).
67. Tutar, H. Nitel araştırmalarda geçerlilik ve güvenilirlik : Bir model neri. *Anadolu Üniversitesi Sos. Bilim. Derg.* **22**, 117–140 (2022).

Konu Dizini

<i>Araştirmacı anlatımı</i>	18, 19, 22
<i>Analiz</i>	22, 24, 25, 33, 42, 45, 56, 59, 64, 74, 78, 90, 91, 93, 97, 111, 112, 120, 126, 129, 141, 144, 147, 148, 168, 168, 169, 170, 185, 187, 188, 189
<i>Analiz yapma</i>	18, 20, 64
<i>Alıntı</i>	42, 53, 91, 109, 121, 183, 185
<i>Anlam</i>	7, 20, 24, 27, 37, 41, 45, 46, 51, 63, 142
<i>Belge</i>	12, 25, 37, 49, 107, 109, 122, 127, 131, 144, 145, 165, 166, 167, 168, 170, 173, 174, 199
<i>Betimsel veri</i>	41
<i>Bilim</i>	5, 34
<i>Bilimsel bakış</i>	6
<i>Bilimsel bilgi</i>	34, 55, 66
<i>Bilimsel araştırma</i>	1, 15, 44, 54, 67, 74, 170
<i>Bütüncül yaklaşım</i>	40
<i>Bütünlük</i>	59, 65, 73, 189
<i>Çeşitleme</i>	82, 87, 88,
<i>Çoklu veri</i>	49,
<i>Desen</i>	47, 48, 100
<i>Denetleme</i>	85, 86, 87
<i>Doğrulama</i>	18, 21, 22, 23, 24, 44, 45, 57, 60, 61, 62, 79, 111
<i>Doğal ortama duyarlılık</i>	36

- Esneklik* 47, 125
- Etik* 18, 22, 28, 59, 111, 155, 158, 165, 174, 187
- Etnografya* 129, 127, 10, 126, 128, 129, 130, 131, 165, 172
- Geçerlik* 50, 54, 55, 59, 86
- Genellenebilirlik* 54, 59, 70, 73, 76, 77, 189
- Görüşme* 32, 41, 42, 43, 60, 73, 79, 83, 85, 91, 116, 146, 147, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 175, 178, 188
- Gözlem* 6, 13, 61, 67, 71, 149, 152, 155, 159, 160, 161, 162, 163, 164
- Güncellik* 59, 73, 75, 189
- Güvenilirlik* 50, 52, 54, 56, 59, 67, 68, 77, 78, 86, 111, 189
- İlişki* 9, 24
- Kalite* 82, 83, 84, 90, 91, 93, 100, 101, 106, 108, 136, 137, 139, 164, 165, 176, 182, 188, 189, 190
- Karma araştırma yöntemleri* 1, 3, 6, 8
- Karşılaştırma* 63, 78, 79, 80, 88, 91, 110, 113, 134, 135, 136, 138, 141, 177, 178, 179, 180, 88, 178
- Katılım* 18, 22, 24, 29, 30, 162
- Katılımcı* 19, 24, 30, 37, 71, 79, 83, 116, 129, 174, 180, 188, 190
- Katılımcı Rol* 37
- Kategori* 9, 45, 49, 52, 53, 89, 102, 115, 134, 137, 138, 139, 163, 174, 179, 181, 182, 183, 184, 185
- Kayıt* 20, 22, 32, 36, 38, 42, 43, 44, 61, 78, 93, 134, 141, 144, 152, 154, 155, 154, 155
- Kod* 20, 68, 82, 85, 86, 134, 135, 136, 137, 143, 145, 158, 169, 174, 177, 178, 179, 180, 185
- Nitel araştırma* 1, 7, 10, 13, 15, 16, 22, 25, 28, 34, 50, 52, 54, 87, 95, 123, 124, 126, 127, 148, 150, 155, 169, 170, 183
- Nicel araştırma* 1, 3, 7, 14, 76
- Nitel araştırma süreci* 18, 21, 22, 23, 63, 140
- Nitel ve nicel araştırmalar arasındaki farklar* 24, 25, 26

- Odak grup* 25, 119, 120, 146, 149, 156, 157, 158, 159, 167, 178, 180
- Örnekleme* 6, 14, 25, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 103, 106, 110, 112, 114, 115, 116, 120, 121
- Örnekleme* 78, 81, 94, 96, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 110, 113, 114, 115, 121, 139, 140
- Özellikler* 35, 37, 41, 49, 54, 55, 59, 68, 70, 74, 81, 96, 102, 106, 107, 108, 115, 119, 136, 139, 140, 143, 149, 164, 168, 182
- Raporlama* 21, 44, 60, 61, 62, 89, 90, 121, 150, 176, 182
- Sorgulama* 6, 8, 15, 48, 55, 92, 133, 134, 150
- Soru* 13, 25, 90, 92, 126, 151, 152, 153, 156
- Süreç* 41, 43, 44, 48, 53, 63, 72, 79, 82, 86, 98, 101, 103, 109, 119, 138, 141, 169, 174, 175, 178, 187, 188, 189
- Tasarım* 8, 25, 61, 82, 93, 101, 123, 150
- Tema* 148, 170, 174, 177, 180, 181, 183, 184
- Teori* 45, 51, 70, 102, 133, 134, 138, 140, 141, 142, 166, 172, 175
- Teorik duyarlılık* 141
- Tarafsızlık* 58, 62, 76, 77
- Tümevarım* 44, 45, 134, 174, 181, 188
- Veri doygunluğu* 112, 113, 114, 116, 139
- Veri kalitesi* 13, 53, 54, 57, 58
- Veri toplama* 75, 78, 82, 83, 88, 103, 106, 114, 115, 118, 119, 120, 125, 129, 133, 140, 141, 149, 150, 151, 152, 153, 161, 165, 173, 178, 187
- Yazma* 20, 22, 128, 136
- Yazılı ifade* 42
- Yorumlama* 48, 49, 50, 59, 60, 61, 62, 64, 65, 78, 79, 80, 81, 83, 84, 87, 88, 89, 91, 92, 96, 97, 102, 104, 108, 120, 121, 126, 127, 129, 130, 142, 143, 148, 149, 178, 180
- Yöntem* 4, 8, 9, 47, 56, 79, 101, 108, 109, 110, 125, 152, 155, 161, 165, 169, 172

Ekler

Ek-1 Terimler Sözlüğü

Bu kısımda okuyuculara kolaylık sağlaması amacıyla anahtar terimlerin temel anlamlarından oluşan terimler sözlüğü oluşturulmuştur ^{6,16}.

Acil sorun: Bir araştırma sırasında beklenmedik bir ön bulgu şeklinde belirlenen ve araştırmacıyı şaşırtabilecek bir sorun.

Açık kodlama: Temelli bir teorisyen için veri analizi sürecindeki ilk adımdır. Veri almayı (örneğin röportaj transkripsiyonları) ve bunları bilgi kategorilerine ayırmayı içerir. Araştırmacıların az sayıda kategori geliştirmeye çalışmaları, daha sonra bu sayıyı yavaş yavaş örneğin 30'dan 5 veya 6'ya düşürmeleri önerilmektedir.

Açık madde: Katılımcıların, araştırmacı tarafından sunulan alternatifler arasından seçim yapmalarını gerektirmek yerine, kendi cevaplarını oluşturmalarına olanak tanıyan bir anket maddesi.

Alt temalar: Tek bir anlatıda bulunan veya yalnızca birkaç anlatıda mevcut olan bir grup ifadenin altında yatan daha genel ama yine de nispeten dar fikirler.

Analitik tümevarım: İlk anlatıyı tek bir bütün olarak okumak ve genel anlamı hakkında genel bir izlenim oluşturmak, ardından diğer anlatıları birbiri ardına okuyarak bu anlayışı geliştirmek.

Anlatı: Olaylara dahil olan bir kişi tarafından gerçek hayattaki olayların anlatımı. Anlatılar çoğunlukla röportaj bağlamında oluşturulur ancak başka biçimler de mümkündür. Bunlar günlükleri, mektupları ve hatta sanat eserleri gibi sözsüz iletişim biçimlerini içerebilir.

Anlatı araştırması: Bu hem ürün hem de yöntem olan nitel araştırma yaklaşımıdır. İnsan deneyimlerini açıklayan bir dizi olayın hikayeleri, anlatıları veya açıklamaları üzerine yapılan bir çalışmadır.

Atomistik-mantıksal analiz: Bireysel anlatıları parçalara (içerik birimleri), her parça belirli bir fikir olacak şekilde bölmek.

Bilincin niyetliliği: Nesnelere bilincinde olmak her zaman kasıtlıdır. Örneğin bir ağaç algılanırken, “benim kasıtlı deneyimim, hafıza, hayal ve anlam temelli, bilincimin kapsadığı şekliyle ağacın ve ağacın dış görünüşünün bir birleşimidir” şeklinde oluşabilecek algıdır.

Biyografik çalışma: Araştırmacıya anlatılan veya belgelerde ve arşiv materyallerinde bulunan tek bir bireye ait deneyimlerin incelenmesidir. Bu terim, bireysel biyografiler, otobiyografiler, yaşam öyküleri ve sözlü tarihleri içeren anlatı yazıları için genel olarak kullanılmaktadır.

Bütünsel-sezgisel analiz: Her birini tek bir genel bütün olarak okuyarak anlatıların anlamına ilişkin genel bir izlenim oluşturmak.

Desenler: Araştırmacının kalıplar oluşturduğu ve az sayıda kategori oluşturmak için iki veya daha fazla kategori arasında bir benzerlik aradığı vaka çalışması araştırmasında veri analizinin bir yönüdür.

Hassaslaştırıcı kavramlar: Bir analiz sırasında ortaya çıkan ve daha sonra değerlendiricilerin dikkatini, anlatılardaki belirli fikirlere yönlendiren kavramlardır.

İç gözlem: Bir konuyla ilgili olarak kendi düşüncelerinizi ve davranışlarınızı, kendinize sorarak veri elde etme yöntemidir.

Karma yöntemler: Nitel ve nicel yöntemlerin birleştirildiği araştırma tasarımlarıdır.

Kategori: Gömülü teori araştırmasında analiz edilen bir bilgi birimidir. Olaylardan ve fenomen örneklerinden oluşur ve kısa bir etiket verilir. Araştırmacılar verileri analiz ederken başlangıçta “açık kodlama” ile birtakım kategoriler oluşturur daha sonra “eksenel kodlama” ile kategoriler birbiriyle ilişkilendirilir.

Katılımcı: Nitel araştırmalarda katılımcı, araştırmacı tarafından belirlenen, araştırma sürecinde kendisinden bilgi alınan ve sahada birlikte araştırma yapılan kişi ya da gruplardır.

Not alma: Araştırmacının gelişen teori hakkındaki fikirlerini yazması sürecidir. Yazı, ön önermeler (hipotezler), ortaya çıkan kategorilerle ilgili fikirler veya ekstenel kodlamada olduğu gibi kategorilerin bağlantısının bazı yönleri şeklinde olabilir. Genel olarak bunlar, teorinin formüle edilmesine yardımcı olan yazılı analiz kayıtlarıdır.

Pozitivizm: Psikolojik durumların doğrudan birbirine neden olduğu ve nedensel ilişkilerin gücünün sayılarla ifade edilebileceği görüşüdür.

Saha çalışması: Etnografik veri toplamada araştırmalarında, araştırmacıların çalışabileceği saha veya mekanlara giderek “alanda” veri toplama işlemini gerçekleştirir. Çoğu zaman bu, kültürel grubun aktivitelerinde, olaylarında, ritüellerinde ve ortamlarında değişen derecelerde bulunarak uzun bir zaman periyodunu geçirmesini içerir.

Seçici kodlama: Bilginin kodlanmasının son aşamasıdır. Araştırmacı merkezi fenomeni alır ve onu sistematik olarak diğer kategorilerle ilişkilendirir, ilişkileri doğrular ve daha fazla iyileştirme ve geliştirme gerektiren kategorileri oluşturur.

Sosyal yapı: İnsanların neyin “gerçek” olduğuna dair görüşünü kendi deneyimlerinden oluşturmak yerine diğer insanlardan devraldığı süreçtir.

Sübjektif gerçeklik: Bir kişinin dünyayla ilgili kendi deneyimine ilişkin kendi yorumuna dayanarak inşa edilen, neyin “gerçek” olduğuna ilişkin bireysel görüşüdür.

Tematik analiz: İlgili içerik birimleri ya da gruplarının genel, soyut anlamını belirlemeye yönelik bir yaklaşımdır. Bunun genellikle iki aşaması vardır: alt temaların belirlenmesi ve ardından temaların belirlenmesi.

Temalar: Çoğu zaman alt temaların birleştirilmesiyle tanımlanan, anlatıların büyük bir kısmının altında yatan genel fikirlerdir.

Temel, değişmez yapı (veya öz): Fenomenologun amacı, deneyimlerin dokusal (ne) ve yapısal (nasıl) anlamlarını, bir çalışmadaki tüm katılımcıların deneyimlerini simgeleyen kısa bir açıklamaya indirgemektir. Bunu tüm bireyler deneyimler; dolayısıyla değişmezdir ve deneyimlerin “esaslarına” bir indirgemedir.

Temellendirilmiş teori: Anlatıları son derece spesifik içerik birimlerine ayırmak ve ardından bu birimleri daha genel fikirler oluşturmak için yeniden birleştirmektir.

Teorik örnekleme: Çalışmanın nesnesine ilişkin geçici bir anlayış oluşturulduktan sonra, bu anlayışı zenginleştirmek için bu anlayışı desteklemesi muhtemel yeni anlatıların kasıtlı olarak seçilmesidir.

Thomas teoremi: İnsanların gerçek olduğuna inandıkları şeyin, sanki gerçekmiş gibi düşüncelerini etkilediği görüşüdür.

Tümdengelimli akıl yürütme: Halihazırda var olan genel bir önermeden (bir teori gibi) belirli ayrıntıların çıkarılmasıdır.

Tümevarımsal akıl yürütme: yeni bir genel önerme oluşturmak için ayrı ayrı belirli bilgi parçalarını birleştirmektir.

Vaka analizi: Nitel araştırmada odak noktası ya da durumun gerektirdiği bir konu ile “*sınırlı bir sistemin*” incelenmesidir. Niteliksel bir vaka çalışması, çeşitli veri toplama materyallerine dayalı olarak bu “*sistemin*” derinlemesine incelenmesini sağlar ve araştırmacı bu sistemi veya vakayı daha geniş “bağlam” veya ortam içine yerleştirir.

Yaratıcı çeşitlilik veya yapısal açıklama: Bir olgunun nasıl deneyimlendiğine dair “yapısal” bir tanımdır. Olası tüm anlamları aramayı, farklı bakış açıları aramayı ve fenomenle ilgili referans çerçevelerini değiştirmeyi veya yaratıcı çeşitliliği kullanmayı içerir.

Nitel Araştırma Yöntemleri

Doç. Dr. Nurşen Aydın

Bu kitabın amacı, nitel araştırmalar hakkında sistematik bilgi sunarak temel bir bakış açısı sağlamaktır. Bu çalışmanın, nitel araştırma yöntemleri ile araştırma yapmak isteyen ya da bu araştırma tekniği ile ilgilenen akademisyen, araştırmacı ve ilgili tüm kesimlere faydalı olmasını dilerim.